

25
2001-2026

Irodalmi Jelen

XXVI. évfolyam, 293. szám

2026. MÁRCIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György**, **Makkai Ádám**,
Méhes György, **Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **MÁRKÓ ABIGÉL** festménye (23. old.)

Böszörményi Zoltán

Dante a barbadosi tengerparton

*ma délután
a barbadosi tengerparton
sörözés közben
a szomszédom lánya azt bizonygatja
hogy Dante szerelme Beatrice
alig jelenik meg
mint valós személy a költő műveiben
más szerepe van
ő hol elvezet
hol maga a fény
ő a közvetítő Isten felé
Dante nem vele él
hanem az ő erejével
vele emelkedik a mennyországba –
én is így látom – mondom a lánynak
Beatrice nem nő
hanem a Dante tudatalattijában
lakó női lélekalak*

Oláh András

A tárgyalás

Zoltán fásultan, teljes letargiában ücsörgött a vádlottak padján. A tárgyalás iszonyúan elhúzódott. Valójában már nem is figyelt a körülötte zajló dolgokra. Az ülnök közömbös arcát nézte. Mint-ha annak is máshol járna az esze.

A két tanút hallgatva ment el a kedve mindentől. Ő nem kérészt tanúkat. Nem gondolta, hogy szükség lehet rá. Nem is értette, hogyan lehetett egy bolhából ekkora elefántot kreálni... Most is csak azért kapta fel a fejét, mert az ügyész azt mondta:

– ...kiskorú személlyel szembeni erőszak és bántalmazás miatt...

Dühösen pattant fel a székről. Az ügyvédje, kirendelt védő volt, mert ő ezt sem érezte fontosnak, hogy képviselje valaki, próbálta visszatartani, de már nem lehetett megállítani:

– Ez hazugság! Nem bántalmaztam! Csak a gallérjánál fogva leemeltém az ülésről...

– A vádlottat felszólítom, hogy üljön le! Figyelmeztetem, nem sértheti meg az eljárásrendet! Különben kivezettetem... – utasította rendre határozottan a bíró.

Zoltán tehetetlenül visszahuppant. Az az esős délután jutott eszébe, amikor udvariasan felsegített egy bottal közlekedő idős nénit a zsúfolásig megtelt villamosra. A néni megköszönte, majd kapaszkodót keresett, mert a villamos elindult, de csak az őt felsegítő fiatalemberbe tudott csimpaszkodni.

A legközelebbi ülésen középiskoláskorú gyerekek röhögcséltek. Valami videójátékkal szórakoztatták magukat. Zoltán megérintette a közelebb ülő fiú vállát:

– Add át a helyed a néninek...

Semmi reakció. Mintha nem is hallotta volna, hogy hozzá szóltak.

– Légy szíves! – próbálkozott újra Zoltán. Hasztalan, mert a srác rá sem hederített, a játékkal volt elfoglalva.

– Hagyja csak, kedves, máskor is volt már, hogy állva kellett végigdöcögnom az utat – mondta a néni, és a botjára támaszkodva próbálta az egyensúlyt tartani.

Zoltán azonban nem adta fel. Megragadta a fiú vállát:

– A néni szeretne leülni. Légy szíves, add át a helyed! – ezt már hangosan, sokak számára jól hallhatóan mondta.

– Nekem jegyem van... A nyanya meg ingyen utazik – válaszolta nyeglén a srác, de a tekintetét fel sem emelte a mobiljáról.

Zoltánnak elfogyott a türelme. Aznap egyébként is sok konfliktusa volt. A főnöke is vitézkedett vele, nem akarta elengedni a városházára, ahová időpontja volt, de a hivatalban is nehézkesen ment az ügyintézés, elé hoztak egy soron kívülinek bélyegzett ügyet. A munkatársak reakciójából látszott, hogy a soron kívüliség nyilvánvalóan kapcsolati eredetű. Ráadásul alaposan elnyúlt, így a munkahelyére sem tudott visszaérni a megbeszélt időpontra, ami ismét okozott némi feszültséget.

A kölyök reakcióját látva elszakadt a cérna. Megragadta a srác gallérját, és egy erőteljes mozdulattal lerántotta az ülésről.

– Tessék leülni! Van itt egy szabad hely! – mondta, és az üléshez segítette az idős hölgyet.

– Igazán nem kellett volna – pironkodott a néni.

– Ezek a mai kamaszok hírből sem ismerik az udvariasságot. Nem tudom, hogyan nevelték őket – mondta egy szintén állva utazó középkorú asszony. – Bárcsak mindenhol akadna valaki, aki a helyére teszi az ilyen anyuka kedvenceit! Engem a múltkor felszállás közben taszított félre egy tolakodó semmirekellő. Leesett a szemüvegem, egy másik gyerek meg rálépett...

Zoltán tekintete a távolba révedt. Nyolcvankét éves nagymamáját látta maga előtt, akit pár hónappal ezelőtt a mozgólépcsőn löktek meg a metróhoz rohanó kamaszok. A vasárnapi istentiszteletről tartott hazafelé. Elvesztette az egyensúlyát. Lezuhant. Az elmeszesedett öreg csontok már nem bírták. Csigolyatörés. Meghalt.

A nagymama arca jelent meg most is előtte. Mosolygott. Pokoli nehéz élete volt, de szeretetmosolyra mindig telt az erejéből.

Erős és makacs teremtés volt. Nem tartott igényt segítségre. Ön-ellátó volt az utolsó pillanatig. Azt mondta, amíg bírja, csinálja a ház körüli teendőket is. Ez tartja életben. Hogy képes gondoskodni magáról. Egyik gyermekének vagy unokájának sem akart a nyakába akaszzkodni. Ha meglátogatták, akkor besegíthettek apró dolgokban, de ennél többet nem fogadott el... „A szívem a tiétek” – ezt mondta Zoltánnak, amikor utoljára nála járt, és búcsúzaskor magához ölelte.

Ott volt vele akkor is, amikor az ítélethirdetésre sor került. A ködös távolból hallotta még, hogy a bíróság bűnösnek találta, de az indoklás már nem jutott el a tudatáig... A nagymama tekintébe kapaszkodott. Érezte, hogy megsimogatja a fejét. A nagyinál ez volt a legnagyobb dicséret. Ha magához ölelte, és megsimogatta a buksiját...

Farkas Wellmann Endre

Az értelem hite

*Nem kell térdelnem ahhoz,
hogy értsem a magasságot.
Állva is fel lehet nézni,
egyenes gerinccel jobban
látszik a perspektíva.
A hit nem alázat kérdése:
geometriai probléma.
S az alázat sem a hité.*

*A csoda nem a törvények
megszegése, hanem a törvények
tökéletes működése.
Egy bizonyos szögből nézve
minden ima matematika:
koordináták között mozgó
lélek keresi helyét a térben.
Mint egy egyenlet, amely
önmagát oldja meg: ez a hit,
ami nem kér, csak kiszámol.
(Talán Isten is így szeret:
nem érzelemmel, hanem
a megértés tisztaságával.
Mint egy matematikus, aki
gyönyörködik a megoldásban:
nem kell ölelnie a számokat,
elég, ha érti őket.)*

Közös projekt

*Uram, te tudod, mire vagyok képes,
én meg tudom, te mire vagy kíváncsi.
Nem, nem úgy képzelem el, hogy imádkozom,
míg te helyettem megoldod a problémát,
viszed a balhét.
Nem dolgozom a dicsőítés,
de feladatom a hála,
(olyasmi lehet, mint a szeretet,
csak tisztességes és őszinte.)
Valahogy így tűnik korrektnek,
hogy nem dicsőítem, amit nem értek,
inkább megpróbálok felzárkózni hozzá.*

Misztérium helyett

*Amit szentnek mondanak,
az gyakran csak homályos.
Ha nem látják tisztán, hát
misztériumnak nevezik.
Mint aki fényképet hív elő, s
ha nem sikerül, azt mondja
művészi. Pedig csak rossz.*

*Nézőpont kérdése:
a szent az, ami tiszta.
még akkor is, ha olykor
el szeretjük rejteni
a mocskos tekintetek elől,
amelyek csak az apostoli
szeretet szemüvegén át*

*képesek a világra nézni,
de nem látják úgy sem.*

*Pedig ami szent, az érthető:
csak figyelni kell rá jobban,
mint ahogy egy órásmeister
nézi az apró fogaskerekeket,
nem kell misztikusnak lenni,
hogy lássuk a szentséget:
elég, ha pontosan figyelünk.*

A megértés imája

*Minden képlet egy fohász,
minden kísérlet egy ima:
ahogy közelebb kerülünk
a dolgok természetéhez,
úgy értjük jobban azt is,
aki mindezt kitalálta.
Nem kell hozzá térdepelni:
elég, ha gondolkodunk.
Az igazi áhítat:
amikor megértünk valamit.
Amikor összeáll a kép,
leesik a tantusz, felvillan
az összefüggés – ilyenkor
vagyunk legközelebb hozzá.
Nem kell gyónni, vezekelni:
elég, ha rájövünk.
Szent minden eszköz,
ami közelebb visz a megértéshez.
Nem kell hozzá liturgia:
a tiszta gondolat maga
az istentisztelet.*

Kőrös András

Joli

Joli fürgén ment végig a hosszú teremben. Az utolsó varrónő negyedórája távozott, véget ért a második műszak. Csönd telepedett a békéscsabai épületre, csak távoli ajtócsapódások, és a ruhagyár kapuja felé tartó dolgozók beszélgetésének tompa zaja szűrődött be a vaskeretes, rideg ablakokon keresztül.

Igyekezett, Tibi fia már várta a gyár óvodájában, az emeleti kultúrterem mellett.

Benyitott az öltözőbe. A gyerek állig beöltözve ült egy aprócska padon. Csizma, kabát, sál, sapka, kesztyű. Mint egy törpe eszkimó. Joli elmosolyodott a látványon. Fia észrevette, és egész testével fordult felé, a sok ruha miatt fejét nem tudta mozdítani. Nehézkesen fölállt, mint egy berozsdásodott robot, odatípegett, és Joli lábához simulva föl nézett rá. Legalábbis ez volt a terv. Sapkája megakadt a vastag sálon, és az arcába csúszott. Egyujjas kesztyűjével odanyúlt, és ideges küzdelembe kezdett, hogy újra lásson.

Belépett a gondozónő indulásra készen, dagadó vászonszattyórral a kezében.

– Itt vagyok – mondta Joli erőltetett mosollyal.

Az óvónő kabátujját nehézkesen fölhúzva nézett a karórájára.

– Késő van, elvtársnő.

Az ötven körüli, testes asszony sok éve istápolta a dolgozók porontyait. Joli tisztelte a korát, egyébként sem akart veszekedni.

– Tudom, sajnálom, ellenőriznem kellett a gépeket.

– A többiek már rég elvitték a gyerekeiket.

– A művezetőjük vagyok, nekem kell zárnom. Ötvennyolc gép van odalent. Siettem, ahogy tudtam.

– Csak maga a pluszmunkáért pluszfizetést is kap. Én nem, mégis itt dekkolok lassan húsz perce.

Joli erre nem válaszolt, de állta az óvónő számonkérő pillantását. Aztán úgy döntött, visszatámad.

- Mióta van a gyerek kabátban? Kipirult az arca.
- Ahogy meghallottam magát, gyorsan felöltöztettem.
- Értem.

Most Joli nézett szemrehányóan. Teljesen nyilvánvaló, hogy fél perc alatt képtelenség egy négyévest és saját magát teljes téli harci díszbe vágni, márpedig az emelet lépcsőjétől az óvoda termének bejárata húsz-harminc lépés csupán. Jolin átvillant a gondolat, hogy szembesítse a nőt a hazugságával, de nem látta értelmét. Csak húzná vele az időt, és tovább táplálná a felé irányuló ellen-szenvet, aminek óhatatlanul Tibi issza meg a levét. Összeszorított szájjal fogta kézen a gyereket, és egy lélektelen köszönöm a türelmét, elvtársnő frázist kipréselve elhagyták az öltözőt.

Bosszankodott. Bosszankodott, amiért kénytelen ennek nap nap után kitenni magát és a fiát. Nem minden óvónő ilyen vér-mes, de a többiek is húzzák a szájukat. Meg kellene alázkodnia, smúzolnia, elnézést kérnie szüntelen, csak azért, mert rendesen elvégzi, amit rábíztak? Bosszankodott, hogy férje legalább olykor Tibiért jöhetne korábban, de nem teszi. Ott vagytok egy fedél alatt, majd megvár a gyerek, mondta, amikor legutóbb előhozakodott ezzel. A férje szerint a századeleji családmoddell az igazi, bármit is mondjon Kádár elvtárs. Háztartás, gyerek: asszonyi dolog.

Tibi nyűgösködött, orra alatt két fényes csík jelent meg.

- Gyere, fújjuk ki – mondta Joli, és előkotort egy zsebkendőt a kabátjából. Leguggolt, és gyakorlott mozdulattal fogta mutató és hüvelykujja közé az apró orrcimpát. A gyerek kissé hátravonta a fejét, aztán mereven tartott felsőtestével előre dőlve erőset fújt a zsebkendőbe. Joli már a hangból hallotta, hogy másnap megint küzdenie kell az óvodában. Beteg gyerekek otthon a helye, vettették mindig a szemére. Hiába magyarázta, hogy Tibi mandulás, ezért taknyos állandóan, ez senkit nem hatott meg.

Kisértáltak a lámpákkal halványan megvilágított Illésházi utcára. Éjjel fél tizenegy volt, hideg és szélcsend. Rajtuk kívül alig egy-két alak lézengett a járdán. Joli föl húzta a gyerek orra hegyéig a sálát, fölegyenesedett, és nagyot sóhajtott. A szájából kigomolygó lehetét a lámpafény még sűrűbbnek, áthatolhatatlannak mutatta. De

nem csak az övét. Tibi nem tűrte meg a sálat, ő is füstölögni akart. Először némán tátogva csodálkozott rá a látványra, aztán kifújásait már furcsa torokhanggal kísérte. Sokáig játszott így, újabb és újabb páraszobrot alkotva. Csöppet sem érdekelte, hogy az orra megint vastagon folyik. Nem szífogott, a száján vette a levegőt. Megálltak, Joli újra a zsebkendője után nyúlt.

A gyerek fölött elnézve a ruhagyár kivilágított termeit látta. Takarítottak a laborban és a szabásházán, de égtek a lámpák az előkészítőben is. Ott dolgozott az anyja. Ő vitte be a gyárba annak idején. Törzsgárda tag volt. Kitűzött és oklevelet is kapott még a tízéves jubileumon. Ő abban az évben – 1950-ben – kezdte az iskolát, amikor az üzem a régi Hubertus épületében megnyílt. Emlékezett, milyen izgatott lelkesedéssel ment az anyja a gyárba. Valamit beindítani, a nulláról felépíteni, egy maroknyi lelkes emberrel alapítónak lenni... nagyszerű érzés lehetett. Sokat mesélt akkoriban, hiszen nemcsak a lánya volt, hanem a legjobb barátnője is. Beszélt a kollégákról, Blahut elvtársról, az első igazgatóról, a kezdetben elrontott munkaruhákról. Észre sem vette, de Joli vérebe csöpögtette a jövődőt, mint bizonyos szempontból az élet értelmét. A fertőzés hatott: Joli is ezt a pályát választotta.

Tibi kicsusszant a keze alól. Szája újult erővel gőzölgött. Nem nézett hátra, csak ment, pedig tudta, hogy anyja nem követi. Nem érdekelte. Önfejű volt. Joli elnézte a kis inuit távolodó, pufók alakját. Éltre való lesz, akit nem lehet csak úgy ide-oda tenni. Amivel ő most szülőként megszenved, az előnyére válik felnőttként. Határozott lesz, aki érvényesíteni tudja az akaratát. Olyan, mint az apja vagy a nagyapja. Istenem, ő is olyan lesz?

– Éhes vagyok! – rántotta vissza Tibi a jelenbe.

Éhes, gondolta Joli. Az ő gyomra is megkordult. Mostanság ritkán érezte tisztán az éhséget. A gyerek vagy a munka mindig elvonta a figyelmét, és csak akkor tört rá elemi erővel – gyakran órákkal később –, amikor már a konyhában állt. Mintha a gyomra tudta volna, hogy mindjárt ételhez jut. Feltört egy gyermekkori emlék, amikor igazán üresnek érezte a hasát.

Elemista volt. Mint minden egészséges gyerek, állandóan evett volna. Édesanyját is azért kísérte lelkesen akkoriban a piacra, mert imádta a füstölt portékák illatát. Aznap, a tízórai szünetben egyszerre parasztkolbász kigőzölgése telítette meg a tanterem levegőjét. Az egész osztály elnémult, és mindenki felszegett orral nézett körbe.

– Érzitek? – kérdezték egymástól, és fürkésző pillantásokat vetettek az egyik fiú felé. Nem először hozott olyan finomságot, ami máshol még ünnepi asztalra is ritkán kerül. Az apja ügyvéd volt, jól éltek. Joli bezzeg cukros tejbe áztatott kenyeret kapott csupán. Könnyű eledel egy örökmozgó gyereknek. A fiú nem foglalkozott a vágyakozó pillantásokkal. Csak falt jóízűen, egyik karikát a másik után nyelte. Nem kínált senkit. Sosem kínált, és ezt a többiek tudták róla. Irigykedtek, de békén hagyták. Kicsit tartottak tőle, mert az apja gyakran megfordult az iskolában, és úgy beszélt mindenkivel, mintha az alkalmazottja lenne. Udvariasan ugyan, de mindig utasított. A fia nem esett messze a fától, és ez a felsőbbrendűség úgy lengte körbe, mint aznap a kolbászillat.

Tibi sosem tudhatja meg, milyen igazán éhesnek lenni. Joli ezért vállalta a művezetőséget. Egy lelakott albérletben tengődtek, alig jutottak egyről a kettőre. Szerettek volna saját lakást, de a helyzetük kilátástalan volt. Mégis, Joli hinni akarta, hogy nem lehetetlen. Fűtötte az ambíció, hajtotta a cél.

Kilépett, hogy utolérje Tibit. Nyújtotta a kezét, de ő nem fogta meg.

– Azt mondtad, éhes vagy, akkor gyere! – szólt, és megint föl-kínálta a tenyerét. A gyerek, mintha süket lett volna, fújkalta az arca előtt sűrű köddé váló levegőt, és csigalassúsággal araszolt tovább. Joli türelmét veszítve lenyúlt az egyujjas mancsért, és szelíden magával húzva ösztökélte a fiút fürgébb haladásra. Tibi nem állt ellen, de nem is segített.

Lassan jutottak előre. A nehézkes lépések mintha Joli egész életét sűríténék magukba. Úgy érezte, egyedül vonszolja a jelent, hogy a jövőből egyáltalán legyen valami. Mintha rajta múlna minden. Ebben volt valami makacs remény, de megállni, kiengetni nem lehetett. A férje... ott volt.

Nem úgy, mint az apja egykoron. A nőcsábász focista. Joli négy-éves múlt, amikor lelépett. Az anyja lelkében mély nyomot hagyott, nem is engedett igazán közel más férfit utána. Bizalmatlan lett, megtanulta, hogy csak magára számíthat. Meg az ő édesanyjára, a nagykőrösi nagymamára, amennyire a távolság ezt engedte.

Joli kiskamaszként még átjárt az apja új családjához. Jól bántak vele, de az már nem hatott igazinak. Nem volt az övé. Vendég volt mindig, még ha szívesen látott is, és a vendég az csak vendég. Aztán megszületett a féltestvére.

– Bejöhetek a babához? – kérdezte apja új feleségétől, amikor váratlanul betoppant hozzájuk.

– Persze, gyere csak, örülni fog neked.

A nő fiatal volt, fiatalabb, mint Joli anyja. Mindig kedvesen fogadta, és egyáltalán nem bánta, ha Joli játszott a kicsivel.

– Apa?

– Nincs itthon. Meccs van.

– A múltkor is meccs volt.

– Minden hétvégén. Neki ez fontos, el kell fogadnunk.

Ő is sokat volt egyedül, de sosem szólt érte. Hogy neki mi fontos, nem nagyon számított. Joliban sorstársat láthatott, aki legalább annyira hiányolja az apát az életéből, mint ő a férjet.

Egyszerre meglazult Tibi keze, majd eltűnt Joli fogásából. Az addig melázó fiú előrecsörtetett a járdán terpeszkedő, félig befagyott pocsolyához.

– Tibi, ne! – kiáltott rá Joli, de elkéssett. A gyerek térdét kissé meghajlítva feszült ugrásnak, és anyja tiltásával egy időben rúgta el magát, hogy aztán páros lábbal érkezzen a tócsába. Joli a fröcsköléstől, az elázástól, és a sáros nadrágtól tartott, de más is történt. Tibi lába az itt-ott már hátrásodó jégen megcsúszott, és ahogy páros lábbal ugrott, úgy égnek meredő páros lábbal esett hanyatt. Joli a háts láttán inkább bosszús lett, mint ijedt, mert a gyerek a vastag, tömött kabát-nak, sálnak és sapkának hála nem üthette meg magát komolyan. Tibi mégis velőtrázó ordítással maradt a földön. Joli, bár átlátott a trükkön, ezen most nem tudott mosolyogni. A gyerek saját baját felnagyítva próbálta elsimítani, de legalább elodázni a szidalmazást. Megjátszotta magát, nem is akárhogyan. Tehetsége volt hozzá.

– Most moshatom ki az egész hacukádat! – morgott Joli, miközben egyik kezével igyekezett fölsegíteni Tibit, a másikkal a koszos, jeges vízcseppeket tisztogatta a gyerek hátáról, fenekéről. – Egyenesedj már ki, fiam! Ne hajlongj a térdedhez, az le sem ért, te, színész!

A fiúcska érezte Joli hangjában az enyhülést, sírása csillapodott. Magától nyújtotta az egyik kezét, a másikkal – a becsület kedvéért – még oda-odanyúlt a térdéhez.

– Most aztán már menjünk, mielőtt átázol – mondta Joli, és a gyerek legjobb tempójához igazodva haladtak tovább. Időnként oldalra pillantott, Tibi engedelmes báránként kapkodta szaporán hirtelen meggyógyult lábát. Micsoda színészpálánta!

Eszébe jutott a Budapesten töltött néhány év, amikor a ruhaipari technikumba járt, és a Majer házaspár, az Orczy térhez közeli kollégium vezetői megmutatták nekik a fővárosi művészvilágot. Látták a Bajor Gizi Színészmúzeumot, és minden hónapban színházi látogatás volt a program. Kötelezően.

Az egyik ilyen alkalommal gyalog, egymással izgatottan csi-cseregve mentek a Népszínház utcán a Nemzeti felé. Csak lányok, a fiúk másik kollégiumban laktak. 1959-et írtak.

– Ez a te napod! – kacsintott oda Majerné Jolira, és rámutatott az előttük magasodó, henger alakú hirdetőoszlopra. Ahogy közeledtek a színház felé, egyre több plakát szólt az akkori és a következő havi darabokról. A lányok megálltak, és Majerné rábökött a nagy, fekete betűkkel szedett címre: Budai Nagy Antal, alatta apróbban szedve, Kós Károly drámája.

– Nézzétek! – sóhajtott föl Joli a szereposztást meglátva. – Besenyei Feri!

A lányok fölvihogtak Joli leplezetlen olvadozásán.

– Azért a Básti se kutya! – kontrázott az egyik.

– Meg Szirtes Ádám! Nekem ő a kedvencem – kapcsolódott be egy másik.

Ezen aztán elvitatkoztak, ahogy a tizenöt éves, kamasz barátnők esetében szokás: egymást túlharsogva, egymásra licitálva. Joli egy ideig hallgatott, aztán bedobta a perdöntő érvet.

– Mondhattok akármit, de a címszerepet a legjobbnak adják!

– Persze, mert a legjobb mindig Jocónak jut – mondták neki a többiek.

Joli a nevével hadilábon állt, nem szerette a Jolikát, Jolánt, a Jolánkát meg egyenesen utálta. Erre Majer Zoli bácsi – bácsi, pedig alig tíz évvel volt idősebb náluk – adott neki másik nevet: Jocó. Egész ottléte alatt így hívta, de nem csak ő, az egész kollégium. Joli ezért sem rajongott, de nem mert ellentmondani. Lenyelte. Négy évvel később, amikor végzett, és visszament Békéscsabára, akkor kopott csak le róla nagy nehezen.

– Jocó – motyogta Joli. Tibi ráemelte a tekintetét, nem tudta, mit hallott, de kimondta ő is.

– Jocó. Ki az a Jocó?

Joli csodálkozva nézett a gyerekekre. Honnan tudta, hogy ez egy név?

– Egy régi ismerősöm – válaszolta némi habozás után.

– Idejön?

– Nem, ő már... ő már eltűnt.

– De idejön? – kérdezte Tibi újra.

Joli máskor zsörtölődött az értetlenkedésen, de most az emlékei hullámán lebegve elcsendesült. A gyerek megérezte, hogy válaszolni fog, és – tőle szokatlan módon – kívárta.

– Nem, nem jön, ő Pesten maradt – mondta Joli maga elé meredve. – Örökre.

Tibi nem szólt többet. Csöndben ballagtak tovább. Hamarosan befordultak az utcájukba, ahonnan már látták az albérletet. A gyerek egyszerre csak elengedte Joli kezét, és kacarászva előre szaladt, mintha versenyeznének.

– Én győztem! – kiabált vissza diadaltól sugárzó arccal a bedugult orrú náthások hangján, ami aztán szaftos köhögésbe fulladt.

Csak be ne lázasodjon, gondolta Joli. Neki dolgoznia kell, kire hagyja, ha lebetegszik? Nagyot sóhajtott.

– Te győztél – hagyta a fiúra.

Aztán elgondolkozott.

– Mindig ti győztök.

Finta Éva

„Mindenkinek az Isten diktál”

(Mezey Katalinnak, az ő szavaival)

*Érik a cseresznye, érik az élet.
Az élet nem éden. Az élet:
egyenlőtlen erők egymásnak feszülése
melyben a legkisebb gyermek vívja a várat.
Az asszonyokat férfias küzdelemre fogja
a férfiak karjába pólyásbabákat csempész –
elvesz, told erőt, ellenállást
és érleli a testet, a lelket
az ígéket, igazainkat
tévedéseinket
cseresznye mellett a meggyet –
megszenteli pogány zabolátlanságainkat
megkoronázza gyászunkat, veszteségeinket
míg érik a kertben a cseresznye, a meggy.*

*Terem, termel az élet
tűnődik rajtunk, mialatt
mi elviselünk, megbocsátunk
elengedjük a sajtásokat
elengedjük a hiteltelen hihetőt
és köszoborra farag bennünket
a lágy idő, a karcos idő
a szükség és a fölöslegek
mindent egy kosárba gyűjt
a bennünket vetkező sors
hogy még egy mondattal megtoldjuk
elszánásainkat
felfogjuk a másik zuhanását*

*letöröljük arcáról
a könnyörtelen visszavonhatatlant.*

*Érik a cseresznye, füge bimbózik
lázad idegen otthonában.
Mevívott időnket sorba rakjuk
a roskadozó polcokon.*

Csillagközi futár fölöttünk

(Dobai Péter űrsétája)

*Lehet, hogy három isten küldte:
Születés, Halál és Öröklét –
leválatlan remény jegyében.
Így vándorol, Atlast idézve,
hiszen nekünk a Föld az Otthon.
A hármas egység génspirálja
látatlan láncot von magával
az űrsötétség tengerében.
Üzen, beolt, szemléli létünk
és elsüvít az éjben. Éber
évmilliárdok sűrűsége
mit közöl emberi szívünknek?
Hogy végtelen az anyag léte
a csillagzáporos sötétben?
Három „I” Atlas áll a képen.
Többet tud, mint bölcsőnk, a bolygó,
többet látott. Az ürteleszkóp
vak képernyő sötét szobában,
világtalan szempár az éjben.*

Napba forrva, holdra hullva

(Máté Máriának és a Dobai Péternek)

*„Lenni vagy nem lenni”? –
Holdra zuhanón
Napba roskadón
kiterjesztett szárnnnyal?...*

*Árnyak fészkén, kutak hideg éjén
csillagkapuk bejáratánál
cerberusok vonítása mellett –
„lenni vagy nem lenni”? –
kifeszített szárnnnyal
Napba zuhanással.*

*Felkelnek a bolygók, iramodnak
sorsunkba ékelődve programoznak
mindhaláláig vonszolódnak
velünk. Akarni ki akarja
ki akarta ezt a törvényt
ezt a jogot ki szabta rájuk, ránk?
Kitárt szárnnnyal, mint lelkünk viharával
át óceánokon, át földrengésen, vulkánokon
gravitációs örvényeken – ki akarta
ki akarja velünk?*

*Holdra hullva
Napba forrva
kiterjesztett szárnnnyal, égő vitorlával...*

Abafáy-Deák Csillag

Sövény

A harmadik házban lakó szomszéd, Juli, már többször szólt, hogy tud ajánlani valakit, aki rendbe teszi a kertet, a magas élősövényt és egyebeket is a ház körül. Már sokan kipróbálták. A férfit Jónásnak hívják, több helyen dolgozott a környéken, és annak ellenére, hogy alkalmi munkákból él, az látszik, hogy nem is rosszul. Suzukival jár, nyomtatott szórólapot is bedobott a postaládákba, mindenki dicséri.

Szofi sokáig ellenállt, mióta özvegy, senkit nem enged be a házba barátnőjén kívül, még az udvarra se nagyon, igyekszik mindent maga megoldani. Férje halála után sok mindenre fény derült, főleg arra, hogy úgy igazán nem is ismerte őt, hiába éltek együtt harminc évig.

Jónás megállt a kapuban, várta, hogy beljebb tessékeliék, kék kockás favágóinget viselt, korát nem lehetett megállapítani. Rövidre nyírt vörössesszőke haj, állán kis gödör, mély hangon mutatkozott be. Pár percig a házat pásztázta tekintete, mintha keresne valamit. Szofi fejében az is megfordult, csak nem betörést tervez az idegen, de azonnal elszégyellte magát, igyekezett minél kedvesebb hangon szólni, a kis fészerben talál sövénynyíró, most az a legsürgősebb munka. Jónás megrázta a fejét, én a saját szerszámmal dolgozom. Pár perc múlva már zúgott a gép, a férfi komótosan haladt a munkával, minden egyenetlenséget kijavított, a levágott gallyakat egy ládába dobta.

Jöjjön, üljön le a verandán, pihenjen, kávé, üdítőt? Levehetné a hosszú ujjú ingét, ne izzadjon, a nap nagyon erős. Nem jött válasz.

Délben a férfi leült a verandán, és elővette a szendvicseit. Szofi hozott egy kancsó vizet, leült, és kérdezgette, hol nőtt fel, tanult-e mesterséget, van-e családja, gyereke? Szükszavú feleleteket kapott: egyedül él, állami gondozottként nőtt fel. A további kérdé-

sekre kitérő válaszokat adott a férfi. Mielőtt aztán újból dolgozni kezdett, váratlanul visszafordult, és nekiszegezte a kérdést Szofinak: magának van gyereke? A nő ingatta a fejét, kis ideig nem jött ki szó a száján. Sajnos nincs gyerekem, pedig szerettem volna, nyögte ki végül. Szúrós tekintet nézett a szemébe, mintha nem hinnének neki.

Jónás sarkon fordult, nekilátott a munkának. Miután a sövényt rendbe tette, kigyomláta az ágyásokat. Legyen rend a kertben, látom, nincs segítsége, és egyelőre nem jövök vissza, dünnyögte. Esetleg ősszel, ha akarja. Szofi bólintott, és bement a szobába, hogy pénzt hozzon.

A férfi összeszedte a szerszámain, de valamiért visszament a málnabokrokhoz, hátrahőkölt, egy béka ugrott ki onnan, és tovább ugrándozott, Jónás irányt változtatott. A szerszámaihoz szaladt, majd kiszaladt az udvarról, becsapta a kertkaput. Szofi utána kiáltott, álljon meg, itt a pénze. Jónás megállt a kerítésen kívül, lehajtotta a fejét. Jónás, köszönöm az alaposságát, lenne még a házban asztalos dolog, úgy hallottam, ahhoz is ért. Igen, de most el vagyok nagyon foglalva, majd később esetleg. Akkor várom, hogy jelentkezzen, itt a pénze, és ne szégyellje, ami történt, a családukban volt gyerek, aki szintén ennyire félt a békától, egyébként bátor kisfiú volt. Jónás arca kipirosodott, nem mozdult egy ideig, na, azért eljönnek holnap, miről van szó. Az antik íróasztal kisebbik fiókját kellene megjavítani, ott sok papírt néztem át a férjem halála után, aztán úgy becsaptam, hogy nem bírom kihúzni, szeretném újra használhatóvá tenni, kidobni onnan a sok kacatot. Meg van egyéb javítani való. Reggel nyolckor itt leszek. De jöhetnek hétre is, a többi munkát lemondok.

Reggel Jónás halkán kopogott a bejárati ajtón. Az asztalon reggeli, két főre terítve. Fél fenékkal ült le a székre és csak a kávé itta meg. Szofi némán nézte, tanulmányozta a férfi vonásait. A gödröcske az állán, nem szimmetrikusan középen. Többször önkéntelenül Jónás háta mögé nézett. A konyhaszekrényen, képkeretben két fiatal nő és egy kisfiú, egy fa alatt állnak, a háttér elmosódik. A férfi követte a nő tekintetét, megfordult, majd hirtelen

felugrott, kézbe vette a bekeretezett fotót. Benyúlt a mellényszsebébe, előhúzott egy gyűrött képet: ugyanaz a felvétel. Te vagy az anyám? Kereslek évek óta, miért bujkálsz? Nem én vagyok. A húgom kislánya vagy, a képen ő fogja a kezét. Akkor fogta utoljára. Apámék kényszerítették arra, hogy még hároméves korod előtt lemondjon rólad, mert mit szólnak a faluban, hogy a lányának nincs és nem is volt férje?! Én hetekig sírtam, miután elvittek. A húgom még nekem sem mesélt apádról. Akkor sem, később sem. Azt sem tudtam kinyomozni, hova vittek. Feladtam.

Jónás rekedt hangon szólalt meg, ha találkozhatnánk, együtt megtudhatnánk mindent, sosem késő.

De igen. Édesanyád már nem él.

Lőnhárt Melinda, Varga Melinda

Napfonat

*„Ahogyan a víz tükrözi az arcot,
úgy tükröződik a szívben az ember.”*
(Példabeszédek, 27:19)

Elérkeztünk az autogén- és szimbólumterápiás tréning ülések inspirálta vers–kép projektünk utolsó, a napfonat tematikát kibontó állomásához.

Ahogyan azt az első, szeptemberben megjelent részben már említettük, ezek a versek és festmények egy kis létszámú (négy személyből álló) csoportos terápiás ülés sorozat ihletésére születtek, amelyet Tasnádi Mária pszichoterapeuta irányításával végeztünk. Az ülések több más mellett azért is voltak különlegesek számunkra, mert mind a négyen pszichológushallgatók vagyunk a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Pszichológia és Neveléstudományok Karán, így nemcsak belső élmény, hanem fontos szakmai reflexió is volt egy-egy csoportbeszélgetés.

Az autogén tréning során megélt saját élményeinket több alkalommal verses formában is lejegyeztük, és úgy véltük, hogy ezek a nem éppen hétköznapi, olykor nagyon személyes és fájdalmas megélések és nagyon is emberi találkozások, beszélgetések méltók lehetnek arra, hogy egy szélesebb olvasóközönség is megismerje. Hogy ez valóban így van-e, azt majd döntse el a kedves Olvasó!

Számunkra ezek az alkalmak különleges találkozást jelentettek önmagunk legbelsőbb lényegével, emlékekkel, vágyakkal, érzésekkel, gondolatokkal, és nem utolsósorban azzal, ami mindenkinben ott szunnyad valamilyen formában: kreativitásunkkal is. Úgy jártuk be ezt az önismereti utat, hogy jó volt közben megállni és megosztani élményeinket: ráismerni arra, hogy noha mindnyájan egyedi módon éljük meg az életet, mégis rengeteg közös

dolog van bennünk, és jó volt arra is figyelni, ami összeköt, és nem csak arra, ami szétválaszt vagy izolálttá, elidegenedetté tesz.

Hogy mi is az autogén tréning?

H. Mensen (1981)¹ definíciója röviden a következőképp foglalja össze:

„Az autogén tréning a koncentrált önellazításnak J. H. Schultz által kifejlesztett módszere, illetve az »aktív önhipnózis« gyakorlati útja. Mivel az ellazítás egyszerre ágyazódik fiziológiai és pszichológiai folyamatokba, ezért Langen, aki a pszichikus síkot hangsúlyozza, szívesebben beszél »koncentrált önelmélyülésről«.”

Lőnhárt Melinda

A verseket Márkó Abigél festménye illusztrálja, amely a borítón látható.

Varga Melinda

Napfonat

*Égre nyitom az időt,
pipacsmező a kezem,
virágaim kelyhéből
méhek isznak,
édes hárs a szívem.*

Egy mező

*Sárga búzakarász vagyok,
kék csokrot kötnek hajamba,
befogadok és elengedek.*

¹ Mensen, H (1981). *Az autogén tréning*. In: Pszichoterápia, szerk: Buda Béla, Gondolat Kiadó, 319–332.

Lőnhárt Melinda

szokom e testet

*szokom e testet, ötven hosszú éve
hordozza súlyom, hordozza könnyűségem
izmok, inak, csikorgó csigolyák, összeforrt
csontok, behegedt sebek, híven szolgálnak,
beleremegek, milyen titokzatos varázsedény,
milyen rozsdás kis régi lámpa,
mennyi erő és mennyi fájdalom,
mennyi szerencse, mennyi áldozat,
mennyi pokol és mennyi kárhozat,
hány feltámadás, miféle akarat,
hogy hűséges légy, ne add meg magad,
hogy egyben van, hogy működik, hogy tart,
és én, a dzsinn is hívható vagyok még*

Varga Melinda

Napkoszorú

*Ebben a testmeleg lebegésben
látok egy a kislányt, akitől már nem félek,
felneveltem, és megtanítottam nevetni,
hogy most itt üljön velem szemben,
és a nő teljességéről meséljen,
játékról és kecsességről.
A kislány napkoszorút fon az árnyék kontyába,
bordót nyíló rózsatő nő ki belőle.*

Hegedűs Imre János

Petőfi csontjai

Csak ritkán, lopva tudtak beszélgetni egymással a rabok. Tilos volt a csoportosulás, csattogott a hátukon és az arcukon a gumibot, ha hárman-négyen összedugták a fejüket a barakkok háta mögött vagy kinn, az arctalanná turkált, eltorzított mező valamelyik árkában vagy aknájában.

De a foglyok szemükkel is tudnak értekezni. A szemből kiolvasható a fájdalom, a kín, az indulat, a jóság, a szelídség.

Hetek, hónapok teltek el, s ők ástak és talicskáztak. Gépet nem adtak a kezükre, legolcsóbb gép az ember. Hatsoros osztagba állították fel őket, az első sorban haladtak a csákányosok, ezek voltak a legkeményebb férfiak, a másodikban azok, akik ástak, a harmadikban a lapátosok. Egy keskeny folyosót ki kellett hagyni az oszloptestben, hogy tudjanak ki-bejárni a talicskások, ők hordták a közelben várakozó teherautókra a megbolygatott földet.

Nyár volt, óriási hőség, kőkeményre száradt a talaj a Bărăgánon, csorgott testükről az izzadság, de vizet éppen csak annyit kaptak, amennyivel életben tudtak maradni, az is poshadt, békanyálas volt.

Kétoldalt lépegettek vagy álldogáltak az örök, összeszűkülte szemmel figyelték, kinek mekkora a teljesítménye, ki hogy mozog, s irgalmatlanul lecsaptak arra, aki lazított, lelassult, aki túl gyakran törölte meg a homlokát. Szadista hajlamukat nem tudták tökéletesen kiélni a gumibottal, pofoztak, rúgtak, arcokat törtek be ököllel.

Kutasi János bírta a munkát. Magas, nagycsontú, széles vállú, behemót ember volt, a legerősebb az egész lágerben.

Amikor megkapta az első pofont, két iszonyatos markával megragadta a nyápic őrt, megforgatta a feje fölött, s úgy dobta el, mint egy rongyot. Farkashorda rontott rá menten, legalább

hat rabtartó, lenyomták a földre, s addig ütötték, verték, rúgták, amíg el nem veszítette az eszméletét.

Példátlan lázadás volt János tette.

Karcsernek hívják románul a fogdát, oda húzták be, mint egy dögöt, egy hétig kenyérhéjat, a hizlaldából hozott moslékot és kevés vizet kapott. Ez még az ő vas egészségét is kikezdte, annyira legyengült, hogy az őrség kiengedte. Kellett más áldozatoknak a karcser, őt a dormitorban helyezték el, ott feküdt még jó pár napig, sokszor eszméletlenül.

Nem puhította meg a szörnyű lecke, de hallgatag, morcos ember lett. Egy ideig nem szólt senkihez, még a rabtársaihoz sem. Miután felépült, s elhagyhatta a hálót, gépemberként dolgozott, túlteljesítette a normát, ettől függött a napi fejadag.

Kezdetben a lapátosok közé állították be, aztán lassan haladt fölfelé a szomorú ranglétrán, ásós, végül újból csákányos lett.

Itt, az első sorban észrevette, hogy a szomszédja szelíden, emberségesen néz rá, száját is mozgatja, suttog valamit, s amikor senki nem láthatta, megsimogatta az ő kezét.

Megdöbbsent. Őt simogatni – egyet jelent a karcserrel. A szörnyű eset után úgy húzódnak el tőle a társai, mintha leprás lenne. Félénk és gyáva lett itt mindenki.

Nemcsak az örök, a rabok is élénken figyeltek. Ha oldalt lemaradt a gumibotos hóhér a társaival tereferélni, suttogva, halkan megszólaltak ők is.

– Magyar vagy? – kérdezte Jánost a szomszédja.

– Igen, magyar vagyok.

– Gondoltam, mert igencsak szeretnek minket. Tegnap is nagy csoport érkezett ide a Székelyföldről, mind magyarok voltak.

– Hova ide? Hol vagyunk?

– Hát te még ezt sem tudod?

– Honnan tudnám? Éjszaka törtek rám, kirángattak az ágyból, belöttek egy ablaktalan rabszállító autóba, s másfél napot zötykölődtünk.

– A Duna–Fekete-tenger-csatornánál. A kommunisták álma szerint hajók fognak itt járni, ahol mi meghalunk.

– Úristen! Gondolhattam volna. Titokban hallgattam a Szabad Európa Rádiót.

– Nem sokat érsz vele, ha tudod. Az többet ér, hogy ilyen hatalmasnak, erősnek szült az anyád.

– És te? Merről származol? Ki vagy?

– Szatmárnémetiben születtem, ott dolgoztam, mint földrajz-történelem szakos tanár.

– Mi a neved?

– Barabás Viktor.

– S mi bajuk volt veled?

– Nem úgy tanítottam a történelmet, ahogy ők kívánták.

– Aha, értem.

– És te? Mit követtél el, ami bűn volt a hóhérok szemében?

– Héjjasfalva legszebb rétjén volt húszhektáros földem. Buşteni-ben dolgoztam tíz évig, ott kerestem ki az árát. Megtettek kuláknak, mindenemet elvették, s még én is kellettem nekik.

Itt megszakadt a suttogó beszélgetésük, mert akaratlanul lelassult a mozgásuk. Jött is a hóhér azonnal.

– Mit lazáltok, piszkos gazemberek? Mozogjatok, mert szétrúgódok a tökötetek.

Természetesen románul vicsorgott, de mindketten tudtak románul, értették a hóhér beszédét. Szava járásuk volt a dobitoc, ami gazembert jelent.

Másnap már János kezdte a suttogó beszélgetést:

– Nem tudod, ki kötözött be engem, amikor kihoztak a karcserből, s néhány napra beraktak a dormitorba? Akkor még nem voltam teljesen eszemnél.

– Én voltam. Én kötöztelek be.

– Akkor neked hiányzik egy inged.

– Igen, hiányzik. Azt szabdaltam szét kötszernek. Elég nekem egy is.

– Jó. Én is igénytelen vagyok. De hogy mosod ki azt az egyet?

– Este kimosom, éjjel ráfekszem, reggelig megszárad a testem melegétől.

– Úristen! Hogy tudjam megköszönni neked? Ha ezt nem csínárod, elgennyesedtek volna a sebeim a fejemen.

– Nincs mit köszönni. Te is így tettél volna a helyemben. Ha másnak jót teszel, magadnak teszel jót.

János bal oldalán egy deresedő hajú, öregedésnek indult ember csákányolt. Most ő szólalt meg:

– Hogy mondtad, testvérem? Ha másnak jót teszel, magadnak teszel jót...

– Igen. Így mondtam. Nem természetes ez?

– De még mennyire, hogy természetes! A Mester is mondhatta volna.

– Nem vagy te véletlenül pap? – kérdezte Barabás Viktor.

– De igen, az vagyok. De mi, jehovisták, inkább prédikátort mondunk.

– Szóval téged a vallásod miatt üldöznek?

– Nem, nem a vallásom miatt. A hitem miatt. Fogadjatok társatoknak, barátaim. Minden szót hallottam, ártatlanok vagytok, akárcsak én.

– Hát persze, hogy barátunknak fogadunk – mondta János. – Erősödik bennünk a bátorság, ha támogatjuk egymást. Hogy hívnak? Honnan származol?

– Káldi Pál vagyok. Temesváron él a családom, apám is prédikátor volt, az ő nyomába léptem. Minden szavamra vigyáztam, nem uszítottam, nem lázítottam, de ezeknek az is elég volt, hogy a jóságról, a szeretetről prédikáltam. Szektásoknak nevezik a Jehova tanúit, pedig az igazak vallása az.

A véletlen folytán csapódtak egymáshoz, de a suttogó beszélgetésük után barátok lettek. Ha éjszaka fölkelt egyikük, s kicsoszogott a latrinára, a társa követte, s egyszavas mondatokkal, beszédfoszlányokkal értekeztek.

Mi másról beszélhetek volna, mint a saját életükről?

Mindenki mondta a magáét. Néhány hét után mindent tudtak egymásról.

Három sors meredt föl az égre. Ezt így mondták ők, az égre kiált a mi sorsunk. Senki nem tud róla, esetleg az Isten. Ő az egyetlen tanú. Ő onnan, fentről mindent lát.

János ősei parasztok voltak. Amíg vissza tudott pillantani a családi emlékezet, csak a föld szerelmeseit lehetett látni. Szorgos szántóvető volt valahány, a kapa, a kasza nyelén hatalmasra szélesedett a tenyerük. Különös éhség kínozza őket, a föld éhsége, ölni tudtak volna egy elszántott keskeny barázdáért.

– Vérzett a vállam és a hátam, annyit dolgoztam Bușteni-ben, a vasgyárban – mondta János –, éjszakai műszakot vállaltam, bementem vasárnap, ünnepnap, szilveszter éjszakáján, élére raktam a pénzt, sorra vettem meg a földeket Héjjasfalván, egyikért-másikért dupla árat fizettem, hogy egy tagba szakadjon a birtok. Ez lett a vesztem, ez hozta rám a bajt, amikor hatalomra kerültek a kommunisták. Átok lett a föld, ami addig áldott volt. A föld miatt ütötték rám a pecsétet: osztályellenség.

Barabás Viktor édesanyja varrónő volt, az apja kőműves, ő, mint munkás származású fiatal, ösztöndíjat kapott, elvégezte az egyetemet. Az igazság kísértete előtte is megjelent, nem tudta elviselni az égbekiáltó történelemhamisítást, igazság-magvakat hullatott el a tanórákon. Besúgó a diákok között is akadt, s most itt van, gumibottal írják hátára a történelmet.

Szerelmespárok nem sóvárognak jobban az együttlét perceiért, mint ahogy ők hárman sóvárogtak.

Egy kulák, egy tanár és egy pap.

A nép ellenségei.

Burzsoák.

Az emberfeletti munkát megszokták, testük megerősödött, a botütések sem fájtak egy idő után úgy, mint az elején, de a magányt nehezen viselték. A rab magányos akkor is, ha kettesével fektetik őket a priccsekre a hálóban, ha nyolcas oszlopsorban kell vigyázzban állni a placcon, ha a szerszám nyelére görnyedve kell robotolni órák hosszat.

Az édes szó zamatát vonták meg tőlük. A beszéd szabadságát tiltották vadul. Akadt egy-két román pópa köztük, szász nagygazdákat is hurcoltak ide, tolvajok, betörők, bűnözők is akadtak szép számmal, de a Duna–Fekete-tenger-csatornát a magyaroknak találták ki. A szadista hajlamú örök allergiások voltak a ma-

gyar beszédre, nem értették, mit mond a rab, ezért iszonyatos dühbe gurultak egyetlen magyar szótól is.

Nyelvterroret vezettek be. Rövid volt a törvény: Csak románul!

Teltek a hetek, hónapok. Még itt a testet, lelket sorvasztó telepen is változhat valami. Kisebb moccanások ébresztik a reményt.

Egyik reggel, miután megtörtént a létszámellenőrzés, kijelentette a lágerparancsnok, írják meg az engedélyezett levelező lapra az otthoniaknak, küldhetnek csomagot. Ne csak a szocialista állam nyakán élősködjete, tette hozzá, kerüljön az otthoni zsír-ból is a bendőtökbe.

Ez hatalmas izgalmat, zsidobongást idézett elő a lágerben. Ahol van élelem, ott van mozgás. Akkor már van kiskapu. A hátsó ajtón keresztül a hóhérok szájába lehet juttatni a szalonnát, a kolbászt, a sajtot, amiért azok kisebb engedményeket tesznek. Amióta világ a világ, így működik ez. Nincs olyan fegyőr itt, a Bărăganon, s talán az országban sincs, akit ne lehetne lekenyerezni. Megkenni, hogy ne nyikorogjon a kerék. Nem fizetik agyon őket, családjuk van, örülnek a gyermekeik, ha ezt-azt hazavisznek nekik. S aztán ők is rabok. Amolyan „szabad rabok”, akik egyetlen apró lépést sem mozdulhatnak a foglyok mellől, éjjel-nappal őrködnek. S ugyanaz a tűző nap pirítja az arcukat, mint azokét, akiket őriznek.

Eltelt két hét. Szállingózni kezdtek a csomagok. A napi robot után sorba álltak azok, akiknek felolvasták a nevét. Az első barakk elé hosszú asztalt helyeztek, arra rakták toronyalakban a csomagokat. Legtöbb kartondoboz volt, de szegényes tarisznyák, rongyzacskók is érkeztek.

Csak a parancsnok által kinevezett őrmester bonthatta fel a csomagokat. Minden darabot kiszedett, minden darabot felmutatott, mindent megszagolt, s ettől a szimattól függött a rab sorsa. Ha azt állította, romlott, máris adta át a mögötte álló káplárnak, s az vitte be a kommandósok szállására.

Ez volt a vám. A csomag-tizedelés. Pisszenni sem mert senki, örült, hogy maradt neki is valami. Tudták, hogy hazudik az őrmester, romlott dolgot nem küld a család, de az emberi romlottság ellen nincs orvosság.

A három barát úgy osztotta meg az otthonról kapott kincset, mint ahogy Krisztus tördelte darabokra a kenyeret az utolsó vacsorán. Ez, persze, a jehovista prédikátor szójárása volt, de nem zavarta vele a társait. Keresztények voltak ők is.

Kiszimatolták, hogy egyik őr magyar származású. Vagy talán magyar is. Hátha meg lehetne közelíteni az otthonról kapott csomagok tartalmával? Hallszik a beszédén, hogy nem született román. Akcentusa van!

Nem, nem kérnének tőle semmi mást cserébe, csak azt, hogy néha hármasban beszélhessenek. A csoportosulás s kisebb kihágások közé tartozik, ha nem lépik túl a hármas számot. És ők éppen hárman vannak.

Vasárnap délután volt, egyedül ez az időszak számított munkaszünetnek, s az ő emberük éppen szolgálatban volt.

A tanárt bízták meg, hogy beszéljen vele. Ő mégiscsak a szó embere, románul is úgy tud, mint magyarul, kérdezze meg, elfogadna-e kevés ajándékot.

Arról szó sem lehetett, hogy bármiféle engedményt kérjenek tőle, Barabás Viktor átadja az ajándékot, s udvariasan elsomfordál. Aztán a magyar őr lelkére van bízva, hogyan viszonyul ő ahhoz, ha a negyedik barakk árnyékában összedugják a fejüket, s kipanaszolják magukat egymásnak. Nem volt más vágyuk, s lehetőség sem volt semmi másra.

Hatott. A kenyér, a kolbász, a negyed otthoni kenyér hatott. Szó nélkül vette át az őr, nem köszönte meg, csak belecsúsztatta a szolgálati táskájába.

Némajáték volt. Szóban engedményt tenni a foglyoknak börtönt jelentett volna, de így csak el kellett fordítani a fejét, ha elsétált a három barát előtt.

Így végre el tudta mondani János élete nagy titkát:

– Képzeljétek – kezdte a beszédet –, amikor én már végleg hazaköltöztem Bușteni-ből, és gazdálkodtam kedvemre, hívatott a falubíró. Jöjjen hamar a községházára, mert vendégek érkeztek. Csodálkoztam, mert én vendéget sehonnan sem vártam.

Két idegen úr ült a bíró asztala mellett, egy kopasz, olyan feje volt, mint egy kugligolyó, és egy szakállas, akár egy román pópa.

Magyarul szóltak, kezet ráztunk, s akkor a bíró elmondott mindent.

– Ezek az urak Budapestről jöttek, Petőfi csontjait keresik, ásatásokat végeznek Héjjasfalva és Fehéregyháza között. Szállás kellene nekik, s munkaerő. Ők nem szoktak hozzá a föld túrásához, de van térképük, s megmutatják, hol kell leásni. Neked nagy házad van, János, mondta a bíró, erős is vagy, mint egy bika, s az urak tisztességesen fizetnek. Fizetik a szállást, a munkát, s ha a feleséged főz nekik, azt is.

– Így lettem én földtúró munkás már otthon, Héjjasfalván – folytatta János. – Játék volt nekem, amit kértek, két-három méterre ástunk le Fehéregyháza végén egy kertben, aztán máshol is, a két falu között, de nem találtak semmit a pesti urak. Illetve találtak, csak – ahogy ők mondták – nem az igazi csontokat. Én irtóztam a csontoktól, ők lepucolták azokat, simogatták, nagyítóval nézték, kukucskálták, el nem tudtam képzelni, miért. Mi látnivaló van a csontokon? Magas volt nekem ez a tudomány, egyik csont olyan, mint a másik, csak annyit tudtam, csontvázal szokták riogatni a gyermekeket. A csontváz a halál. Már akkor, már otthon volt egy-két rossz álmom, ha túlságosan sok csont került felszínre.

Nem tartott sokáig ez az ásatás, ha jól emlékszem, két vagy három hétig maradtak a pesti urak, akkor felkerekedtek, s elutaztak. Tisztességesen kifizettek minden munkálatot, s azt is, amit a feleségem főzött nekik.

– Szóval, barátaim, most, itt, ilyen távol, a Bărăganon ördög játszik velem. Ahogy túrjuk naponta a földet, akarom, nem akarom, csontokat látok kiborulni a csákány vagy az ásó nyomán, pedig tudom, soha nem járt erre a mi nagy költőnk. Akkor volt legerősebb az ördögi kísértés, amikor félholtra vertek, s lázálomban fetrengtem a földön. Csonthalmokat láttam, koponyát, gerincet, bordát, lábszárakat, hömpölyögtek szembe velem, azt éreztem, megfulladok.

Káprázat ez, barátaim, nem más, káprázat, de a káprázat is emberi dolog.

S most, hogy már jobban vagyok, az álmok kísértenek. Nincs más álmom: Héjjasfalva, Fehéregyháza, a kanyargó folyó, az alig látható emelkedő, s felszántott, feltúrt, felásott föld. Sehol egy fűszál. És a földhalmok között szétdobált, szétszórt csontok. S ha még csak ennyi volna! De a csontok megmozdulnak, összeállnak, helyére kerül a koponya, a mellkas, a gerinc, s elindul vékony láb-száraikon egy különleges alak. Ilyenkor kiáltani szoktam, s izzadt homlokkal ébredek. Ne tartsatok bolondnak, nem örültem meg, de ez a kísértet a nyomomba szegődött, nem tágit, mintha mondani akarna valamit, de persze, hogy nem tud beszélni, csak a csontjai zörögnek. Ezért akartam mindenáron barátokat szerezni, ne legyek mindig egyedül, ha kibeszélem magamból ezeket a rémálmokat, talán megszűnnek, talán elhalványulnak, s én nem bolondulok meg.

– Valóban különös ez a történet, János – mondta Barabás Viktor, a tanár. – Mi tanultunk pszichológiát az egyetemen, innen tudom, valóban meghibásodhat az idegrendszer, s a betegnek kényszerképzetei keletkeznek. Amikor engem vallattak, egyik bűnömül azt rótták fel, hogy felolvastam az osztályban azokat a Petőfi-verseket, amelyeket kihagytak az új kiadásokból. Mert hát, ugye, az sérti a szomszéd népek érzékenységet. Különösen a *Két ország ölelkezése* sértette nagyon a fülüket. Emiatt lettem én sovíniszta, revizionista, fasiszta. S ahogy mondtad, János: osztályellenség. S nincs a földön még egy költő, aki olyan elszántan küzdött volna a népek szabadságáért, barátságáért, mint Petőfi.

– Én megoldást keresnék – szolt a prédikátor. – Ti világi emberek vagytok, én Isten országáért munkálkodom halálomig. Barátom, János! Vannak betegségek, amelyeket nem tudnak gyógyítani az orvosok. De meggyógyítja a testet a hit. Mi megtaláltuk egymást ebben a szörnyű lágerben, de fogadd el a világ legnagyobb barátját, Krisztust. Tudom, furcsa nektek ez a szó, régi, ősdi papos beszédnek tartjátok, amit mondok, de akik kipróbálták, azokon segített. Én, mióta az eszemet tudom, még

nem aludtam el úgy az ágyamban, hogy ne imádkoztam volna. S nem volt rossz álomom soha! Illetve sem jó, sem rossz. Különös történeted arról szól, János, hogy Petőfi csontjait keresték okos tudósok a szülőfalud környékén. Én hiszem, hogy a lángot a mi nagy költőnk onnan, fentről kapta. Ha nem lángot, akkor szikrát. S ha ezt hisszük, akkor Petőfi csontjai bárhol kikerülhetnek a föld alól. Még itt, a Bărăganon is. És gyógyítanak. Petőfi csontjaiban hinni kell, mert akkor ép testtel és ép lélekkel kerülünk ki ebből a földi pokolból.

Hallgatás következett. Töprengésbe süppedt a három barát.

Mi az igazság? Mi az, ami való, és mi az, ami megfoghatatlan?

Van teremtmény szellem? Van kísértet? Vagy pedig képzeletünk játéka minden?

Ellentétes érzelmek törtek rájuk. János története s a prédikátor beszéde olyan volt számukra, mint az Édenkert almája. Az is tudást ígért, de veszedelembé sodorta az első emberpárt.

Kétely és hit közt ingadoztak.

Hol az egyik, hol a másik kerekedett felül.

Igen, van gondviselés, a világ nem lehet vak, a föld nem keringhet bolondul, véletlenül nem történik semmi.

És amikor zuhogtak rájuk a gumibotütések, a rúgások, a pofonok, olyankor sötét köd borult az agyukra, elhomályosította a hitet, s nem láttak mást, csak a tagadás ördögének torz fíntorát, s hallották, ahogy azt üvölti a fülükbe, nincs Isten, ha volna, nem tűrné ezt a gyalázatot, ami velük történik. Hitték is, nem is...

FOTÓMONDÓ

Székelyhidi Zsolt versei Méhes Károly fotóihoz

Érvelések

*Hangzatos érveid
ezerszer hallatod,
a holnap, a nép, a korszak,
a megmaradás! Vallhatod,
hogy a gyermekáldás jól jön
néha, ha fogytán a földi dolog,
és nincs mit tenni, csak menni, erőltetni,
de a népszerűséggel azért várjunk,
mert ha minden rajtunk múlna,
csak olyan nyurga, magunkfajta
gyerekek jönnének utánunk,
a szép nyakad, szabálytalan arcom, görbe lábunk,
az egész talán káoszba is fullad, a hibáink,
ahogy elsózod a levest, horkolok, és félünk, én a magasságtól,
te a sötétből.*

*Szóval a hangzatos érvek ellen is szól pár, amitől megdől
az elmélet. Halkan említem, és ezt ne vedd sértésnek, kérlek,
de szerintem semmi szükség nincs rám, rád
vagy a fiadra, hogy lógjanak csak a ház körül vagy épp haza
se jöjjenek,
mert hajnalig vadásztak, hogy holt húsból hízzon a család.
Tudod, miről beszélek, ez a nép, a mi fajtánk kinek lesz
a veszte, hát bizony saját magának.
De nem akarlak lelombozni, ha szülnél, ugyan, miért ne, tedd meg,
én itt most hátra teszem a kezem, és kivárom,
míg lassan, szépen megöregszem, és leáldozom,
de ha addig még adódnának bizonyos előre nem látható dolgok,
és mégis népesednék, majd szólok.*

Illó

*Kezdetben nem az illat
áradt belőlem,
valami egyszerű szag,
nem a fojtó, émelygető,
de facsarós, szabad.*

*Megismerkedésem veled nem az illatokról szólt,
más biomarkerek játszottak szerepet akkor,
a test háttérsugárzása, azt hiszem, feromonok, vegyületek.
Közelebb kerültünk azon az estén, megismerkedésünk a húshoz.*

*Ez akkor nem tudatosult, a bőr alá nem jutottunk aznap,
csak majd hetekkel később, vájtuk egymást, hatoltunk beljebb,
mert semmit sem tudtunk, de mindent fel kellett tárni, és az
az időszak*

a szagoké volt. A szagok voltak nekünk az illatok.

*Szerintem ez mindenkivel így van, az ösztönösség előrébb való,
először hat és elhomályosítja a finom részleteket.*

*Mennyit szagoltuk egymást, és titokban, a fürdőben magunkat,
hogy most akkor leizzadtunk vagy még épp nem, elég-e a parfüm,
a ruha a mosógépből mit örökölt. Az első csókokkal tulajdonképpen
felrúgtuk azt a társadalmi egyezséget, vagy etikai formulát,*

*bárhogyan is nevezzük,
ami két ember ismerkedésének egyik alappillére, az elvárt összetevő,
tehát a tisztaság. A tiszta ember alapmotívuma látszott
eltorzulni az ágyban,*

majd később a közös filmnézéskor.

*Megismerkedésünkör minden piszkos jó volt, és mindent
piszkosul élveztünk, te jószagú úristen.*

Vált

*Meghagyta,
számolj el
mindennel,
ami belőled
valaha fakadt,
összesítsd, adatold
megváltásodat,
és ami még hátra,
élve, telve, a távlatok,
hogy itt voltál,
az összes létező, rád hagyott
hóbelevanc, szóval a középster
terhe gyakorlatilag,
a megfelelési kényszer,
visszamenőleg, akár órákra bontva.
A törekvések magasztosak,
talán igaziak is, meg a lózung
ötletek, amikből másnap
rendszerint emlék se marad.
Minden, ami el sem kezdődött,
a sosem felnövő gyerekek,
a beígért házasság, a meg nem kötött,
hiszen így is szorosan együtt, papír híján, a kötődés fölött,
csak hát az elkötelezettség sosem hiányzott, meg a jogi szálak,
a számonkérhetőség kényelmetlensége,
az éveken át rakódott tárgyiasságok egybegyűjtése.
Ami belőled fakadhatott, az írás. A kétségtelen igazság,
szavak egymás mögött, mindenekelőtt a szavak!
Tiszták és rázósak, még épp vétlenek, már épp megváltóak.
A művészetterápia, az egész mögötti rend váza,
az elviselhető percek kifényesítése és felmutatása.
A szerelem, ami erősen, hátulról fogott,
a szakadatlan kötél szakadék fölött,*

*a belekapaszkodás képessége, a látásmód alakulása
a világot fürkészve, hogy mit és hogy jobban, és mit sehogy.
A mivé váljunk hát, a burok, amibe lógunk visszafeszített testtel,
és inkább nem kérdezzünk vissza és nem szólunk, hátha nem kell,
csak üliünk a szavak felett egyre-másra, és ha nem a piára kapunk rá,
hát mire, az írásra, hogy legyen végre minden rendben, miközben
egyébként minden rendben, csak ez másképp fut ki fejben.
Szóval a szavak! Ha tényleg el kell számolni velük,
akkor nézz magadba, ami elsőként jut eszedbe, írd le,
ne javítsd, ne szépítsd, csak mormold és körmöld.
És aztán, amikor csak görnyedsz rá a kézre, kész vagy, és jön a jel,
valami erős kényszer, hogy igyál, és iszol, és minden kötél szakad,
szépen, könnyen, a sötétbe merülve ér valami szívmegeállás,
amiben nincs köszönet és megváltás pláne,
te ott fekszel majd saját szavaiddal élve: holtan, de kiszámítottan.*

Gál Vilmos

Adjatok egy karabélyt!

Megkötöm én a fekete kendőm, elmegyek a falusi titkárhoz, talán segít rajtunk! Megkötöm az állam alatt, szép fekete selyem, szegény Samu fiacskám, az Isten legyen velem!

Ne menj, Ilkám, párttitkárhoz, román az is, nem segít a magunkfajtán!

De megyek én, megyek! Drága, édes magzatomat nem hagyhatom börtönre, belehal az, szegény feje!

Mit vétett a fiacskád, Ilkám?

Azt vétette, botor gyermek, szidni merte Kádár Jánost, fenyegette ittas fővel.

Mikor volt az?

Farsang után, Mátyás napján, cudar hideg reggel. Berobog a különvonat vásárhelyi állomásra, rajta a sok kommenista, román, magyar vegyesen. Ott várt rájuk az én Samum, mondogatta szegény feje, csak magyarok az istenadták, ha kommenista fajták is...

Sátán fattyai inkább...

Samu fiam magyar zászlót lobogtatott, magyar szót hallgathatott, anyaország feje jött el, Maros menti szép városba.

Menjél, Ilkám, menj a titkárunkhoz, hátha segít!

Jaj szegény fejemnek, jaj szegény pulyámnak! Elkergetett a gaz titkár, azt mondá a beste, nem tudok én jól románul, menjek inkább Pestre!

Mihez kezdesz most már?

Felmegyek én a magos megyéhez, hátha segít egy jó ember ottan.

Ne menj, Ilkám, a magos megyéhez, román ül a trónján, vagy ha magyar, románabb a románnál is: megfélelni vágyik! Lefelé tapos, felfelé nyal.

De megyek én, megyek, veres kendőt teszek! Megyek én a polba is, bakördöggel alkut kötök, csak a Samut kapjam vissza!

Száz ördögnél rosszabbak ők, Ilkám!

Mit bánom én, mit veszthetek?

Jaj, de mit is csinált a kerge fiad?

Nem csinált az különöset! Meghallgatta a beszédet, dolgozni ment amint szokott, de közben a többi lökött fújta a magáét, hogy mit mondott sok nép előtt mirőlunk Kállai meg Kádár.

Mit mondtak?

Azt mondták, hogy magyar származású emberek is élnek mi-felénk.

Így-e? Az anyjuk keservét!

Meg azt, nem kell vissza Erdély!

Nohát! Mondhattak-e mást?

Mit tudom én, politika!

Egyébről is beszéltek?

Beszéltek, hát! Megdicsérték a románt, mily jól bánik mivélünk, kinti magyarokkal! Piha! De mondtak ennél cifrábbat is: szembe szállnak hazug szóval: nem mind testvér, aki magyar! Gyilkos nem lehet testvér, azt huhogták.

Igazat szóltak, gyilkosok ők is, nem testvéreink!

Igazat szóltak hát.

Most az egyszer. De hogy jött ehhez Samu fiad?

No, ha hagynád, elmesélném! Tömték tehát, busa fejét, tudod milyen lobbanékony! Alig várta munka végét, hazafelé vette útját, de megállott a Fötéren, piacozni komáival.

Kikkel is?

Ott vót vele Velitsek Andris, Vaszkó Andorás, meg persze Halábory Zolika.

Ismerem őket, jó gyerek mind!

Igen ám, de beette a fene őket a Piros Rózsába! Jaj, azt nem kellett vóna!

Italozni?

Hát! Akkor az én ártatlanom, drága fiam azt mondta a csaposnak, amint kikért öt szilvát...

Várjál csak, öt szilvát? Kié volt az ötödik?

A Nicu Beicué, hozzájuk csapódott.

Ebben lesz a hiba!

Jól mondd! De hadd folytassam! Kikérte az italt a gyermekem, ezen szavakkal: Adjatok egy karabélyt, hogy lelőjem az hóhért!

A balgája! Viccnek szánta?

Lehetséges. Tudod milyen nagyszájú!

Tudom, tudom, ismerem a születése óta.

Ennyi történt, semmi egyéb.

Manapság ennyi is éppen elég.

De mire? Életfogyti börtönre? Legalább valóban lepuffantotta volna!

Csitt, te! Menjél fel a megyéhez, drága Ilkám, hátha...

Égkék kendőm megkötöttem, ősz hajamat elrejtettem, úgy mentem föl megyeházra, mindhiába. Elhajtott a román megint, hová menjek most már?

Talán fel a Tartományhoz, Csupor Lajos ottan az úr... elvtárs.

Nem azt mondtad, nem érdemes?

Hátha mégis megdobbán a magyar szíve...

Zöld kendőmet kötöm most fel, imádságom, reményeim Máriámhoz szállnak.

Jaj, Istenem, szegény Samum! Nem dobbant meg Csupor szíve, nincs is talán annak.

Anélkül bizony nehéz...

Felmegyek én Bukarestbe, úgy is ott van édes Samum, viszek néki zsendicét, otthon sültött kenyérkét, finom málnát, most érik!

Vigyél Ilkám, vigyél! S kihez mész panaszra?

Dej titkárhoz, ki máshoz?

Nem fogad az Ilkám, magunkfajta székel asszonyt.

Addig állok ajtajába, beenged az, meglásd!

Isten segít, Ilkám!

Fehér kendőm damasztból van, dédanyám is hordta. Ártatlanom, drága vérem, érted megyek át a hegyen, messzi Bukarestbe.

Jaj szegény fejemnek, édes magzatomnak! Kidobott a karhatá-lom, nem fogadott Dej titkár!

Hová mész most már panaszra, Ilka drágám? A Jóistenhez?

Szívhez szóló szép levelet írok, magához Kádárhoz!

S hová címzed?

Gyönyörű szép Budapestre, kupolás nagy parlamentbe!

Vörös csillag van már annak is a tetején, Ilkám.

Mit tehetnék még mást?

Semmit.

Várok Kádár válaszára, kapuba kiállok, pletykapadon ücsörgök, a kutyákat hallgatom, hátha jelzik énnekem, mikor jön a levelem. Hiába. Egyszer aztán, csúf ősz végén jött egy levél, hivatalos, Bukarestből küldték. Elítélték a nagyfiam, szépfejű Samummat, elvették őt örökre, bezárták a szamosújvári börtön mélyibe!

Életfogytig?

Jaj! Kendőt kötök, feketét, le nem veszem én már holtig.

Édes Ilkám! Hát a Kádár?

Várom még a levelét...

(Kádár János és az MSZMP küldöttségének 1957-es marosvásárhelyi látogatása emlékére...)

Hodossy Gyula

A melengetett büntudat

*Kiürült a ház, az udvar, a szív, a lélek, a menny és a pokol,
csak a semmi maradt, bennem és rajtam kívül,
meg az üvöltés, a semmi fájdalmas üvöltése,
amit senki sem hall, még én sem,
csak tudom és testem minden porcikája érzi,
ájulás környékez, elhomályosodik minden,
semmi sem kivehető, pedig szeretném látni a hajót,
az integető embereket, a mólót, a vizet, a kék égboltot,
amelyen vidám báránnyelűk legelésznek,
szeretném látni a sziklát, amelyen térdre ereszkedhetnék,
vagy legalább találnék egy üveg pálinkát,
hogy lerészegedjem, megtörten, csendben,
vagy lenne hideg tél, jeges szél,
hogy örökre elkéküljön a szám,
vagy lenne minden másképp, lenne a fehér, fekete,
lenne, ami nincs, amikor már a kiürült ház sem lenne,
csak az elkényeztetett büntudat,
a meleg szellő, a hegy és a tenger.*

A zene és a költészet metszéspontja

Főhajtás Bertók István zongoraművészete előtt

*Amikor a zongora megszólal, a szó minduntalan elhalkul,
hogy ne értsd az értelmét, csak érezd a súlyát,
az erejét, érezd, ahogy az alattomos, beképzelt szavak,
mint a kígyók baljóslóan rátekerednek a fa törzsére,
a hangszer egyedi, sokszor szelíden erőszakos hangjára.*

*A zongora úgy szól, mint a tenger, szélben haragosan,
szélcsendben megnyugtatón, és néha hívogatón:
„Ne félj tőlem, ne félj a merüléstől, ne félj a mélységtől!”*

*A szavak méregfogai meg egyre hatástalanabbak,
az ember, ha kellően bölcs, szép lassan,
egy beszéd nélküli birodalomba száműzi magát,
hogy a zongoraszóhoz költészetet szerezzen.*

Nagy Zopán

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XIV.

*Időzve, utazva nyitok
belső könyveket. Míg örvénylik szellemem:
útjait örömmel szenvedem...
Korpuszok feszítve, gond(olat), érzélem:
fény, sebek, töredék, titok...*

(Azaki Nemazaki)

Bécs-Bilbao! Pontosabban: Budapest-Bécs-Stuttgart-Lyon-Bordeaux-Bilbao-Budapest. Avagy: a *leíró* fragmentumai, emlékenyomai egy utazás margójára:

Hermann Nitsch hatalmas húskönyvei nyílnak meg, tárulnak, kampókon agonizálnak egy tágas csarnokban. (V)érző kódexek egy rituális vágóhíd oltárain...

Schiele szelleme sílécen ellebeg az Albertina felett. Ó, jegesre dermedt fellegek...

Bécs. Spontán távlat-vezetés, idő- és tááv-ölelés, pszichológiai feltárások a G'schamster Diener-ben, az *Ati atelier* festményei között. Hét kocsmá: bár, lét-terem, menedék, kátrány-, aranypor- és dohány(f)elszívó magánszanatórium, panoptikum... Lefagyás, csontgyulladásal tér(d)-porctalanítva: így indult a *terápiával* elegy utazás. Salimar, Bonbonier bar (exkluzív ex-madámval parolázva), Jazz Drakon, Frau Mayer Cafe, Bendl, Romantika (román pultosnővel rezonálva)...

Oszttrák–német–francia–spanyol (baszk) írók, költők, művészek művei mutatkoznak meg-megvillanva, részlegesen, árnyaként elsuhanva:

Eduard Mörike hittől és *megszálltságtól* terhelt alkatából fakadnak ki fájdalmas-szép versei. *Úgy hozzászólt az szenvedéshez, hogy minden örömének az ezerarcú bánat és a megbánás volt a keserű fűszere.* – Mozart prágai utazása, részlet.

Stuttgart. Az utazók a St. Eberhard Domkirchét csodálják, a modern múzeum, a Neue Staatsgalerie épületének modern üvegfelülete élénken világít, ám kapui befagytak, a nyitás olvadásra vár... Az éjjeli La Embajada Bar-ban indiai pultos a bárpultnál: holland férfiúval, annak mexikói barátnőjével és egy kiskamasz fiúval diskurál... Ulu és Zorpia a közeli asztalnál Berliner shot-ot és búza-komló kombókat kortyolgat, őket is bevonják a szövevényes beszéd-folyamba...

Szállás a bár mellett: Hotel Hansa az *Ezüsthegyen!* Silberberg straße... Másnap fűszeres élmények, barátkozó fiatal italozők a piac-csarnokban, majd Aperol (fiúra szállt) Keller bier a Carls Brauhaus sörccsarnokban... A helyi *Zene Házá*-nak oldalszárnyai építészetiileg extravagáns, színes konstrukciók...

Leonbergből-Lyonba: *oroszlános* utazás Sky Bar és speciális sörfőzde előjátékaival. Majd hosszú, fagyos éjszaka, hólepte álom-fázisok... Reggeli révület, eszmélés, fájdalmas gyaloglás... Hostel Lyon Center a hegy tetején. A kilátás pazar!

Csak a Lélek fuvalma teremtheti meg az agyagból az embert. Az elhivatás bizonyosan hozzásegíti az embert a fölszabaduláshoz: de ugyanígy szükséges, hogy fölszabadítsuk az elhivatást. A világot, melynek rendjében élünk, nem lehet megérteni, csak akkor, ha magunk maradunk vele. A tökéletességet nem akkor érjük el, amikor már nincs mit hozzáadni, hanem amikor már nincs mit elvenni. – Antoine de Saint-Exupéry (Lyon, 1900. – Marseille, 1944.)

Cecille titkos pantomimet ad elő a remek művészkocsmában, a fejföröcsöket, az agysorvadást, a léleknyomást – és egyéb fájdalmakat csillapító: La Mi Graine-ben, ahol egy egész falat betöltő, a múlt század eleji (Moulin Rouge-i,) éjszakák hangulatát is megidéző *festmény-freskó* vonzza magába a vendégeket. A bár miniszínházként is funkcionál. Avant garde! Siká-torokból belső kertbe...

A Broc' Bar szintén egyedi *art local*, minden korosztályt bevonzó hely. A pulzáló lámpásokkal, vörös-sárga lampionokkal megbolondított terasz a késő esti, nullás-mínuszos hidegben is

csordultig tele. Kint sok-sok fiatal: nevetgélve, barátkozva, beszélgetve... A *Borbár Barlang*-ban (La Cave) is kitűnő a fogadtatás, ahogyan a kóstolás is: La Raphaëlle, Bigalet, Gènèpi...

Éjjeli kilépő, avagy Kocsmaturista barátunk ünneplése: 4700-ik italos állomásán, a Black Hole melletti Look Bar-ban, az igazán sajtós kocsmában, ami: a múlt ódon díszleteivel, bútoraival, szecessziós csillárjaival, füstös félhomályával talán magasztosabb időket is megélt... A pultos (magas, vékony, hosszú, aranyszőke hajú) ausztrál fiatalember bakeliteket pakol a százéves lemezjátszóra. *Szilfid androgün* – suttogeta a költő légies-(sz)ívesen...

Francia sanzónok és standard jazzek recsegnek, miközben italmeghívások cserélődnek, az egyik underground fazon hevesen barátkozik, sőt: örült dorombjátékával is megörvendezteti az utazókat. Ulu és Zorpia koccint és feelkacag...

Bordeaux-i átszállás. Két környi (nyitott ökölnyi) idő egy bárban, ahol szívélyes, joviális, fekete úr szolgálja ki a betérőket: a Kocsmaturista útítársát és egy régen látott magyar ismerőst, aki az utazók miatt érkezett...

Nincsenek szerelmeink, egyetlen szerelem van bennünk; és mi találomra gyűjtjük a találkozásokat, találomra a szemeket, a szájakat, azt, ami talán-talán egybevág vele. Mekkora ostobaság azt remélni, hogy megtaláljuk azt az egyet! Egész ifjúságom hosszú öngyilkosság volt. Igyekeztem készakarva nem tetszeni, attól való féltemben, hogy amúgy sem tetszem... Vannak emberek, akik csak valaki ellen tudnak szeretni. Annak a jajszava löki őket a másik felé, akit elhagynak... – François Mauriac (Bordeaux, 1885. – Párizs, 1970.)

A költő: éber-álmában, lassított utazásban felhőket vacsorázik-éjjelezik s befelé fülel:

A szövettani részecskék belső hangjegyei, akár a csontvelő-uszadékot kötődései, hártafosztlányai: az erek pulzáló metronómjai által képeznek képletes (matéria-tanilag rejtett) képvers-kivonat történeteket...

Bilbao. Érkezés szilveszterkor, 23:55-kor. Folyt. Köv. ...

Csáji László Koppány

A Beneš-dekrétumok margójára (2026-ban)

„A kollektív bűnösség elvére épülő, a németeket és magyarokat etnikai alapon jogfosztó 1945-ös Beneš-dekrétumok jogszerűségének és máig tartó joghatásának vitatását Szlovákia 2025 decemberében büntethetővé tette. A dekrétumok többek között német és magyar tulajdonú földek és más vagyontárgyak kártalanítás nélküli kisajátításairól, sokuk kényszermunkatáborba vagy kitelepítésre kötelezéséről szóltak. Joghatásuk akár csak megkérdőjelezése is immár bűncselekmény.”

*Magyar vagy? Fogd be a szád!
Magyar vagy? Add a tanyád!
Add a földed, erdőd, réted!
Bánod végre magyar léted?
Magyarul szólsz? Kiutállak.
Megszólaltál? Eltángállak!
Magyar vagy? Hordd el magad!
Itt már nem lesz többé szavad.
Ha magyar szót szól a szája,
Mondd: „Maďari do Dunaja!”
Nincs itt földed, nyelved, hazád,
Mert magyarnak szült az anyád.
Ne merj szólni, hogy szenvedtél,
Bűnöd: magyarnak születted.
Ha vitázol, kipöröllek,
Magyar vagy még? Meg is öllek!
Emlékezz rá, hogy rád vár
A pozsonyi nagy patrongyár,
A Szőlősi úti tábor,*

*S mint pokolba nyíló kapu:
Pozsonyigetűjfalu.
Ott név helyett kapsz egy számot
Koporsó helyett egy zsákot.
Mért várnak táborok téged?
Nomád őseidet kérdjed!
Kérdjed Horthyt és Apponyit,
Mért kapsz anyait, apait!
Minden magyar veszélyforrás,
Nincs kegyelem, nincsen tolmács.
Unokád is csak nyivákol,
Ha nem szólal meg szlovákul.
Új hazádat nem tiszteled?
Van még a sírokban helyed!
Egyik része vagonokba,
A másik a táborokba!
Vár Dunaszerdahely, Szered,
Losonc, Komárom, Kassa,
Pozsony, Vajnorská Cesta!
A táborok készen állnak,
Ott légy magyar, te vadállat!
Barbár nomád ivadéka,
Vár Szádalmás, Késmárk, Léva,
Vár Szentgyörgy és Ipolyság.
Tömegsírból épül ország.
Most tartsd ide másik orcád!
Emlékeidet eltörlöm,
Sírtábláidat ledöntöm,
Mert magyarnak nincsen szava,
Fővárosunk Bratislava!
Szlovák szomszéd segít téged?
Ő sem kaphat mentességet!
Árulóknak nincs kegyelem,
Él majd vízen és kenyeren,
Míg a fagytól meg nem törik,*

*Vagy veréstől meg nem döglök.
Van még tábor! Ott van Párkány!
Ott szaporodj el, te járvány!
Ne várj szabadabb világot!
Álmaid mindig megbánod.
Európát nem érdeklek,
Soha senki nem segít meg.
Példád legyen Esterházy,
Ki hiába nem volt náci,
Előbb a Gulágra küldtem,
Majd kimúlt egy cseh börtönben.
Nevetséges, amit csinált:
Gyilkosáért mondott imát.
Üzenetét tán megérted,
Istennél van menedéked.*

Kollár Dávid

A vadas ontológiája

Leonárd, aki kutatásai mellett egyetlen dolgot vett komolyan az életben – a főzést –, úgy döntött, hogy Mariannt a gyomrán keresztül fogja meghódítani. Ekkor még nem tudhatta, hogy Mariann gyomra különösebben fogékony-e a hódításra, de Leonárd meg volt győződve arról, hogy egy megfelelően elkészített étel többet árul el egy emberről, mint három mélyinterjú és két kérdőív együttvéve.

A vadasmarhát választotta, amit nagyapjától tanult el foszlányokban. A pontos recept a nagyapja halála után elveszett, pontosabban a nagymama bevallotta, hogy soha nem is létezett leírva. Leonárd három különböző szakácskönyv és egy moldvai pincér homályos visszaemlékezései alapján rekonstruálta a receptet, amit saját elméleteivel egészített ki.

Három napig pácolta a húst. Az első nap egy Kierkegaard-kötetet olvasott fel a húsdaraboknak, azzal a meggyőződéssel, hogy a filozófia ugyanúgy átjárja a rostokat, mint a fűszerek.

A második nap Eminem Till I Collapse című számát játszotta a konyhában. A nagyapja ugyanis egy kéziratos füzetben lejegyezte: „Minél nagyobb a hangnyomás, annál jobban bomlik a kollagén rostszerkezet.” Aznap este a marha még négyszer meghallgatta a dalt, és Leonárd megesküdött volna, hogy a húsdarabok ritmikusan rángatóztak, amikor Nate Dogg az I'ma rip this shit 'til my bones collapse résznél tartott.

Végül a harmadik napon fűszerezés közben levetítette a hús-
nak a *Casablancát* – „minden szerelmesfilm ősanját” – abban a reményben, hogy a mozi romantikája valamiképp átszűrődik a szarvasborson és a borókán.

Amikor Mariann megérkezett, Leonárd épp azt fontolgatta, hogy fel kéne-e vennie a nagymama ódivatú kötényt – ami egyébként nélkülözhetetlen része volt a családi receptnek –, de végül az utolsó pillanatban meggondolta magát. Voltak határok, amelyeket még egy tudományos megalapozottságú csábításnál sem lépett át.

„Hol tanultál meg így főzni?” – kérdezte Mariann, miután az első falat után olyan arckifejezés jelent meg az arcán, ami Leonárd szerint az esztétikai élvezet és a metafizikai megvilágosodás közötti spektrumon helyezkedett el.

„Sehol sem tanultam” – válaszolta Leonárd. „De nagyapám egyszer azt mondta, a jó főzés olyan, mint a detektív munka – egymásnak ellentmondó vallomásokból kell összerakni az igazságot.”

„És sikerült megtalálnod?” – kérdezte Mariann, miközben újabb villányi ételt emelt a szájához.

„Az igazságot? Nem. De talán valami jobbat.”

„Mi lehet jobb az igazságnál?”

„Valami, ami működik.”

„És működik?” – kérdezte Mariann kacér mosollyal az arcán, miközben egy újabb falatot emelt a villájára.

Leonárd most először nem tudott válaszolni egy egyszerű kérdésre.

Vacsora után Mariann javasolta, hogy nézzenek meg egy filmet. A választás egy 1988-as csehszlovák komédiára esett.

„Ez közép-európai abszurd humor” – mondta.

Leonárd bólintott. Már nyitotta a száját, hogy elmondja saját filmelméletét, amelyben a cseh komédiák a kelet-európai identitásválság szimptomatikus leképeződései, de inkább ivott egy korty bort.

A képernyőn két férfi egy bálával kergetőzött. Egyikük folyton elesett, majd a másik is, aztán megint az első.

„Szerinted ezt előre megbeszélték, vagy tényleg ennyire részek voltak?” – kérdezte Leonárd.

„A bálát kérdezed vagy a színészeket?”

„Mindkettőt” – válaszolta Leonárd, miközben nevetett.

A cseh vidék pasztellszínekben úszott a képernyőn. A rendező nyilvánvalóan szerelmes volt a tájba, és ezt úgy fejezte ki, ahogy a legtöbb szerelmes ember: kicsit túl hosszán bámulta.

Mariann keze az övére csúszott. Leonárd egy pillanatra arra gondolt, vajon ez most olyan mozdulat-e, amit az emberek filmekben látnak, és aztán az életben utánoznak, vagy pedig fordítva – a filmkészítők figyelték meg a valódi gesztusokat, és aztán stilizálták őket. A gondolat ugyanolyan gyorsan tűnt el, ahogy feltűnt.

A filmben egy idős férfi kergette a kacsákat a tó körül. A kacsák láthatóan mást gondoltak a jelenet koreográfiájáról.

„Mindig azt hittem, a cseh filmekben több hinta van” – mondta Leonárd.

„Hinta?”

„Igen. Mint Hrabalnál. Az emberek hintáznak, miközben a világ összeomlik körülöttük.”

„Lehet, hogy ez még jön” – mosolygott Mariann. „Vagy lehet, hogy kihagyták. Nem minden cseh film olyan.”

„Szerintem ez egyfajta politikai utalás a kollektív emlékezetre...”

„Psztt” – Mariann a szájára tette az ujját. „Szerinted a tehén a háttérben profi színész, vagy csak véletlenül sétált be a képbe?”

Leonárd a képernyőre nézett, ahol valóban egy tehén jelent meg, nyugodtan lelegészve, mintha nem tudná, hogy egy komédia mellékszereplője. Aztán a film 47. percében újra Mariannra pillantott, de már nem látta a szereplőket, csak az árnyékjátékukat a falon. A lány arcéle olyan volt, mint egy régi szobor, amelyet a vetítés vibráló világosságában tanulmányozhat, de sohasem érinthet meg.

A fejét aztán – szinte véletlenül – mégis Mariann arcához érintette. Olyan finom mozdulat volt ez, hogy később egyikük sem tudta, valóban megtörtént-e, vagy csak képzeltek. Amikor a lány felé fordult, tekintetük olyan közel került egymáshoz, hogy a távolság már csak protokolláris formalitás volt. Leonárd megcsókolta.

Mariannból egy hosszú, elfojtott sóhaj szakadt ki, Leonárd egész testében áramütésszerű bizsergést érzett.

Amikor elváltak, Leonárd képtelen volt megszólalni. A film képkockái tovább peregtek, de számára már egy másik nyelvet beszéltek, amit elfelejtett érteni. A szavak és a jelentések közötti kapcsolat felfeslett, mint egy rosszul varrott ruha, amelyet annyit hordtak, hogy már senki sem emlékszik, hol rontották el.

„Minden rendben?” – kérdezte Mariann mosolyogva.

„Azt hiszem, igen” – válaszolta Leonárd hosszú szünet után. „De fogalmam sincs, hogy mi történik a filmben.”

„Nem baj” – nevetett Mariann. „Én már láttam párszor. Mesélhetek róla később.”

„Az jó lenne” – bólintott Leonárd, majd minden szó nélkül újra megcsókolta Mariannt, ezúttal hosszabban és mélyebben.

A film véget ért, bár Leonárd azóta sem tudja, hogyan. Amikor később Mariann megpróbálta neki elmesélni a cselekményt, mindig ugyanarra a pontra jutottak: a 47. percre, ahol az idő – legalábbis Leonárd számára – megszűnt létezni.

„Tovább játszom – érted”

Ayler Roskos versei
Böszörményi Zoltán fordításában

Ayler Roskos versei elé

Az alábbi verseket Ayler írta.

Izomsorvadásos beteg volt, tavaly hunyt el.

Testvére, Jesse, másfél évvel korábban halt meg ugyanebben a betegségben.

A versek Jesse-hez szólnak, de közben Ayler életéről is beszélnek. A két testvér közös gyerekkoráról, játékokról, csínyekről, vitákról, nevetésről, és arról, hogyan lehet élni akkor is, amikor a test kalodába van zárva. A kerekesszék, a videojáték, az utcai versenyzés ezekben a szövegekben nem jelképek, hanem a mindennapok részei: a szabadság formái.

Ayler nem panaszkodik, nem magyaráz, és nincs szüksége az együttérzésünkre. Egyszerűen elmondja, mire emlékszik, mit veszített el, és mi maradt meg. Nála a fájdalom és a humor kéz a kézben jár. A hiány mellett ott van az élet szeretete is, egészen az utolsó mondatig: élvezd az életet!

Ezek a versek nem akarják megszépíteni a betegséget, és nem akarnak vigaszt nyújtani. Tanúskodnak: egy testvéri kapcsolatról, két rövid élet közös idejéről, és arról, hogy a szeretet nem szűnik meg a halállal.

Aki ezeket a verseket olvassa, az örökkévalóság felé tartó Ayler és Jesse hangját hallja.

Mindannyiunkhoz szól.

Before the poems of Ayler Roskos

The poems that follow were written by Ayler.

He suffered from muscular dystrophy and passed away last year.

His brother, Jesse, died of the same illness a year and a half earlier.

The poems are addressed to Jesse, but they also speak about Ayler's life: the shared childhood of two brothers, their games, pranks, arguments, laughter, and about how one can live even when the body is locked in a cage. In these texts, the wheelchair, video games, and street racing are not symbols but parts of everyday life – forms of freedom.

Ayler does not complain, does not explain, and does not ask for our sympathy. He simply tells what he remembers, what he has lost, and what remains. In his work, pain and humor go hand in hand. Alongside absence, there is a love of life as well, all the way to the final sentence: have fun!

These poems do not seek to beautify illness, nor do they aim to offer consolation. They bear witness to a bond between brothers, to the shared time of two short lives, and to the fact that love does not end with death.

Those who read these poems hear the voices of Ayler and Jesse, moving toward eternity.

They speak to all of us.

Épség

*Sok, úgynevezett ép testűt láttam,
akik elmében kevésbé voltak épek,
mint azok,
akiket fogyatékosnak tartanak.*

Abled

*I've seen many so
called abled-bodies,
less able in mind than the
ones deemed disabled*

Álmodjunk a jövőről

*Álmodjunk
egy új jövőről,
ahol szabad
gondolkodni,
alkotni,
és annak lenni,
aki lenni akarunk.*

*Álmodjunk
egy napról,
amikor a munkások
megélhetést biztosító bért kapnak,
és övék a vállalat,
nem pedig a vállalat
birtokolja őket.*

*Álmodjunk
egy éjszakáról,
amikor mindenkinek
van egy helye
lehajtani a fejét.*

*Álmodjunk
egy korról,
háború, éhínség
és szegénység nélkül,
ahol az életet
nem kíséri értelmetlen halál.*

*Ezt a jövőt
valósággá tehetjük,
ha kimondjuk az igazságot
a hatalom szemébe,
és megvédjük azokat,
akiket üldöznek
a hatalmon lévők.*

Dream of the Future

*Let's dream of
a new future where
one is free to think,
create, & be who
they want to be.*

*Let's dream of a
day where workers
earn a living wage
& own the company,
instead of the company
owning the worker.*

*Let's dream of a night
where everyone has
a place to rest their
head. Let's dream
of a time without war,
famine, poverty, &
senseless death.*

*We can make this
future a reality by
speaking truth to
power & defending
those who are being
persecuted by the
powers that be*

A nagyobb testvéremmel játszom

Jesse Windle-nek

*Késő éjjel ébren ülök az ágyban,
a gyerekkorunk szép pillanatai jutnak eszembe.
Emlékszem, ahogy a Grand Theft Autót játszottad
a PlayStationön,
én pedig vártam, hogy rám kerüljön a sor.
Amikor először adtad a kezembe az irányítót,
megbízta bennem.
Testvérem,
te tanítottál meg arra,
hogyan lehet kiszabadulni
a betegségünk,
az izomsorvadás
testi korlátai közül.
Bár fizikailag már nem vagy itt,
amikor videojátékokkal játszom,
még mindig érzem,
hogy a lelked velem van.
Ezért, nagy testvér, tovább játszom –
érted.*

Gaming with my Brother

to Jesse Windle

*I sit awake in bed
Late at night, remembering
the good times when we were children.
I remember watching you play Grand Theft Auto
On the PlayStation, waiting for my turn.
When you passed the controller to me*

*for the first time
You were trusting me.
Brother you taught me
a way to escape the physical constraints
Of our disease muscular dystrophy.
Even though you are not physically here anymore
I still feel your soul with me when I play video games.
So big brother I will keep on playing for you*

Fiatalkori csínytevés

*Egy élet óta ülök.
Ülök, és azt kívánom,
bárcsak kiszállhatnék
a kerekesszékből, és futhatnék
még egyszer, utolszor.
Minél tovább ülök ebben a széken,
annál inkább emlékszem arra,
hogyan futottam gyerekként
a bátyámmal.
Mindig azt tettem, amit mondott.
Egyszer belógtunk
a szomszéd kertjébe, és azt mondta,
lopjak el néhány dolgot.
Az a srác soha nem jött rá,
hogy mi vittük el a holmiját.
És ezután is még többször átjött hozzánk.*

Juvenile Delinquency

*A life of sitting
I am sitting wishing*

*I could get out
of my wheelchair and run
just one last time.
The longer I sit in this chair
the more I remember running
as a kid with my older brother.
I used to do whatever he said,
one time we snuck into our next
door neighbor's backyard & he told me to
steal some of his stuff.
That kid never figured out that we stole his stuff
And he hung out at our house a few times
after the theft.*

Kerékpörgetés

Egyszer az iskolában megbüntettek,
amiért kereket pörgettem a kosárlabdapályán.
(Bevezetés)

*Szabadon,
New Jersey utcáin,
motoros kerekesszékeinkkel
versenyeztünk
a nagynénénk háza előtt.
Száguldottunk,
olyan gyorsan, ahogyan csak tudtunk,
majd kipörgettük a kerekeket,
néztük, ki tud a leggyorsabban és a legtovább
forogni, mielőtt megállna.
Aki utoljára állt meg,
az nyert.*

Burnouts

One time in school I got detention for
doing burnouts
on the basketball court (Intro.)

*Free in the streets of New Jersey
Using our motorized wheelchairs
to race and do burnouts in front of our aunt's house,
driving as fast as we could before
spinning our chairs,
seeing who could spin around
the fastest and longest
before having to stop.
The last to stop won.*

Nélküled

*Hiányoznak a vitáink.
Hiányzik, ahogy ugratjuk egymást.
Bárcsak még egyszer
összeveszhetnénk,
hogy aztán később
ne vessünk rajta.
Az első hálaadási ünnep
és az első karácsony
nehéz volt nélküled
De tudom,
azt akarnád,
hogy menjünk tovább,
és élvezzük az életet.
Így teszünk,*

*hogy hűek maradjunk
az utolsó szavaidhoz – Jesse
– azt üzented: élvezzük az életet.**

* (Az angol szerkesztő megjegyzése: „Azt üzenem: élvezétek az életet” Jesse utolsó szavai között volt. Izgatottan mondta, hogy a Mennyben van, és hogy fut. Aztán megkérdezte: „Hol a kaja?!”)

Without you

*I miss getting into arguments with you,
I miss joking around with each other,
I wish we could get mad at each other once more
and laugh about it later.
This first Thanksgiving and Christmas
without you has been tough.
But I know you would want us
to keep on going and have fun.
We will do this to honor your last words.
Jesse – “The message is to have fun”*

(Editor’s note. “The message is to have fun” was among Jesse’s last words.

He also excitedly exclaimed that he was in Heaven & that he was running. Then he asked, “Where’s the food?!”)

Ayler Roskos (1996–2025) New Jersey-ben, az Egyesült Államokban született és hunyt el.

Örökséget hagyni történetekkel és versekkel

Filip-Kégl Ildikó beszélgetése
Mezey Katalinnal

Mezey Katalin életműve azt példázza, hogy örökséget kíván hagyni a következő nemzedékeknek; könyveket és kultúrát, történeteket és költészetet, empirikus tudást és istenhitet. Munkássága egy-egy meghatározó darabját hívjuk most segítségül, hogy a Kossuth- és József Attila-díjas költő, prózaíró, műfordító életművéből portréját is megrajzolhassuk. Az *Elérhetetlen föld*, a *Zöld vadon*, az *Élőfilm* című prózaköteteket, valamint az *Ajánlott énekek* című versgyűjteményre reflektálva beszélgettünk a szerzővel, bízva abban, hogy ezáltal is közelebb kerülhetünk ehhez a jelentős kortárs életműhöz, melynek középpontjában – különféle műfaji megközelítésekkel, s megannyi intonációval, de – mindig a létértelem-kutatás igénye áll.

– „Az írás felelősségvállalás – mondd egy interjúban. – Az írás nem pusztán történetmesélés, az-
zal, amit megírunk, segítenünk kell eligazodni az olvasóinkat, ezért hát alapvetés, hogy csak olyat szabad írunk a magunk sorsáról, s a kollektív sorsról, ami érvényes, ami igaz. Fontos ugyanakkor társadalmunknak, nemzetünknek a sorsát is ismerni és viselni” – teszed hozzá. Költői-írói indulásod az ’56-os események utáni évekre tehető. Ez a sajátos

atmoszféra közrejátszott-e abban, hogy az igazság elbeszélése ele-

mi igényeddé vált, s hogy szociografikus pontossággal szövegezed meg elbeszéléseidet, legyenek azok személyes, vagy kollektív sorsot ábrázoló narratívák?

– Kiskamaszként éltem át, és valóban meghatározó élményem volt az 1956-os magyar forradalom. De nemcsak az én generációmnak, hanem minden utána következő évszázadnak is viszonyulnia kell hozzá, mert a magyar történelem sorsdöntő eseménye volt, amely a jövőnk szempontjából is meghatározó. Tudniillik hogy vállaljuk-e, hétköznapi értelmünket meghaladó üzenetével együtt, ezt a nem könnyű örökséget? Persze, nincs más lehetőségünk, vállalnunk kell, mert az a történelmi helyzet, amely 56-ban is meghatározó volt, végigkíséri a magyar históriát. Nevezetesen, hogy kapunk lelkes biztatást és komolytalannak bizonyuló ígéreteket távoli támogatóinktól, és kapunk nagyon is kézzelfogható fenyegetéseket közeli ellenfeleinktől. És aztán az utóbbiak döntenek el a sorsunkat. Így volt ez a török terjeszkedés, de a Rákóczi-szabadságharc idején is. A forradalom napjaiban is úgy tűnt, hogy a nagyvilág velünk van, együttérez a szovjet elnyomástól szenvedőkkel, úgy tűnt, hogy közös az ellenségünk. De végül a nagyhatalmi ígérek üres propagandának bizonyultak, amelyeket valóságos kockázatvállalás nem követett. Kérdésedre válaszolva tehát, a saját életkezdeményben, a saját szellemi és érzelmi fejlődésben jelentős szerepe volt mindennek, a lelkesedésnek, hitnek és a kiábrándulásnak is. Ugyanakkor az a realitás, amit a fiatalságom, a szűk családi körből való kilépés, az egyetemi viszonyokkal és társakkal való megismerkedés jelentett, legalább annyira befolyásolta a mindennapjaimat, mint az emlékezet mélyén rejtőző forradalom – amelyről a kommunista időkben említést sem volt szabad tenni. Ellenforradalom volt a fedőneve, a győztesek évente többször is megölték a torát, és életben maradt hőseit nehezen vagy egyáltalán nem engedték ki a markukból. Három egykori egyetemista – Balogh Elemér költő, prózaíró, Buzás Andor, aki később publicista és a magyar rádió munkatársa lett és egy harmadik fiú, akinek a nevére, sajnos, már nem emlékszem –, 1957. október 23-án szép csendben végig akarta

járni azt az utat, amelyet a forradalmi tömeg egy évvel azelőtt a Műegyetemtől elindulva megtett. A Március 15-e térig jutottak, a Petőfi-szobor lábánál lekapcsolták őket. Kihallgatták, majd bekasznizták egy időre mindhármukat. De semmit sem tudtak rájuk bizonyítani, így kiszabadultak, viszont az összes magyar felsőoktatási intézményből kitiltották őket. Négy év múlva, 1961-ben térhettek csak vissza a budapesti Bölcsészkarra, ahol nagyon hallgatóg emberekként ismertük meg őket. Viszonylag sokat írtam ezekről az időkről, prózát és verset is. Utóbbit már 1961–62-ben, ami csodával határos módon meg is jelent az egyik egyetemi periodikában 1963-ban: „A fel nem oldott fájdalomba / belekövültél. / Így hordozlak egészen. / Emlékezés nem mosta el a homlokod. / A jelen voltál, / feleszmélésem kezdete, / s az vagy bennem már mindörökké. / Hiába változol.”

– *Egy huszonegy éves vidéki munkáslány felnőtté válásának mélypszichológiai ábrázolása zajlik az 1984-ben megjelent lélektani regényedben, az Élőfilmben, miközben a hetvenes évek kádárista diktatúrájának közhangulatát, a kiszolgáltatottságot, a tehetetlenséget, a korrupciót is tematizálsz. A személyiséglélektan olyan eszközeivel dolgozol itt (is), mint a szublimálás, a disszociáció, az elfojtás. Miért volt fontos számodra, hogy a lélektant, mint az emberi gondolkodást és viselkedést tanulmányozó tudományt bevond prózatechnikai kelléktáradba?*

– Minden prózaíró valamilyen mértékben „pszichologizál”, amikor igyekszik megérteni hősei karakterét, tetteik mozgatórugóit, érzelmi hangoltságukat: elkerülhetetlenül ugyan azzal foglalkozik, amivel a pszichológusok, amivel ez a tudományág. Eleinte – kicsit nagyképpően – a „pszichológiai realizmus” képviselőjének mondtam magamat, utóbb elhagytam ezt a definíciót, mert beláttam, hogy minden realizmus többé-kevésbé az kell, hogy legyen. Ma is fontos számomra a pszichológiai realitás, hogy a szereplőim oldaláról is hiteles legyen a történet, de ezt nem valami többletértéknek, hanem alapvető feltételnek tartom.

– *Megkerülhetetlen téma esetedben a legendássá vált Elérhetetlen föld című – Nagy László előszavával megjelent – antológia*

(1969), s ezáltal a Kilencek költőcsoport, melynek tagja vagy. Beszélne arról a társadalmi-kulturális közegről, amely életre hívta a „Nagy Generáció” közösségét, s egyben arról a világnézeti-poétika értékvilágáról, amely egyben tartotta?

– Verseket gimnazistaként kezdtem írni, tizennégy éves koromtól – ami egybe esett a forradalom leverésének és megtorlásának első esztendejével – már költőnek képzeltem magamat. Ehhez képest elég kevés verset írtam akkoriban, de annál többet olvastam. Amikor 1961-ben a budapesti ELTE BTK magyar–népművelés szakos hallgatója lettem, a körülmények úgy alakultak, hogy bekerültem az Eötvös Kollégiumba is. A dohányfüstben úszó földszinti nagyteremben esténként rendszeresen összejöttek a kollégium fiatal tollforgatói, köztük a jeles pécsi költő, Rózsa Endre is. Ő szinte azonnal a pártomat fogta, a mentorom lett, elvitte és beajánlotta verseimet az Egyetemi Lapokhoz. Ez olyan jól sikerült, hogy nem csak rendszeresen közöltek, de hamarosan a versrovat vezetője is lettem, mivel Baranyi Ferencet, az addigi rovatvezetőt behívták katonának. Egy-két hónap alatt belecsöppentem az egyetemi irodalmi élet kellős közepébe. 1962 novembere arról lett nevezetes a BTK-n, hogy akkor született meg a hallgatók első könyvmegosztója, a MOZDULÓK, amelynek mások mellett a későbbi ismert publicista és kritikus, Varga Lajos Márton (aki akkor még maga is verseket írt), és Kiss Benedek is a szerkesztői voltak. A Kari KISZ-Bizottság égisze alatt jelent meg, és a címe is nagy vitát gerjesztett, amelybe még a tanárok is beleszóltak. Mégis megjelent két-három száma, amire a háború utáni időszakban az egyetemen addig nem volt példa. Természetesen ebben és a további egyetemi könyvmegosztókban is (pl. NAPOK, 1963) és az 1964-ben kiadott Tiszta Szívvel című periodikában is publikált már a későbbi Kilencek valamennyi tagja. Ezt a pezsgést az váltotta ki, hogy a létező, összesen két irodalmi könyvkiadó (Magvető, illetve a Szépirodalmi) és a két és fél irodalmi folyóirat (a Kortárs, az Új Írás és az ÉS) az igényekhez képest túl ritkán közölte a fiatal írók–költők műveit, így az önszerveződés szelleme kiszabadult a palackból. 1964-ben én félbehagytam az egyetemet, és egy tatabányai általános iskolában

kezdttem tanítani. Volt egyetemi társaim, Oláh János, Utassy József, Rózsa Endre és Angyal János, a későbbi szerkesztő és kritikus, ez idő tájt egy antológia megszerkesztésében és kiadásában látták költői színrelépésünk méltó lehetőségét. Hamarosan bevontak engem is a tervezett kötet szerzőinek körébe. Ennek szigorú feltétele volt, hogy a beküldött opusokat a szerkesztők a szerző jelenlétében alaposan kivesézték. Számomra ez kellemes élmény volt, mert a fiúk szerették és elismerték a verseimet. Az antológia, az *Elérhetetlen föld*, amelyben az enyémmel együtt kilenc költő: Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Molnár (később Péntek) Imre, Oláh János, Rózsa Endre és Utassy József versei szerepeltek, több mint három évnyi küszködés után Darvas József író, akkori írószövetségi elnök segítségével, Nagy László előszavával végülis megjelent, és az olvasók körében gyors sikert aratott. A két irodalmi kiadó – bár az *Elérhetetlen föld* kiadását kapásból elutasította –, vele párhuzamosan saját antológiák szervezésébe és kiadásába kezdett, hogy levezesse a fiatalok elégedetlenségét, egyben kifogja a szelet a vitorlánkból. Kabdebó Lóránt tanár úr pedig megszervezte az ún. Heteket, egy szintén népi–nemzeti eszmeiségű, de már kötetten rendelkező, ismert költőkből álló társaságot (Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Kalász László, Raffai Sarolta, Ratkó József, Serfőző Simon). Antológiájuk (*Az ének megmarad*. Hetek. Miskolc, 1985) csak jóval később jelent meg, de a hetvenes évek elejétől gyakran szerepeltek közös előadóesteken, összeállításokban, interjúkban. A hivatalos irodalmi élet tehát kedvezőtlenül fogadta a kötetünket, a kultúrpolitika nem akarta, hogy precedens legyen egy ilyen önjáró kezdeményezésből: a Népszabadság és az ÉS is elmarasztaló kritikákat közölt a verseinkről, és persze azok a fiatal költők sem tapsoltak nekünk, akik nem értek be az antológiánkba. Így pályakezdésünk – az olvasóközönség lelkesedése ellenére – hosszú távú szakmai priuszt eredményezett, amit mindannyian megszenvedtünk. Első verseskönyvem megjelenése után (*Amíg a buszra várunk*, Magvető, 1970) nekem is sok elutasításban volt részem, és második kötetem (*Anyagtanulmány*, Szépirodalmi Könyvkiadó) hosszas várakozás után csak 1978-ban jelenhetett meg. A sok viszontagság is hozzájá-

rult ahhoz, hogy csapatunk összekovácsolódjék. Eleinte még megzavarta a fejeket az ismert taktika, hogy a kritikák egymás rovására értékelték minket, de később az ilyen mesterkedések sem ingatták meg összetartozás-tudatunkat. A legfontosabb persze az a szellemi háttér volt, amelyet a támogatóinkhoz, Nagy Lászlóhoz, Juhász Ferrenchez, Kormos Istvánhoz, Váci Mihályhoz fűződő barátságok és az első generációs értelmiségi lét tapasztalatai jelentettek.

– *Sok helyütt beszéltél már Nagy László szerepéről. Idén (2025-ben – a szerk.) különös aktualitása van megidézésének, hiszen születésének századik évfordulóját ünnepeljük. Személy szerint rád milyen örökséget hagyott? Tekinthetjük az antológia előszavát egyfajta ellenszélnek az aczéli cenzúra, s a kommunista elnyomás kultúrpolitikai szembenállásának?*

– Nagy Lászlónak köszönhetem pályakezdem legfontosabb állomásait: az ő jóvoltából jelentek meg verseim az ÉS-ben (1963), első verseskötönyvem kiadását az ő tanácsai segítették, sok elutasítást megélt második kötetem kéziratát pedig ő tette le végül a Szépirodalmi Könyvkiadó főszerkesztőjének asztalára. De a legtöbbet antológiánk előszava jelentette számunkra, mert nem csak mellénk állt, de fel is hívta az *Elérhetetlen föld* költőire a figyelmet. Egyes mondatai egész életre szóló útravalót jelentettek számunkra: „Fiatal tehetségek, ha fölrepülni rajban akarnak, az néha törvényszerű pillanata az irodalomnak... Hajszálgyökerekkel biztatást kutatnak s találnak is a huszadik századi líra forradalmaiban. Dicsérni valóan csak a romolhatatlan sókat szívják magukba... A torkon vágott forradalmak pirosát s gyászatát viselik belül... kibontakozásuk nem lesz idilli... Én a jövőre nézve is: hiszek az ő erejükben...” Lírai útkeresésünk visszaigazolását jelentették ezek a mondatok, hitelesítették a hivatalok által önfejlő izgágaságnak tartott lázadásunkat: saját nimbuszát latba vetve lendületet adott költői indulásunknak. Pályakezdőkért, pályatársakért ennél többet tenni nem is lehet.

– *2016-ban a Magyar Napló gondozásában jelent meg az Ajánlott énekek – Összegyűjtött és új versek, 1960–2015 című gyűjteményes köteted. Csaknem hat alkotói évtized verstermé-*

se szervesül a kötetbe, a zsoltáros liturgikus opusoktól kezdve a népdalos-balladisztikus hangvételű költeményeken át a lélektani önvizsgálat igényével íródott szövegekorpuszokig (Így készül). Szépen végigkövethető úgy a személyes, mint a történelmi létösszegzés a költemények ívéén át. Hogy érzed, opusaidban elmondtál mindent, amiről szólni akartál?

– Akkor írok verset, amikor megszólal bennem valami fontosnak érzett gondolat vagy érzés. Persze nem egy ilyen verskezdemény elkallódott sok más elfoglaltságom, családi vagy munkahelyi kötelességeim végzése közben. De szükség csinálta fatalistaként bízom abban, hogy ami a legfontosabb, az előbb-utóbb verssé – vagy más műfajú írássá – kerekedve megjelenik a papíromon. Sok évtizedes irathagyatékomat rendezése közben – nagy feladat, és még az elején sem tartok –, sok hivatalos levélen, dokumentumon találok néhány sornyi verscsírárt. Van, amelyik idő múltán is megmozgatja a fantáziámat, és megpróbálok végleges formát adni neki, van, amelyekkel már nincs kedvem foglalkozni. Hiszek abban, hogy ami fontos, az nem kallódik el végleg. A jó kéziratokat a tűz sem fogja, biztatta magát anno Bulgakov.

– *A felmenőid létsorsa iránti intenzív érdeklődés több írásodból is kitűnik. Mit gondolsz a transzgenerációs traumákról? Arra gondolkodok, hogy e szerint az elgondolás szerint egy család vagy egy közösség korábbi súlyos veszteségei, traumái nem pusztán azokat érintik, akik átélték azokat, hanem leszármazottaikat is.*

– A 20. század szülötteinek – nekünk, magyaroknak különösen is – nyilvánvaló, hogy a közösségi veszteségek, vereségek nemzedékeken át befolyásolják nemcsak az egész nemzet sorsát, de minden egyes ember gondolkodását és érzésvilágát is. És ez nem valamiféle pszichológiai jelenség, nem beteges ragaszkodás az elszenvedett tragédiákhoz, mert a mindennapokban folyamatosan jelenlévő tapasztalatokból táplálkozik. Ezért tartom rosszhiszeműnek, demagógiának, amikor a megmondóemberek, egyes újságírók, politikusok stb. leszólják, idejétmúlt önmarcangolásnak titulálják, ha egy-egy mű a szépirodalom eszközeivel megjeleníti a trianoni békediktátum vagy a 20. századi kommu-

nista diktatúrák által okozott sebeket, veszteségeket. Minden, ami valóban tragédia – vagy éppen csodával határos szerencse –, következményeiben generációkon át öröklődik. Így van ez a családi tragédiákkal és sikerekkel is. Több mint száz esztendeje, hogy apai nagyanyámat 34 éves korában elvitte a spanyolnátha. Öt kisgyermeket hagyott árván maga után. Ahogy apám is egész életében a szívében hordozta ezt a veszteséget, nekem is, ma is kijönnek a könnyeim, ha erre gondolok. Ugyanígy megrikat anyai nagyszüleim sorsa, akik egész életükben gyászolták három, fiatalon elhunyt gyermeküket. Az egészséges légkörű családokban a családtagok nem hallgatják el egymás elől a veszteségeiket, őrzik az elhunytak emlékét, és megemlékeznek róluk. Evvel az utódok reális életismeretének kialakulását is segítik. De persze minden közösségben lehetnek, vannak is érzékeny pontok, amelyeket tapintatosan kell kezelni, nem szabad provokálni. Ezt tudva is fontos, hogy a meghatározó történetek, a bennük gyökerező traumákkal együtt, összekössék az egymásra következő generációkat.

– *Részen a generációs szakadékot tematizálja a Két kudarc (In.: Zöld vadon) című prózád. Mit gondolsz, az idősebb generáció tapasztalata hasznára válhat-e egy fiatal édesanyának, vagy ez a típusú generációs életviteli tanácsadás természeténél fogva eleve kudarcra van ítélve? Több unokád van, mit tapasztalsz, a korosztályok közötti különbségek áthidalhatók ma, amikor a társadalmi és kulturális változások, de főként a technológiai környezet fejlődése olyan mértékű, hogy szinte lehetetlenné teszi a nemzedékek között az alapvető kommunikációt, egymás kódrendszerének felfejtését is?*

– A *Két kudarc* születése idején a nemzedékek közti kapcsolatok talán egyszerűbbek voltak, mivel akkor még nem jelentek meg a digitális forradalom okozta újszerű törésvonalak. De az elbeszélés két főhősének, a nagynéninek és az első csecsemőjét nevelő fiatalasszonynak a helyzete sem könnyű. Itt is fontos tényező a modernizáció: az anyuka egy korszerűnek tartott könyv tanácsaiban bízik, és szeretné azokat a nagynénivel is elfogadtat-

ni. A nagynéni mindenre bólogat, de valójában nem akar változtatni a saját, bevált gyakorlatán. Úgy gondolja, hogy az anyuka eljár majd dolgozni, és semmit sem fog észrevenni abból, hogy ő a maga megszokott módján neveli a kisfiút. Tulajdonképpen ez okozza a konfliktust, nem is csak a nevelési módszerek különbözősége. Ezúttal is bebizonyosodik, hogy hazugságra nem építhető szilárd kapcsolat, és ilyen esetekben sokkal fájdalmasabb a kiábrándulás és csalódás, mintha egyszerűen csak a világlátás különbségeiről lenne szó. Ez pedig általánosan érvényes, sokszor megerősített tapasztalat. A nemzedékek közötti viszonyt ma sem a digitális képzettség, készség különbsége, hanem az egymás iránti bizalom, megértés és szeretet határozza meg. Van, amiben a fiatalok ügyesebbek, mint én, sőt, nekik örömet okoz az, ami számomra szorongató feladat. De például a kedvenc ételeik elkészítésében én vagyok a jobb, és ezt ők is értékelik. Tehát tudjuk egymás erősségeit és gyengéit, és kölcsönösen segítjük, tanítgatjuk egymást. A gond legtöbbször nem is ez, hanem az, hogy mindenki mindig siet valahová, hogy kevés egymásra az időnk. És ez nem is új, de nem is könnyen orvosolható jelenség.

Mandics György

Ráki

Gyermekkoromban, amikor először jártam egy rendezett parkban, nem a medvék mérete, ereje, s nem is a farkasok csattogtatott fogai voltak az igazi élmények, hanem az a mókus, amelyik két összeütött dió hangjára megjelent a lombokból, s leült velem szembe az ágon. Ha még egyszer összeütötte a két diót, akkor hegyezte a fülét, ha ezt tetted harmadszor is, akkor leugrott a földre, és két mellső lábát felemelte a diók felé, amelyek közül egy rendszeresen lábacskaí közt landolt. A dióval a szájában a következő pillanatban már ugrott is felfelé, és szinte alig érintve a fa kérget máris eltűnt a lombok közti fészkében. Utána okos arcocskáját kidugta, és várta a folytatást. Lesz-e újabb diókopogtatás, vagy ennyi volt?

Nekem ez a kis gyermekkori jelenet ugrott be, valahányszor Szőcs Rákhellel beszéltem. Vagy ahogy barátai nevezték: Rákival. Szemei mindig pajkos és értelmes várakozással voltak teltek, ha nála megjelentem, s kiejtettem közös barátaink nevét. Ez olyan hatással volt rá, mint a mókusra a dióhajak összeütése. A hírek valósággal felvillanyozták, s míg a nevek és új hírek kopogtak, ő elvarázsoltan várt, nem akarva megszakítani a láthatatlan áramkört.

Tizenéves voltam, amikor kezdtem járni a Szőcs családhoz, előbb mint fiatal költő, később mint a kíváncsiság stratégiáját elsajátító szerkesztőtárs, mindenre nyitott író, az elhallgatott kutatók miértjeinek bűvárlója.

Szőcs Pista, a férj, túl a mindennapi feladatokon, a könyvtári ritkaságok elszánt kutatója volt, s lassan én is erre az útra léptem, mert ebben találtam a legtöbb izgalmat abban a világban, amely annyira zárt volt, annyira felparcellázott. Aki nem karrierépítési szándékból kutatott, az csak a furcsaságok közt tallózva találhatott izgalmat, olyant, ami parlagon hevert, mert a hatalom szempontjából érdektelen volt.

Pista az idők folyamán csak módjával kezdte mutogatni legfeljettebb kincseit, a nyugati emigrációban kiadott Magyar Adorján,

Baráth Tibor és mások régészeti munkáit, s vitatkoztunk róla hosszasan, miután nekem is kikölcsönözte némelyik kincsét. Én is jelentős gyűjteménnyel rendelkeztem már, s olykor cseréltünk. Hosszú beszélgetések voltak ezek, amelyekben részt vettek az asszonyok is: feleségem, Gizella és Ráki. Mindketten orosz szakosak voltak, s életük jelentős részét a szláv nyelvekből készült fordítás töltötte ki, ezért eleinte még külön is vitáztak, de később minden találkozáskor együtt beszélgettünk az általános kérdésekről, mint az értelmiségiek kizárása, elszigetelésük technikáiról, s persze arról, hogy miként találtak egyesek sajátos kiutat mondanivalójuk kifejezésére. Bár ezek a találkozások soha nem voltak konspiratív jellegűek, tudtuk, hogy éveken át a szomszédok közt megfordultak mindenféle ügyosztályok küldöttei, és ez a tudat, hogy lehallgatnak minket, fegyelmetetett tett. A kommunikációt mindig jelbeszéddel húztuk alá, ami lehetőséget adott arra, hogy egyfajta metanyelven beszéljünk, úgy, hogy azt csak mi értsük. Egy hosszú diktatúrát csak úgy lehet kibírni, ha értő, a közösségi erő ellenméréget mindig kitermelő barátokat szerez az ember. Ismeretlen tehetségek felfedezése, a példaszzerű sorsok felismerése és megtalálása örök boldogságforrás volt. Hiszen nagy dolog tudni, hogy túl a mindennapi gondokon mindenütt vannak emberek, akik hozzánk hasonlóan gondolkodnak, hasonlóan érznek, ellenállnak a szolgalelkűség és a meghunyászkodás csábításainak, a mindig könnyebb útnak, és ezért érdemes megtudni, hogy ők milyen utat találtak ki az éppen aktuális hatalom kijátszására. A hatalom galádságaival szemben felismerni egy újabb kibúvót – ez erősítette belső támfalainkat. Erősítette a hitet, hogy nem lehet olyan megszorítást kiagyalni, amelyre valaki ne találna egy ellenszert.

Emlékszem, hogy ilyenkor Ráki szemei sajátosan csillogtak, s úgy tűnt, ő az a mókus gyermekkoron parkjából, amely a lombok közt lapul, de rögtön előjön, ha meghallja az összeütött diók koppanását.

Az üzenetek ugyanis csak így terjedhetnek tovább. Valaki mindig ott kell legyen, és figyeljen. És értékeljen, például azért, mert Tökés Lászlót kirúgták az állásából Désen. Van valaki Temesváron, aki állást kerít?

Kop. Kop.

Hallja ezt valaki?

Luzsicza István

Mert mit kezdjünk a halállal

*épp akkor sokadjára is öregeimtől búcsúzkodtam
télközepi összefonnyadt avarmaradékot
gereblyézve az öreg diófa alatt:
lehet-e verset írni haláluk napjáról
a velük együtt távozó hírességekről
ha már születésnapjaikra úgyis
világfordító események estek
mert verset írni mindenről lehet
halálról mindenki mindenkor mindenhol
hát akkor miért is ne*

*miért is ne
ha már nagyapám halála estjére
Telly Savalasszal lett teli tévé és rádió
és a másnapi újságok az első oldalon hozták:
hát elment a kopasz Kojak is
még ha mit sem tudtak egymásról
az egyszerre eltávozottak
vagy ki mit tudott – ki tudja már
mi szólt a fekete-fehér tévében
mikor este a nagyszülők bevonultak szobájukba
fél nyolcra a híradó elé
aztán úgy maradt-e a készülék
megnézték-e legalább
amit az egyes csatorna adott főműsoridőben
figyelték-e a nyalókás hadnagy nyomozását
ha épp vele telt ki a program
lett-e közös pont két világ közt
két későbbi halott közt
amikor kevesebbek lettünk
egy amerikai színésszel*

*amikor kevesebb lettem
egy nagyapával*

*halálról mindenki mindenkor mindenhol
hát akkor miért is ne
ha már apám halála másnapján
a gyászügyintézés stációi alatt
félúton kórház és temetkezés és plébánia között
óránként mondták be az
autóban szóló kereskedelmi rádiók
hogy meghalt Enzo Bearzot
a nagy olasz fociedző
a nyolcvankettes világbajnok szövetségi kapitány
és azt a vébét egész biztosan nézte apám
sok vébéje közül az elsőt
amit mellette már
kis mitugrász elsőszülöttje is vele nézett:
már egész biztosan nézték
már színes tévén nézték
– és hogy rémlett-e később neki
annyi emlékezetes pillanat mellett
hogy ki volt az a Bearzot
ki tudja már
megannyi gólzápor és világsztár
letaglózó szabálytalanság és
örökéletű mesterhármas között
előbb a magyar válogatott
aztán a brazilok meg a franciák tragédiája után
mert mit tudtunk akkor még
a tragédia mibenlétéről
mert mit tudtuk akkor még
hogy lesz majd közös pont két világ közt
két későbbi halott közt
amikor majd kevesebbek leszünk
egy olasz futballkapitánnyal*

*amikor kevesebb leszek
egy apával*

*halálról mindenki mindenkor mindenhol
hát akkor miért is ne
miért ne lehetne morbidan eljátszani
ha már születésnapjaikra úgyis
világfordító események estek
az én születésnapjaimra meg
csak az én születésnapjaim
hogy akkor ha haláluk napjaira
hírességek halálai estek
halnak-e majd hírességek
az én halálom napján is
vagy magamban maradok-e a szomorú híremmel
vagy lesznek-e közös pontjaim
színészekkel vagy focistákkal
és na pláne akkor már írókkal és költőkkel
naná hogy írókkal-költőkkel
s ha tudomást vesznek erről a családfa-történetről
akkor elkezdenek-e imádkozni értem
színészek és focisták
és na pláne írók és költők*

*eddig jutottam
mire műanyag zsákokba tuszkoltam
az összefonnyadt téli avarmaradékot
– de mielőtt estére a gondolatcsíra
verssé burjánzott volna
már tele volt a fészbuk
a Ferdinandy Györgytől gyászolva búcsúzkodó
búcsúzkodva gyászoló ismerősökkel
hát elment Gyurkánk is
nagy írónk
ott az óceán túlpartján
ahonnan utolsó éveire előbb a világvárvány*

*aztán a betegsége nem engedte el többé
s ő elvitte magával örök honvágyát
szorító kételyeit hazáról és hazátlanságról
elvitte magával az örök világpolgár
minden körülmények közötti otthonosságát
és a helyét nem lelő helykeresését –
elment s csak mi maradtunk
gyászunkkal és búcsúnkkal*

*és másnapra
mire felocsúdtunk volna
már tévé rádió
minden újság minden hírportál
és fészbuk
mind tele volt
Franz Beckenbauer hírével
hát elment a Fußball
legendás Kaisere is
elvitte magával serlegeit és aranylabdáját
elvitte a játékosként és edzőként is
elhódított német világbajnoki címeket
elvitte oly sok győzelmét és ritka vereségét –
és nem maradtak
csak a gyászolók és a búcsúzóok*

*és eltelt még egy nap
s már megint jött a hír:
hát elment halk szavú
klasszikusan elegáns színészlegendánk
az apjában és fiában egyaránt drámai sorsú
Benedek Miklós is:
övéi után indult
hogy végre letehesse
a nyomasztó súlyokat –
csak mi maradtunk
gyászunkkal és búcsúnkkal*

*s alig telt el két nap
alig telt le a halál ötven órája
a morbid játék gondolatcsírája után
hogy írók és focisták és színészek
ugyan mit szólnának a halálhoz
– és máris kevesebbek lettünk
egy íróval
egy focistával
és egy színésszel
példásván és figyelmeztetve
hogy ne gondoljunk a halálra
ne írjunk a halálról
mert halálról mindenki mindenkor mindenhol
de hiába
mert nem lehet nem gondolni a halálra
mert nem lehet nem megírni a halált
ha már a halálról mindenki mindenkor mindenhol
mert mit kezdjünk vele
mert mit kezdjünk gyásszal és búcsúval
mit kezdjünk győzelmekkel és vereségekkel
mit kezdjünk az elegancia drámájával
mit kezdjünk hazával és hazátlansággal
mit kezdjünk a helykeresés szorító kételyével
mit kezdjünk a nyomasztó súlyokkal*

*mert mit kezdjünk azzal
ha már a halálra gondolni
ilyen tragédiákkal jár
akkor mit kezdjünk azzal
hogy mit jelenthet
megírni a halált
– mert mit kezdjünk azzal
milyen katasztrófa lehet
egyenesen meghalni már*

Akinek nyugodtan hátat fordíthat az ember

Pályatársak Luzsicza Istvánról

Oberczián Géza:

Pistát (engedtessek meg, hogy így hívjam, mindenki így hívja) szerkesztőként ismertem meg. Őt könyvemet gondozta eddig, és remélem, a többit is ő fogja. Egy dunakeszi vendéglőben találkoztunk, felkészülten jött, a kinyomtatott kézirat szövege alig látszott a kék és piros tollas megjegyzéseitől, javításaitól. Megrémültem. Aztán barátok lettünk, még kábé ott helyben. Sokáig csak szerkesztőként ismertem, egészen addig, amíg nem adott egy példányt *Az artista estére hazamegy* című kötetéből, ami immár húsz éve jelent meg. Felfigyeltem a költészetére, de nem kényeztetett el versekkel. Publikációi ünnepi alkalmak voltak, ritkák és különlegesek. Lassan, gondos munkával tizennyolc év alatt jött össze az *Ágain megtart* című kötet, amely szerintem a megjelenés évének (2024) az egyik legjobb és legegységesebben összeállított verseskönyve lett. Pista úgy ír, ahogy él. Gyökerek, támaszok, család, a szűkebb élőhely: Fót, és a tágabb: a Kárpát-medence, családi és helyi legendák, emberek, történetek, életképek kimeríthetetlen tématarából válogat. Nem ismerek nála fótibb embert, és talán családközpontúbbat sem. Lassan, ráérősen alkot, mintha az idő ebben egyáltalán nem játszana szerepet. Pista költészetében az élet egy olyan folyamat, amiben egyszerre él a régmúlt kárpátaljai, felvidéki rokonság, az újévi szőlőt csipegető nagymama, édesapja a fóti futballpálya előtt, a családi nyaralás, a gyerek első iskolanapja és a mindezt a maga időtlenségében végignéző öreg diófa történetei. Számomra fontos, szemfelnagyító versek ezek, olyan perspektívát nyitnak meg, amit magamtól sosem vennék észre. Kollégámként a Petőfi Kulturális Ügynökségnél a KMI 12 program három évnyi antoló-

giáját szerkesztette, harminchat jeles Kárpát-medencei magyar alkotó életművéből adott így összefoglaló áttekintést. Kár, hogy ez a folyamat a PKÜ visszavonulásával megszűnt. Mostanság a Magyar Napló versszerkesztőjeként a folyóiraton túl *Az év versei* antológián dolgozik Iancu Laurával közösen. Kíváncsian várom az eredményt. És külön öröm, hogy az II januári kiemelt szerzőjeként új költeményeket is közread.

Iancu Laura:

A személyes ismeretségünk egy közös izgulással kezdődött. Együtt izgultunk Balatonszárszón. Vajon lesznek a rendezvényen? Nyár közepe volt, fürdőruhás tömegek hullámoztak minden irányból. Én persze fáztam, a hideg rázott, mert a József Attila Emlékházban látottak hatása alatt voltam. Akkor nem mondtam, de most megvallom: csodálkoztam, hogyan lehet itt, József Attila rejtélyes halálának a helyszínén önfeledten enni-inni, bulizni, fürdeni? Végül négyen? öten? csak összegyűltek az estünkre, amit – a Petőfi Kulturális Ügynökség keretében – István moderált. Kürti Lacitól még könyvet is vásároltak. Amikor megkaptam az *Ágain megtart* című kötetét „szerkesztésre”, gondban voltam, mert ez a szórakozás nem az én műfajom. Dolgom persze nem volt a kézirattal, nem munkát: ajándékot kaptam. A legnagyobb élményt azonban – vagy nevezzük közös munkának – a kötet megjelenése után készült interjú hozta, hiszen itt a „leglétezőbb nemlét”-ről szóló verseiről, fáiról, a nagy diófáról faggathattam, és ebben a történetben hamar megtaláltam a helyem. Sőt, József Attila is velünk tartott.

Kürti László:

Luzsicza Pista nem focizik rosszul, nem is olyan jól, hogy körbehordozzam a vállamon, de annyira igen, hogy észre lehessen venni: érti a zsugát. Annyi év kihagyás, két pohár tokaji után alkalmi labdarúgó, mégis belülről van; a helyezkedésén látszik,

hogy olvassa a játékot. Van ideje átvenni, tartani, figyelni másokra, helyzetbe hoz, meg tud kínálni egy erőből lött labdával is, ha a helyzet úgy kívánja.

Nem picsog napsütésre, hőségre, melóra. Negyven fokban is biztos a labdakezelésben. Megszelídít, bokából teszi tovább – a bal láb nem kérdezi, mit csinál a jobb. Oda rakja, ahová érkezned kell. Ez is tudomány. Nem zsonglőrködő, nem harsány, de pontos és megkerülhetetlen hátvéd.

Pista labdáinak szeme van. Emiatt elnézed neki, ha néha lekésik egy ütemmel. Nem a szépségért játszik, de csukát fel nem húzna elegancia nélkül. Érzékeny és alázatos csapatember, és amikor baj van – mert bárki lábáról lepördülhet a labda –, nem magyaráz: ha kell, faultol, rendíthetetlen söprögető. Ezt a KMI12 projektben tanultam meg róla. Azóta passzolok neki, azóta keres ő is a pályán labdáival. Érdemes gólra játszani a focit, de nekem az igazi öröm, ha van sziporka is a zsugában: mint mikor a műfűvön, egy emelt labdámot odabólintja a mattrá játszott kapura.

Lőrincz P. Gabriella:

Azt gondolom, hogy Pista az egyik legmegbízhatóbb költő. Tudom, hogy emberként, barátként és költőként mire számíthatok tőle. Ahogyan az írásaiban precíz, gondos, éppen úgy figyel az emberi kapcsolataira, a munkájára. Volt lehetőségem együtt dolgozni vele akkor is, amikor szervezőként tevékenykedett, de soha nem láttam, hogy „elszállt” volna. Hiteles maradt akkor is, amikor a hosszú tokaji éjszakákat átbeszélgettük, és akkor is, amikor együtt kiáltottuk a focimeccsen: „Góóól!”. Úgy hiszem, a vidámságán kívül (amely néha borzalmas szócickekben realizálódik) ez az egyik legerősebb vonás benne. Mindig nagy tisztelettel beszél a családjáról, a nemzetről, a hazáról. Ha pedig az olvasó nem akar csalódni egy versben, akkor nyugodtan előveheti Luzsicza István írásait!

Bene Zoltán:

Talán egy könyvheti Magyar Napló-hajóúton, talán Tokajban ismertem meg Luzsicza Pistát, s akkor még nem sejthettem, hogy azon kevés események egyike ez az életemben, amelyek nagy jelentőségre tesznek szert. Azóta már tudom. Azt hiszem, eleve kevés igazi, tartós és szoros barátság adatik meg az embernek, s ezek közt különösen ritka az, amely nem a gyermekkorban gyökerezik. Pista azon ritka kevesek egyike az életemben, aki bizonyosság arra, hogy mégis létezik ilyen. Tudom, ha bajom van, elmondhatom neki. Segíteni fog. Tudom, ha öröm ér, elmondhatom neki. Velem örül majd. Tudja, ha baja van, elmondhatja nekem. Segíteni fogok. Tudja, ha öröm éri, elmondhatja nekem. Örülni fogok vele. (Ezen utóbbi a mindennapi életben is különös kegyelem, a művészetben kivált: amikor örülni tudunk a másik örömének. Őszintén.)

Irodalom, közélet, sport, család, jövő, múlt, otthon. Mikor milyen sorrendben és hangsúllyal, de ilyesmiken gyakran rágódunk együtt...

Számomra Pista nemcsak kiváló költő, gondos és pontos szerkesztő, körültekintő irodalomszervező, de mindenekelőtt barát. Akivel egymástól kétszáz kilométerre is tudunk együtt meccset nézni; minden helyzet után „beszélünk” az errevaló alkalmatosságokon keresztül, együtt sírunk, együtt nevetünk, pontosan úgy, ahogyan élőben, a Puskás-stadionban, vagy a tokaji műfüves pálya mellett...

Ha egyszer zenekart alapítanánk, lehetne az a neve: Egy húron pendülünk.

Rónai Balázs Zoltán:

1. Luzsicza keveset ír, de azok jók. Tényleg: lassan, keveset, ritkán, de én még nem láttam selejtet.

2. Olyan ember, aki nagyon-nagyon szeret nevetni, és érti is a tréfát, el lehet vele marhulni szellemes és szabadon asszociált párbeszédekben, sőt, ha többen vagyunk a társaságban, akkor

még inkább. Elvetemült szógruppenek során eljuthat az ember gyereke például a manierizmustól egy trambulinon vizelő fókáig, aki titokban borz. Tudom, valószerűtlennek hangzik, de egyszer próbálják ki, és majd meglátják.

3. Nemigen ismerek alkotót, akinek a költészetében annyira meghatározó lenne a család. Le- és felmenők, különösen az utóbbiak. A múlt egy fa, felér a már levéltárakban sem fellelhető magas egéig a múltnak. Tudom, a múltnak mélysége van, nem magassága, de higgyék el, ez az ő esetében nem képzavar. A család és emlékei, az ősök mintegy zárt, nagyon személyes magánmitológia, külön világ és egyszerre világmagyarázat is a számára: egy téglát (vagy bármiféle korszerűnek vagy korszerűtlennek számító falazó- és tetőanyagot) mellőző otthon. Vagy csak a kapaszkodó ebben a másik, közös világban. Nem tudom. Talán ebből fakad őszinte konzervativizmusa is.

4. Lehet, hogy a versei is a családja. Mindenesetre jól mutatják a nagyokat röhögő, jovialis ember mély és komoly gondolkodását. Írhatna többet, szerintem szeretne is.

5. Nem örölte fel a hosszú éveken át folytatott hétköznapi munkája. Pár év szünetként ebben irodalomszervező tevékenységet is folytatott Kárpát-medence-szerte, mint a Petőfi Irodalmi Ügynökség munkatársa. Újabban a Magyar Napló versszerkesztője, ami igen megtisztelő, ám megterhelő foglalatosság is. Na, most ő is megtudja, milyen az! De nem hiszem, hogy elriadna – nem az a fajta.

Szeder Réka:

Luzsicza Istvánnal először mint irodalomszervező ismerkedhettem meg személyesen a KMI12 projektnek köszönhetően. Ott láthattuk, mennyire lelkiismeretesen és komolyan végzi mind moderátori, mind szerkesztői munkáját. Abban is megmutatkozott elhivatottsága, hogy újra és újra lehetőségeket teremtett – és teremt mind a mai napig – írók és olvasók közötti párbeszédre. Ő is azon emberek közé tartozik, akik nemcsak alkotnak, hanem

figyelnek – értőn, és ezeknek köszönhetően a kortárs irodalom átszivároghat kicsit a valóságba.

Szentmártoni János:

Lassan negyedszázada ismerem őt, láttuk egymás gyermekeit felnőni, egymást pedig fél évszázadossá öregedni. Mindig is számíthattam rá, helyén a szíve és az esze, azon kevesek közé tartozik, akiknek nyugodtan hátat fordíthat az ember. A verseit mindig is szerettem, nekem nagyon bejön az a kesernyés humorú, hol megríkató, hol ironikusan nosztalgizáló seregszemle, melynek tablóját kezdettől fogva készíti, s mivel egyidősek vagyunk, amiket megversel: nemzedéki élményeink is azonosak vagy hasonlóak. Dolgoz(t)unk is együtt itt-ott, lelkiismeretes és precíz. Örülök nagyon, hogy összesodort minket az élet.

Turbuly Lilla

A verset öltött nemlét

Luzsicza István költészetéről

A költői életpályák hasonlatosak a gyümölcsfákhoz. Erre a gondolatra idén nyáron jutottam, amikor a már nyolc éve tetszhalott szilvafáink új életre keltek, és bőkezűen ontották a nagy szemű, édes gyümölcsöt, alig győztem befőzni és osztogatni. Van aztán az öreg körtefánk, amely minden évben megbízhatóan hozza a maga nem túl bőséges, de annál ízletesebb termését. A cse-resznye úgy két-három évente örvendeztet meg minket, a köztes években csak mutatóba terem rajta egy-két szem, a fügék viszont a megváltozott klíma miatt évről évre többet teremnek. A fák belső természete és a környezet együttállása adja ki a végeredményt. Így van ez a költőknél is. Vannak a sokat írók és publikálók, az évente-kétévente új kötettel jelentkezők, és vannak, akiket a belső és külső kataklizmák indítanak versírásra, és ünnepszamba megy, ha ezekből egy kötetnyi összegyűlik.

Luzsicza István ebbe a második csoportba tartozik. Ritkán ír verset, és kivárja, amíg ezekből összeáll egy kötet. Nem az összes versét szeretné közreadni, hanem az adott gondolatkörhöz tartozó esszenciát, új minőséget teremtve a folyóiratokban szétszórt megjelenésekhez képest. Úgy lett ötvenéves korára kétkötetes költő, hogy a 2006-ban megjelent *Az artista estére hazamegy* című bemutatkozó kötet után 18 évvel, 2024-ben engedte útjára az *Ágain megtart* című második verseskötetét. Közben az elsőben megverselt öt éves kisfia felnőtt, ahogy a később született másik fia is, ő pedig fiatalemberből középkorúvá vált, megélve családi örömeket és azokat az első nagy veszteségeket, amelyekkel a legtöbben éppen ebben a két évtizedben szembesülünk.

Nem szokványos költői pályáiv, de nem szokványos a hozzá tartozó civil életút sem. Hiszen az írók, költők többnyire böl-

csész pályán mozognak, tanítanak, szerkesztenek, fordítanak. A szerkesztésből Luzsicza Istvánnak is kijutott, de emellett volt, és néhány év kihagyással jelenleg is van egy olyan civil foglalkozása, amely az irodalomtól távol áll, ám rendkívül szerteágazó élettapasztalattal szolgál: bírósági tisztviselőként dolgozik. A tárgyalótermek világa, az ott megismert élettörténetek, ha nagyon áttételesen is, de beszűrődnek a versekbe. A két világ között mozogni azonban nem mindig könnyű, és nemcsak földrajzilag, amikor egy elhúzódó tárgyalásról kell odaérni egy irodalmi felolvasásra a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Néhány év adatott, amíg nem kellett áthidalni e távolságot, ekkor a Petőfi Irodalmi Ügynökség Kárpát-medencei igazgatóságának irodalmi szerkesztőjeként dolgozhatott.

Meghatározó momentum az életében az is, hogy „egyhelyes” költő, vidéken, de Budapest vonzásában, Fóton él, az ottani kulturális és sportélet tanúja és résztvevője. A sportot azért is fontos megemlíteni, mert annak szeretete már gyermekkorától fontos része volt az életének, amikor még a gombfocimeccsekről írt fikatív tudósításokat, és a sport hol konkrétan, hol metaforikusan gyakran megjelenik a verseiben is, ahogy erre a második kötet *Nagypályás idő* című cikluscíme is utal.

De mielőtt még a kötetekre rátérnénk, szóljunk a nem könnyű indulást segítő fórumról, a dokk.hu-ról, ahol Lackfi János gyors és gyilkos kritikái adtak lökést a fejlődéshez, változtatáshoz, az ösztönösség mellett a tudatos versépítkezéshez. 2003-tól aztán a visszautasítások után egyre több elfogadásról hírt adó levél érkezett. Legelőször is a Magyar Naplót kell említeni, ahol nemcsak köteteinek kiadójára, de szellemi otthonra, irodalmi közegre, Szentmártoni János személyében első kötetének figyelmes, inspiráló szerkesztőjére is talált. Ma már maga is szerkesztőként dolgozik a Magyar Naplónál, előbb olvasószerkesztőként kapcsolódott be a munkába, majd a versrovat szerkesztője lett. Verseit közölte az Életünk, a Palócföld, a Hitel, az Országút, az Új Forrás, a Székelyföld és a Pannon Tükör is. Több alkalommal bekerült Az év versei antológiába.

Bár versei gyakran epikusan, kis életcserepekből építkeznek, prózaírással eddig nem próbálkozott, megmaradt a költészetnél. Más műfajokkal azonban igen: újságíróként dolgozott több főtí orgánumnál, készített interjúkat a Helyőrségnek és a Magyar Naplónak, számos könyvrecenziót publikált. A tisztviselő élet mellett így jutott neki az írás napszámos oldalából is.

Visszatérve a költészetre: az induló kötet, *Az artista estére hazamegy* borítóján egy feltört dió látható. Záróverse, *A lírikus epilógjára rájátszó „Vak dióként”* magába sűríti a kötet alapdilemmáit: a kint és a bent, a magánélet és a közélet, a káosz és a rend kettősségét. Nem csoda, 2006-ban járunk, a forrongó közélet megszólalásra készíti, közéleti versei egy része ehhez a korszakhoz kötődik. A köznapi szituációk rajza mögött, mint amilyen egy házibuli vagy egy rendetlen szoba, ott van a kaotikus külvilág, és a kérdés: mit tehet az egyén, a költő ebben az osztársadalmi rendtelenségben, átmenetiségben. Ahogy az *Európai város lakó* című versben írja: „valahová valahonnan / megérkeztem-e már vagy sem / lassan illene, hogy tudjam”. Történelmi-társadalmi párhuzamok érződnek a *Császármetszés* sorai mögött is: „a születés lezajlott / s mert spontán / az életben meg nem indult volna / hát vágni kellett // a túlhordás megtette a magáét / ami visszamaradhatott / vissza is maradt”. Az egyéni válaszlehetőségek sorát fogalmazza meg több versben is: „idomulsz, de ellenállsz legbelül” (*Máz mögötti életjelek*); „itt vagyok – tehát kollaborálok” (*Kereszt a háton*), „behúzódsz légüres teredbe” (*Privát Meszés*). És verset ír, hogy így teremtsen meg azt a rendet, amely csak rajta áll a tőle független külvilág kiszámíthatatlan káoszában. De ez nem az elefántcsonttoronyba vonult művész arisztokratikus elvonulása, hiszen benne él ebben a világban. Ahogy a kötet címe megfogalmazza: *Az artista estére hazamegy*. A művésznek vissza kell térnie a prózai mindennapokhoz. Egy más olvasatban: a külvilág mutatónyosságából az otthon biztonságába. Akárhogy is: két világ közt közlekedni sosem könnyű.

E szabadversekben megfogalmazott közéleti-gondolati líra mellett a kötet a hagyományos költői témákból is merít. Találunk

benne verset az évszakokról, a természeti környezet változásairól és a költő elődökről is. A nyugatos hagyomány tisztelete a már idézett záróversben is megjelenik, máshol Kosztolányit szólítja meg, de írt verset Kassákhoz is, rajta keresztül ironikus távolságtartással megróva önmagát: „miért hagyja, hogy botor, lila hangulatok / s aranysárga rímek folyton elringassák” (*Kassák*). A ringató, rímes versek azonban kivételnek számítanak Luzsicza István költészetében, a szabadvers számára testhezállóbba forma. Kivételek azért akadnak, a magyar költészetben ritkán megénekelte családi harmónia, a megtalált boldogság témájához mégiscsak a páros rímek illenek (*Utolértelek*).

A debütkötetekre jellemző, minél több oldalú megmutatni és megmutatkozni vágyásnak tizennyolc évvel később, a második kötetben már nyoma sincs. Holott az *Ágain megtart* még személyesebb, mint *Az artista estére hazamegy*. Az ellentmondás látszólagos: a tematikailag jóval egységesebb anyagban Luzsicza István a saját családja történetén keresztül beszél olyan, mindenkit érintő és foglalkoztató kérdésekről, mint a családi veszteségek, a kik által lettem, milyen generációs örökségeket hordozok, hogyan és mit adjak tovább ebből az örökségből dilemmája. A tizennyolc év alatt írt versekből csak azokat válogatta be, amelyek illettek ebbe a tematikába, a folyóiratokban ez időszak alatt megjelent közéleti versek itt nem kaptak helyet. Öt generáció múltba mosódó vagy még élesen kirajzolódó arcképe tűnik fel a versekben, kiadva egy családtörténetet, amelynek számos eleme rímelhet az olvasó saját történeteire. A Felvidékről és Kárpátaljáról jött ősök, az Isonzót megjárt, öregkorában a tévé előtt bóbiskoló dédapa, a nagymama aszúszemekhez hasonlatosan összetöporódott arca, mindenekelőtt pedig az idejekorán meghalt apa emléke adja a családfa élettapasztalatokkal megerősített, az újabb generációkat megtartó ágait. Egy közös meccsnézés, két egymásnak koccanó üveg pohár, véletlen találkozás az eladott Suzukival – a versek gyakran köznapi, apró történetekből indulnak ki, innen tágnak általános veszteségélménnyé. Az emlékezés nosztalgiájába (ön)íronia, néha kis humor is vegyül, elkerülve

a patetikusság csapdáját, de megtartva a versek súlyát, erejét. A *Fantomfájdalom* sorai a kötet egészét áthatják: „apám ma köztünk járó emlék / bármit lépek ott a lábnyoma / apám innen el nem ment soha / apám a leglétezőbb nemlét”.

A gyászversek és a költőelődökhöz vagy éppen futballnagysághoz írt hommage-versek mellett a *Valamiféle igazság* című ciklusba azért a külvilág is beszivárog: a lélektelen irodaházak, a nagyvárosi benzingőz, egy Fedél nélkült áruló hajléktalan vagy egy kidobott fenyő képében. Éppen ezzel az idegenséggel, ott-hontalansággal szemben jelent védelmet a címben jelzett (család)fa, annak megtartó ereje. A metaforát *A vén diófa memoárjaiból* címet viselő záróvers bontja ki. A sokat látott, generációkkal korábban ültetett diófa képe visszautal az első kötet záróversére, a „vak dióra”. A lírai én látószöge kitágul, a csonthéj, ahová jó visszahúzódni, nem létezhet a sokágú gyümölcsfa nélkül.

Az olvasók emlékezete szelektál, legnagyobb költőinktől is legfeljebb egy tucat verset őrzünk, idézgetünk. A másra nem jellemző, egyéni hangot keressük, azokat a sorokat, amelyek a mi belső történeteinkre rezonálnak. Aki vesztett már el valakit, aki nagyon közel állt hozzá, rezonálni fog Luzsicza István verseire, és felismeri ezt a szomorkás, mégis életigenlő, természetes költői hanghordozást. És azt reméli, a következő kötetre nem kell újabb 18 évet várnia.

Tartozni valahová

Bene Zoltán beszélgetése
Luzsicza István

Luzsicza István hosszú ideig dolgozott bírósági tisztviselőként és önkormányzati hivatalnokként, miközben a Magyar Napló külsős munkatársa is volt. Ezt követően évekig a Petőfi Irodalmi Ügynökség Kárpát-medencei Igazgatóságának irodalmi szerkesztőjeként tevékenykedett. Az igazgatóság megszűnése óta ismét bírósági tisztviselő, emellett a Magyar Napló versrovat-vezetője és olvasószerkesztője. Mindenekelőtt pedig költő és kritikus, irodalomszervező.

– Amolyan in medias res módon letámadnálak rögtön: tulajdonképpen hogyan keveredtél te az irodalom környékére, hiszen az előéleled, vagy fogalmazzunk inkább így: a szakmai éleled, nem nagyon predesztinált erre. Jól-lehet sokfelől keverednek az emberek az irodalomba, de a jog és a törvénytudók világából leginkább a jogászok jutnak el oda, te viszont nem az vagy. Egy szó mint száz: hogyan keveredtél te az irodalomba?

– Nem a taníttatásom vagy a szakmai életutam orientált az irodalom felé – inkább csak én, saját magamat, miközben a civil utat, a megélhetést kerestem mellette. A humán érdeklődésem, az irodalomszeretetem persze korai, sokat olvastam, jó voltam magyarból, tudtam foglalmazni,

Székelyhidi Zsolt fotója

de mint pályaválasztási lehetőség fel sem merült: semmilyen példa, minta nem volt előttem, mit ér ez a gyakorlatban. Későn érő típusként a hivatásszerű írás vágya, terve sem mint kisdiákban állt össze bennem: azt sem tudtam, mit akarok az élettel, az élettől. Családi indíttatásra közgazdasági iskolába mentem, de nyilván nem ez volt az én utam, a reál- és szakmai tárgyakkal megmeggyúlt a bajom, közepes érettségivel szó sem esett felvételig, diplomáról, még szándék szinten sem. Jött a katonaság, ilyen-olyan munkahelyek az ilyen-olyan képzettségem és tudásom szerint, elnyeltek a hétköznapiak, én pedig máris házasság, családalapítás előtt álltam, a biztonság, a megélhetés lett az elsődleges szempont. Idővel aztán kísérleteztem magasabb iskolákkal, az ezredfordulón az államigazgatásin felvételiztem, később pedig, már család mellett, Egerben fel is vettek művelődésszervezésre, de négy szemeszter után a 2006 utáni mentális-gazdasági nihil engem is legyűrt. Viszont az államigazgatásin végigült fél éves előkészítő mégis hasznos volt: újra belemélyedtem az irodalomba, felelevenedtek az ismereteim, felkaptam a fejem mindarra, ami korábbi tanulmányaimból kimaradt, továbblépett az irodalmi érdeklődésem, és ennek hatására megírtam első klapanciáimat. Magyarán nem úgy indultam, mint akik végig írt ifjúságuk után jelentős mennyiségű írásból szűrik le a következtetéseket, s döntenek a továbbiakról. Én csak a klasszikus, ügyetlen zsengekkel a tarsolyomban álltam a húszas éveim közepén, amilyeneket mások évekkel fiatalabban követnek el. Ezekkel otthon, Fóton még így is szimpatikus kezdeményezések részese lehettem, de a valódi irodalmi műhelyeknél nem termett számomra babér. Az onnan kapott elutasítások után kezdtem el valamit másképp csinálni, másképp írni. Nem mondta senki, mit tegyek máshogyan, nekem kellett kitalálnom, kiküzdenem magamból – és egyszer csak elkezdtek fogadni a verseimet a komolyabb helyeken.

– *Az, hogy nem végeztél irodalomhoz, bölcsészethez kötődő egyetemi szakot, egyúttal a kapcsolati hálódat is meghatározta, gondolom. Konkrétan nyilván úgy, hogy az irodalom, legalábbis az intézményes irodalom terén nem létezett...*

– Nyilván a nulláról indultam, bár ezt a nagy többség elmondhatja magáról, még ha nem is mindegy, mikor, hogyan kerülünk a rajtvonalra. Nem is kárhoztathatok senkit és semmit, kívülrőlként indulva értelemszerűen munkát kell fektetni abba, hogy bárhová is odakerüljön az ember. A kapcsolataim így nem bölcsészkozsmákban, egyetemi büfékben, szemináriumokon épültek ki, s lehet, ez volt a nehezebb út, de én erről akkor nem tudtam. Mentem a magam dolgaival, ahogy tudtam, remélve, hátha egyszer valahol úgy látják, hogy szorult belém valami, nem egy dilettánszal állnak szemben. S miért panaszkodjak, ha végül megtaláltam a helyemet, vagy inkább megtaláltak, akiknek meg kellett találniuk. Valahol sorsszerű, hogy így történt.

– *Az első köteted a Magyar Naplónál jelent meg, akkor viszont még nem dolgoztál a Magyar Naplónak külsősként sem, ugye?*

– Nem, még nem. Annak, hogy lett egy kötetem, az elsődleges oka az a fiatal, agilis szerkesztőség volt, amely akkoriban a Naplót készítette. Sokban ugyanazok az emberek, akikkel azóta is dolgozunk. Az agilitás ma is megvan, a fiatalság kevésbé...

– *De akkor még Oláh János is élt.*

– Persze, az ő érdeme a fiatal szerkesztőség, ő fedezte fel és csatornáztta be a Napló szellemi áramának új korosztályait. Utólag látszik, milyen felbecsülhetetlen értékű, s mennyire nehéz munka volt ez. Az ő keze alatt nevelődött Szentmártoni János is a versrovat vezetőjeként, akivel bár egykorúak vagyunk, de neki akkor már évtizedes irodalmi múltja volt, még idejében megtalált bölcsészpályával, már több kötetel, s ő biztatott először a kéziratom leadására.

– *Hogyan keveredtél a Naplóhoz egyébként?*

– Rengeteg helyre küldtem verseket, és ahogy mondtam, a sok elutasítás után valahogy elkezdett megérni a hangom, s onnantól a szerkesztőségek egy része is pozitívan állt hozzám. A Magyar Napló, Szentmártoni Jani az elsők között volt. Ezek után félénken megjelentem az első naplós rendezvényen az írószövetségben, aztán egyre gyakrabban, kialakultak a személyes ismeretségek, az estek után ott maradtunk a még működő étteremben éjszakába

nyúló világmegváltó beszélgetéseket folytatva, remek szellemi közegben, jól érezve magunkat egymás társaságában. S még ha véletlen is a kezdőlépés, a folytatást valóban sorsszerűnek gondolom: meggyőződésem, hogy ennek így kellett történnie, az én izgágaságtól, világfelforgatásoktól iszonyodó, változásokat megsínylő, közösségekre fókuszáló alkatomat csakis egy konzervatív világképű, nemzeti szempontú eszmei közösség fogadhatta be, ismerhette fel azt, ami értékes bennem – s ez a bölcsészkarokon nem feltétlen így történt volna, sőt. Megismertem azóta sok kiváló professzort, de lett annyi rálátásom a felsőoktatásra, hogy belássam: nem sok esélyem lett volna pont velük, az ő szellemi világukkal találkozni az egyetemi közegben. S ha idegenül érzem magam, akkor már az indulás is kétséges, és kérdés, felkarolnak-e bárhol, ahol otthon is érezhetem magam, vagy kikopok oda nem illőként az egészből – avagy akkor is egymásra találunk a Naplóval.

– *Így kezdődött tehát...*

– S kisebb-nagyobb döccenőkkel így is folytatódott. Először én kerestem a feladatokat, aztán már a feladatok találtak meg. Lakóhelyemen is próbálkoztam azzal, amihez energiát és affinitást éreztem, addigra helyi lapokban már írtam könyvajánlókat, kisebb kulturális publicisztikákat, így a Naplónál is felajánlottam, hogy a rendszeresen közölt versek mellett írnék kritikát is. Aztán szintén a naplósok közbenjárására az Új Könyvpiacnál kezdtek rendszeresen jönni a recenzióim. Mindez már az említett debütáló verseskötve, a 2006-os *Az artista estére hazamegy* megjelenése után történt, aminek egy minimális visszahangja volt ugyan, és én is írtam még utána, de ez mégsem jelentette a mindennapos jelenlétemet az költészetben. Kevés versre maradt kapacitásom, nem állt össze a kép, úgy éreztem, ugyanazt írom, mint addig, csak rosszabbul. Lelassultam, nem találtam a megújulást, addig se túl termékeny alkotófázisom évekre is el-elapadt. Ráadásul ez az időszak volt anyagilag a bíróságon is a legelkeserítőbb, legalább egy fél évtizedig; ekkor született a kisebbik fiam is, így aztán nagyon sok plusz munkát vállaltam, gyakran nem is csak az irodalom vagy a írás napszámos területén.

– *Hogyan nézett ki, amikor fóti lapokkal, helyi kultúrával, rendezvényekkel, és ha jól tudom, sporttal foglalkoztál?*

– Ez is még az ezredforduló táján kezdődött, én magam mentem utána ekkor is a munkának az érdeklődésemet meghatározó témákkal. Több fóti és környékbeli laphoz, hírportálhoz dolgoztam be, mind közül a legfontosabb pedig a legutolsó, az előzményi híroldalával együtt majdnem egy évtizedig működő FótCafé lett. A helyi kultúra és sport híradásainak jókora része az én kezem alatt született meg, benne a helytörténethez kapcsolódó sporttörténelemmel, olvasószerkesztőként is működtem, miközben szintén a lap számára a helyhez köthető alkotók irodalmi-zenés estsorozatát szerveztem meg és moderáltam, hol egy civil vendéglátóhely, hol a könyvtár segítségével. Nagyon jó tanulási folyamat volt ez a későbbiekre, sokat kamatoztattam az ekkori tapasztalatokból. Bár a lap végül megszűnt, addigra a Magyar Napló már a kiadás előtt álló könyvei szerkesztői, szöveggondozói külsős munkáival bízott meg, fel-felkértek az estjeik vezetésére és szerzői nagyinterjúk készítésére is, egyre jobban elmélyült a szerkesztőséggel az addig is jó kapcsolatom, hála főleg Bíró Gergely főszerkesztő-helyettesnek és Zsiga Kristóf kiadóvezetőnek – bár mindenkit kiemelhetnék külön is név szerint –, s közben a bíróságon is megnőtt némileg a dolgozók megbecsültsége, így valamelyest kiegyenesedni látszott sok minden.

– *Viszont ez a bírósági munka egyszer csak megakadt, s hirtelen az irodalom sűrűjében találtad magad...*

– S érdekes módon a Covid alatt, 2020 tavaszán. Előbb leállt szinte az élet, így a bíróságok is, csak azon izgultunk, megmarad-e a fizetésünk, de közben lett időm olvasni és írni is. A későbbi új kötet jó része ekkor született meg, lassan a szerkezete is körvonalazódni is kezdett, tehát egy intenzívebb irodalmi-alkotói időszak csúcsosodott ki az ekkori váltásban, bár a kezdetek előtte őszre nyúlnak vissza, ekkor hallottam először a Petőfi Irodalmi Ügynökségről, illetve annak Kárpát-medencei Igazgatóságáról, amelynek vezetését Szentmártoni Jánosra bízták.

– *Aki pedig fölkért Oberczin Gézát és Téged...*

– Legelőször még Oberczián Gézát. Ő volt az, aki aztán nekem is mesélt az ügynökség megalakulásáról, célozgatva rá, hogy idővel rám ugyancsak számítanának. Azt, hogy megismertem Gézát, szintén a Magyar Naplónak köszönhetem, bár légvonalban tán négy kilométerre lakunk egymástól, mégis csak a könyveinek szerkesztése hozott össze bennünket. Fél évvel később, már benne a pandémiában, Géza átjött, elhívott sétálni, tettünk egy komoly túrát Fót határai körül, és eközben beszéltük végig, hogy minek kellene következnie. Formabontó egy állásinterjú volt ez, és komolyan át kellett gondolnom, mekkora változást hoz ez számomra, amit mindig nehezen viseltem. De minden bizonytalankodásommal együtt életem lehetőségének véltem, s a család is megerősített: nem ilyenre vártam-e mindig? Beláttam: dehogynem.

– Akkor még Petőfi Irodalmi Ügynökségnek hívták ezt a kezdeményezést, ám viszonylag gyorsan Petőfi Kulturális Ügynökséggé lett. Bár, mint te is mondtad, már az elején beütött a Covid...

– Sőt, én már a Covid alatt csatlakoztam be. Addigra a programok alapjai le lettek fektetve, a szervezőmunka jó része megoldható volt home office-ból, csak a járvány elmúltát kívárni volt türelemjáték, hogy élesben is végezhesük a dolgunkat. Úgy vélem, végül aztán rengeteg jó dolgot megvalósítottunk, de ahogy mondd, az irodalmi ügynökség kulturális ügynökség lett, és minden téren ugyanígy állandósultak a változások, névben, cégformában, kitűzött célokban, személyi állományban, s a fluktuáció folyton módosította a prioritásokat. Végül a munka kellős közepén ért véget az egész, így pedig rossz szájíz maradt a nagy kaland után mindannyiunkban.

– De beszéljünk inkább a jó emlékekről! Mit adott neked az az időszak?

– Önbecsülésben, emberi és szakmai kapcsolatokban természetesen minden visszásság mellett nagyon sokat kaptam. A mi kis csapatunk ment előre, végezte a maga dolgát, sok mindent csinálhattunk úgy, ahogy mi gondoltuk, mert nem állt előttünk minta, s így tényleges szakmai kontroll sem felettünk, pedig oly-

kor igényeltük volna. Nagyobb baj, hogy idővel mind több lett a visszahúzó erő, szűk körben vált csak láthatóvá a munkánk, a változások párhuzamosságokat, egymást kioltó tevékenységeket szültek, s mind kevesebből is gazdálkodhattunk. De persze beszéljünk arról, amivel még ma is lehet büszkélkedni: a KMI 12 program részlegünk fő tartópillére volt, évi tizenkét kiemelt szerző menedzselésével, fellépések szervezésével a legkisebb helyektől a legnagyobb kultúrfesztiválokig határon belül és kívül, Kapolcstól Gombaszögön és Zentán át Nagyváradig, Kolozsvárig, Brassóig – és ezek csak példaként kiemelt helyek –, műveikből antológiákat adtunk ki, portréfilmeket, hangoskönyveket készítettünk, verseket zenésítettünk meg. Mindezt úgy, hogy a világjárvány miatt eleve egy év csúszással kezdődtek a közönség előtt, személyes részvétellel zajló programok, s a határokon túli eseményekre még ehhez képest is több hónap késéssel jutottunk ki. Az első KMI 12-esek évada így több, mint másfél évig tartott, mert a velük kapcsolatos terveket csak így lehetett megvalósítani, sőt még egy évre rá is visszanyúltunk hozzájuk, amikor már erdélyi, felvidéki, vajdasági programokra mentünk. Ez már a 2022-es év volt, és ez lett végül a csúcsunk, az ekkori, második szerzőgárdával tudtuk leginkább végigcsinálni, amit szerettünk volna, eltekintve a szomszédunkban időközben kitört háborútól, ami Kárpátaljától végleg távol tartott bennünket, s örültünk, hogy legalább az odavalósi alkotókat be tudtuk vonni. A 2023-as tucatnyi szerzővel, a harmadik garnitúrával aztán már csak nyolc közös hónap jutott, miután egyik napról a másikra végünk lett, a programmal együtt. Persze láttuk, hogy a fontossági sorrendek követhetetlen módosulásaival mi magunk is mind lejjebb kerülünk a belső hierarchiában, igazgatóságából programigazgatósággá, majd programirodává lefokozva, a végére már kinevezett vezető nélkül – szóval voltak a szétesésre mutató jelek, de próbáltuk újraszervezni magunkat, és nem hittük, hogy mindent bezártnak egy tollvonással, úgy, hogy vasárnap még a céget képviseltük Gézával Marosvásárhelyen, csütörtökön pedig már nem volt állásunk... De nem taglalom tovább a fájó részeket, mert ez

a bő három év sokat adott, még ha visszánézve gyorsan jött és ment is, de előre feltekintve ez nagy idő, ma is belevágnék, ha tudnám is, hogy eddig tart, és ilyen kurta-furcsán ér véget.

– *Hát, a vége nem túl szép, ezzel nehéz lenne vitatkozni. Visszont például az a kapcsolati háló, ami hiányzott az életemből korábban, az kialakult ebben az időben, nem?*

– Hogyne, sokakkal kerültem közeli nexusba, a meglévő ismeretségek elmélyültek, személyes kapcsolatokká lettek a csak halálomból ismert nevek, és sok új emberrel, irodalmi és társzművészeti alkotóval, kultúraszervező szakemberrel kerültünk egymás látókörébe, e kapcsolatok egy része valamilyen formában meg is maradt azóta. S ha igazi kollektíva a cégen belül nem is volt, de a közvetlen kollégákkal remek összhang, baráti közösség alakult ki, még ma is összejárunk.

– *Mikor elkészítettetek egymástól a PKÜ-vel, s elmúlt a sokk, mihez fogtál? Hogy kerültél vissza a bíróságra?*

– Szakmai téren próbáltam ütni a vasat, a Magyar Napló berkein belüli és egyéb kisebb-nagyobb felkérések megmaradtak – még az ügynökség évei alatt is –, míg otthonomban, Fóton egy könyvtári sorozat formájában új lehetőség is jött, de annyira nem tudtam mozgósítani az irodalmi vonalat, hogy az biztos egzisztenciát jelentsen. Két hónapig még munkavégzés alól felmentve kaptam a fizetésemet, közben civil állások után jártam, de közel ötvenévesen nem kapkodtak utánam, így a harmadik hónapban munkanélküli járulékra jelentkeztem, s akkor jött a lehetőség, a visszaút a bíróságra. Nem volt sok választásom, és ismerősök közé, jó közegbe mehettem vissza, mégis a kudarc súlyával, a csinovnyikká visszavetülő autonóm személyiség vereségérzetével. Fél évig pedig még csak nem is a korábbi munkaköröm várt, így végképp idegenül mozogtam saját életemben – a részegen garázdálkodó félánalfabéta börtöntöltelékek munkaidőn túli tárgyalásáról zúgó fejjel, csatakosra izzadt ingben, az utolsó utáni pillanatban beesni a Versmaratonra, Kossuth-díjas szerzőkkel beszélgetni, az már a tudathasadás olyan szintje, ahol értelme sincs a ki vagyok, mi vagyok, miért vagyok kérdéseit boncolgatni...

– Ugyanakkor ez a kettősség, beszéltünk is már erről, a PKÜ-s időszak előtt is az életed része volt...

– Így igaz, és első kötetem, *Az artista estére hazamegy* is e köré szerveződött. Az artista produkálja magát, mutat egy képet magáról a manézsbán, ez fontos a számára, de este a hozzátartozói várják otthon, akik még inkább fontosak neki. S ugyanígy fontos, hogy más embert látnak benne, a családfő, férj, apa, egzisztenciális pillér szerepében számítanak rá, miközben a másik közegeben ugyancsak építenek rá költőként, alkotóként, szerkesztőként, szervezőként. Persze a kettősség sem újdonság az irodalom történetében, gondoljunk csak Kafkára – hozzá képest szinte üdítő, ahogy én ezt átélem és feldolgozom.

– Viszont végre megjelent a második köteted!

– Nem kis időbe telt, mire idáig eljutottam, ráadásul a könyv végső fázisán is a bíróságra visszakerülesem zűrös lelkiállapota alatt dolgoztunk, még jobban ráerősítve ambivalens érzéseimre. De így végül a kötet a legjobbkor született meg, minden téren sokat adva, rövid eredettörténetéről pedig többször elmeséltem már, hogy el kellett engednem – még ha lassan is ébredtem rá – azokat a tágan vett személyes világomon túli, közéletinek nevezhető verseket, amelyeket bár jelentősnek gondolok, itt idegenül vagy idejétműltnak hatottak. A könyv fontos szervezőerejévé életem nagy cezúrája és legmeghatározóbb megrázkódtatása, édesapám hirtelen és viszonylag korai elvesztése vált, amelyet versekben kulminálódó gyászfeldolgozás követett. Ez adta a kötetem magvát, ebből nőtt ki az a családmitológia, amelynek csírái már az első könyvben is megjelentek, s mostanra lett személyes vagy inkább családi legendáriummá, nem teljes, de széles merítésű albummá.

– A kötődés, a gyökerek egyébként is nagyon meghatározóak számodra. Az évek alatt egyfajta identitáslírárt hoztál létre...

– Az ősök, a gyökerek, hogy honnan jöttünk, kikből és hogyan lettünk azzá, akik-amik vagyunk, mindig nagyon vonzott. Végső válaszok persze nincsenek, de már a kérdések és a családtörténetből felbukkanó részletek sem kevés tanulságos adalék-

kal szolgálnak. S nem érdektelen a lokális végeredmény, azaz a lakóhelyem, Fót, s azon belül Kisalag sem, ahová történelmünk különböző viharai sodorták a család ágait, és ahová én már mindenestül kötődöm. Persze Fótnak, eleve az agglomerációs világnak, a világvárosok körül bolygó holdaknak mások az előnyei, mások a hátrányai, mint a városnak, mint Budapestnek – bár ahogy növekszünk, hátrányaiban mind több a hasonlóság –, ettől még ide tartozom, személyei, helyei, történései, emlékei által, hibáit ugyanúgy aggódva és szerető elnézéssel szemlélve, mint ahogy hazája vagy épp szerettei felé fordul az ember, hiszen senki és semmi nem tökéletes. Mert a részeim, s mert részük vagyok – mert így vagyok teljes, s mert velem teljesek. Tartozni valahová magától értetődő, mégis meghatározó és értelmezéseket kereső viszonyulás: ha valamennyire, valahogyan meg tudom határozni önmagam, akkor csakis így.

– *Ezt az összetartozás-érzést erősíteni képes a sport is...*

– Sportrajongásom is családi örökség, bár nyilván nem elvi alapvetésből született, de természetes velejárója a valahová tartozás élménye, anélkül is, hogy ebbe belegondolna az ember. Természetes közösség, ahol megélheted akár a legszűkebb lokálpatriotizmusodat, akár nemzeti hovatartozásodat. Egyszerű, de tiszta büszkeség számomra, hogy itt, Fóton belül az én Kisalagomnak, ennek a szinte történelem nélküli, alig százharminc éves településrésznek is van a legelső osztályokban szereplő, épp idén évszázados futballcsapata, ahol én is megfordultam, s amelyet az írás révén azóta is próbálok szolgálni. Az egyesület egyik alapítója ráadásul az a Szepességből idevetett Németh Kálmán szobrász-fafaragó, akihez később rendszeresen jelentős művészársaság járt ki, emlékháza népszerű, bár még mindig kevésbé ismert látnivalónk – ha lehet definiálni a „kisalagiságot”, azt én Németh Kálmánnal és a focicsapattal kezdeném, s a közösségi élet, az alkotóművészet és a sport elkötelezettjeként szívemengető megtapasztalnom, ahogy életem fontos részei összekapcsolódnak, mintegy igazolva értékválasztásomat is. A sport közösségi élmény, a különböző versenyek, világbajnokságok,

olimpiák magyar sikerei pedig még inkább meghatározó megéléseim – mindezek identitásképző ereje megkérdőjelezhetetlen, amelyek teljesen ismeretlen embereket kötnek össze, a legkézenfekvőbb, mégsem mindig egyszerűen kifejezhető kapocs, a közös nemzet révén.

– *Visszatérve még az irodalomhoz: egy ideje már nem csak külsős vagy a Magyar Naplónál. Ez hogyan alakult?*

– A korábbi munkáim nyomhattak annyit a lapban, hogy nem sokkal a kötet megjelenése után felkértek előbb olvasószerkesztőnek, néhány hónappal később pedig, amikor Zsille Gábor váratlanul fölállt a versrovattól, utódjaként házon belüli megoldásként rám esett a megtisztelő választás. Egyúttal, Iancu Laurával közösen, az idei évtől immár *Az év versei* antológiát is szerkesztjük, s időközben bevásárlottak az Írószövetség választmányába is, így az irodalomhoz fűző szálak egyre erősebbek, miközben továbbra is a már emlegetett kettősséget élem...

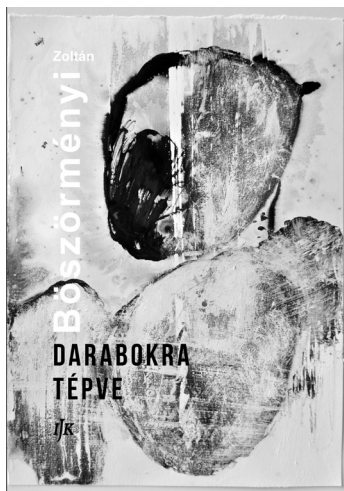
– *A második kötetre 18 évet kellett várni. Mi lesz a harmadikkal?*

– Ha a lassan születő verseket nézem, gyors folytatás a műfajban most sem várható, bár a kötetbe nem sorolt korábbi közéleti tematikát idővel ki kellene kerekíteni. Tárcaszerű kisprózaötleteim is vannak, viszont az interjúim, recenzióim, kritikáim gyűjteménye az NKA alkotói ösztöndíjára már kéziratná van szerkesztve, még ha a gondozás rá is fér, de harmadik könyvként alighanem ez fog megvalósulni – záros határidőn belül.

Filip-Kégl Ildikó

Törékeny rend, szilárd etika

Böszörményi Zoltán *Darabokra tépve* című karakteres munkája maga a narratív komplexitás; látszólag a ka-land- és a fejlődésregény sajátos ötvöze, melyet lételméleti kérdések tesznek rendkívül kiterjedtté. Rutinosan működtetett elbeszélésében a szerző a lélektani regények analitikus jellemábrázoló módszerét alkalmazva mesél: ezúttal egy férfiről és egy nőről, kapcsolatuk misztériumáról, titkairól, kapcsolódásról és idegenségről. A szerteágazó írásmű a pszichológiai ismereteken túl a metafizika, az irodalomelmélet, a történetfilozófia és a társadalomelmélet tárgykörét is érinti, miközben az író prózauniverzumnának legfőbb stiláris sajátosságát mutatja föl; azt a nyílt és szenzuális beszédmódot, amelyben egyszerre jelenik meg a köznapi az emelkedettel, a blaszfémiába hajló az éterivel. A *Darabokra tépve* elbeszéléstechnikája sokrétű: a regényben megjelenik ugyan a narrátor, hogy időnként magához ragadja a szót, de a dialógusok és az önreflexív belső monológok teszik egyrészt hitelessé, másrészt igen karakteressé a történetet.

Erotikáról és narrációról

A történet egy válni készülő középosztálybeli házaspár dialógusából bontakozik ki, megrajzolva egy álságokkal és amoralitással színültig telt világot, mely szinte csirájában öli ki az ember szépebe szőtt hitét, s teremti – mindjárt a regény elején – fojtogató lég-

kört. Felzaklató az az elidegenedett-elmagányosodott társadalom, amelyet ilyen pórre vetkőztetve, ilyen rezignált hangon mutat be a szerző. A házaspár – Melanie és Richard – beszélgetései során körvonalazódni látszik a felek jellege, habitusa, mentalitása, értékrendje, s egyre határozottabb kontúrokkal jelenik meg a nő szabados, konvenciókat felrúgó szexuális élete. A regény legsúlyosabb, megrendítő plaszticitású képeit sűrítik ezek a dialógusok, amelyek a címre, mint központi metaforára is szépen rímelnek. Mintha a férfi és a nő különválása a vágyott szabadság helyett az én- és értékvesztést hozná el, egy érthetetlen, kiismerhetetlen és zaklatott világot, amelyben a darabokra hullás szinte törvényszerű. Noha több szálon fut a cselekmény, annak origójában egy házasság válságának bemutatása áll, s annak lélektipró dilemmája, küzdjön-e a házaspár kapcsolatukért. Böszörményi merész hangon megszólaló prózája társadalmi és interperszonális tabukat is körüljár; a főszereplő, Melanie karakterén át hiteles tudósítást ad a nők szexuális életének és identitásának felszabadításáról, a szexuális attitűd mélyreható változásairól. Megkapó relevanciával beszél a test autonómiájáról, testképről és önazonosságról, vagy akár a szexuális partnerek kiválasztásáról, szexuális orientációról. Buja, az érzékiséget mindenk fölé emelő női karakterét a szerző kiválóan formálja meg. *„Nem értem, miért most veti a szememre, amit évekkal ezelőtt kellett volna megtennie, észrevennie, hogy élek, és megfékezhetetlen tűzből vagyok, szenvedélyből, akaratból, lázból, vágyakozásból, félelemből”* – olvashatjuk a főszereplő önanalízisbe hajló megállapítását egy, a férjével való kapcsolatában mérőföldkönek számító incidenst követően. Melanie, a végtelenül érzéki, harminchat éves nő személyiségőrlődését, önazonosság-dilemmáit érzékletesen és rendkívül expresszíven írja le a szerző. A külső- és belső konfliktusokat kivetítő monológok azt mutatják, hogy Böszörményi Zoltán folyamatos önreflexióra készíti legfőbb karakterét. *„Te jó ég, három férfi van az életemben! Miért?”* – teszi fel a kérdést Melanie, majd pimaszul kézenfekvő választ ad rá: *„Jól érzem magam a társaságukban.”* A nő ügyvéd férjén (Richard Vaughn) és egyetemi tanár szeretőjén (Paul Harding) kívül két egyetemistával (Kenny White, Fredy) is rend-

szerez kapcsolatot tart fenn – utóbbiakkal rendszerint hármásban hódol a testi örömöknek.

A főszereplő karakterének felépítése valódi írói kihívás, hiszen Melanie személyisége különösen összetett, magatartásában igen mély ellentmondások feszülnek: a szabados szexuális viselkedés, ugyanakkor az emiatt érzett konstans szorongás már-már a személyiség integritását veszélyezteti. Fölzaklató hitelességgel és borzongató szépséggel szövegezi meg a szerző azt az állandó harcot, amelyet a személyiség két fő tartománya, a tudatos és a tudattalan, a kifejezett és az elfojtott vív egymással. „...*nincs bátorságom a napfényre hozni azt, aki vagyok, és szembenézni vele*” – állapítja meg a történet egyik katartikus epizódjában a nő. Sajátos intonációt kölcsönöz a szövegnek az a kettősség, ahogyan a lételméleti szféra magaslatai mellé beemel a szerző egy-egy szexuális aktust, hogy arról részletekbe menő, naturalista leírást adjon. Nem pusztán a szexualitásról történő beszéd szabadságával találkozhatunk itt, de a szemléletesen bemutatott erotikus jelenetek igen aprólékos ábrázolásával. „*Érzi Richard borotvált ölének izgató, lágy simaságát, a tenyerében megránduló heréket... nyelvére veszi őket, és halk, apró cuppanásokkal igyekszik időtlen időig ajkában tartani, hogy ez a pillanat, a tapintás ópiuma és a bőr íze, ez a természetfeletti érzés az örökkévalóságig tartson, és talán tovább.*”

Bár kétségtől kívül Melanie személyiségének megrajzolása az író legnagyobb érdeme, az egyetemista Suzi karakterének felépítése is szemléletes. Ennek az eleven és szenvtelen lánynak koherens világnézete a szexuális szabadság (szabadosság), több szöveghely is mutatja, hogy már-már neurotikusan száll szembe az általa prűdnek tartott viselkedési normákkal. A Torontóban játszódó történet a tartományi főváros multikulturális összetételéről és ideológiájáról is tudósít, ebbe a nemzeti sokszínűséget hirdető közegbe integrálja a szerző karaktereit. Böszörményi meglehetősen nagy empátiával építi fel figuráit, jóllehet, egy-egy szituációban gyakran ad értelmezési keretet, sugall olvasatot, de az erkölcsi ítéletalkotástól igyekszik távol maradni. Leszámítva a nemzeti sorskérdésekkel, különösképp a Trianon-traumával foglalkozó második

egységet, ahol erős szerepazonosulást vélünk felfedezni a szerző és a történetbeli író – Thomas Larringen – karaktere között.

A rend törékenységről

A regény sajátos kompozíciós jegyeiről is érdemes szólni: bár nincs fejezetekre osztva a szöveg, markánsan elkülönül egymástól annak első és második fele. Míg a szövegkorpusz első egységében felülreprezentáltan jelennek meg a szereplők magánéleti dilemmái, az erotikum, addig a másodikban társadalmi, politikai, közéleti kérdéseket tematizál a szerző. Utóbbinak fő szólama a veszteséghalmozás, a történelmi és bölcséleti sugallatok. Remekbe szabott írásművében az aktuálpolitikai diskurzus mellett a 20. századi magyar történelem traumáit is a regénybe ágyazza az író. A *Darabokra tépve* metaforikus és részint metonimikus jelentése ezen a szöveghelyen is tetten érhető (míg az első fejezetben individuális szinten értelmezhető, itt a kollektív traumára utal), s itt válik egyre erőteljesebbé a magyar nemzet sorsáért aggódó hang is. „Védőbeszéd, sajátos ima Magyarorszáért” – így méltatja a regényt Szöcs Géza a könyv fűlszövegében. A regény kétharmadánál földrajzilag eltávolodunk Torontótól, hogy egy budapesti kávézóba, majd egy balatonmárfiafürdői gyógyfürdőbe érkezve, napjaink Magyarországnak közhangulatáról adjon képet Böszörményi Zoltán.

A regénytér kompozíciós szerepe

Margit, a Torontóban élő, de gyógykezelése okán hazalátogató idős hölgy karakterének megformálása kulcsfontosságú, ezzel a prózatechnikai megoldással teszi lehetővé a szerző, hogy egy mikrokozmosz térbe helyezve Magyarországról beszélhessen; aktuálpolitikai kérdésekről éppúgy, mint Trianon megalázó és értelmetlen veszteségről. Ebben az egységben a kalandregény doku-

mentatívértékű szöveggyűjteménnyé minősül át: hiteles iratokat olvashatunk például a Beneš-dekrétumokról, a Veesenmayer-jelentésről, vagy Apponyi Albert gróf 1920. január 16-án, Párizsban elhangzott, a békediktátumra reagáló „védőbeszédéből”. Adott dokumentumokat sok helyütt teljes egészében közlésezi a szerző, az eredeti források pontos jelölésével. Ez az aprólékosság, a szociografikus hűség, a dokumentatív hitelesség elismerésre érdemes, de alighanem megakasztja az olvasási élményt. A *Darabokra tépve* nem hordoz közvetlen politikai üzenetet, de felhívja a figyelmet a rend törékenységre és egy hegemon helyzet veszélyforrásaira; rávilágít egy olyan nagyhatalmi diktátumra, melyet egyoldalúan kényszerítettek hazánkra, s amely hárommilliónál több magyar esetében megtagadta a nemzeti önrendelkezés alapelveit. Releváns történelmi események, aktuális közéleti jelenségek és metafizikai távlatok sűrűsödnek ezen a szöveghelyen.

A mellékszálak relevanciájáról

Mellékszereplőként emeli az elbeszélésbe az író, ám meglehetősen fontos karakterként kezeli az ingatlanügynök Tóth Évát, aki magyar bevándorlók gyermekeként jelenik meg a narratívában. Böszörményi fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy az asszony nem tévesztette szem elől gyökereit: intenzív kapcsolatot ápol a magyar emigráció tagjaival, s nem pusztán erkölcsi kötelességének, de belső igényének érzi a magyarság kulturális értékeinek továbbörökítését. Magyar nyelvre tanítja, s irodalmunk klasszikus szerzőivel ismerteti meg író férjét. Tóth Éva karaktere egyrészt lehetőséget ad arra, hogy a magyar emigránsok kanadai közösségébe bepillantást nyerjen az olvasó, másrészt általa (levelezései apropóján) tudja felidézni a szerző a sajátosan magyar történelmi szituációkat. Itt az öntanúsító beszédmód artikulálódik, amit egy-egy személyes megjegyzés tesz összetéveszthetetlenül egyedivé.

Ugyanakkor Tóth Éva – és férje, Thomas Larringen – karakterének megformálása nem pusztán a magyarkérdés megjelenítése

szempontjából bír jelentőséggel. Kettejük házassága mintegy ellenpontozásaként jelenik meg Melanie és Richard kapcsolatának, s ilyenformán egyfajta ethoszként, éteri minőségként képes feloldani a regény első fejezetének elidegenítő atmoszféráját. Böszörményi Zoltán rendre megragadja az alkalmat, hogy az írói mesterségről apologizáljon. Erre a szerepre a széles látókörű, nagy lexikális tudású Thomas Larrigent jelöli ki, aki gyakorta gondolkodik az aktuális irodalmi kánonról, a kortárs regényirodalom bestsellereiről, vagy épp moralizál az írói létforma sajátosságairól. Releváló háttérinformációkat tudhatunk meg a *Behódolás* (Michel Houellebecq) körül kialakuló polémiaokról, s ezzel együtt az írórt ért politikai támadásokról. Terjedelmes leírásban beszél Roberto Bolaño chilei író munkásságáról, különösképp 2666 című posztumusz kiadott regényének felvetéseiről. A *Darabokra tépve* kompozíciós stratégiájának különlegessége a terjedelmes vendégsszövegek izgalmas kölcsönhatásba lépése a törzsszöveggel. Különleges intertextualitást teremt a szerző a kortárs regényrészletek, tanulmányok, újsághírek, filozófiai tézisek és magánlevelezések, jegyzetek, naplóbejegyzések szövegbe emelésével. Eközben a szövegtestet átszövik a létről való gondolkodás ontológiai megközelítései, mely alapvetések egyben igazodási pontjai a regénynek, s alighanem az életműnek is. Cicero – *Az istenek természete*, Goethe – *Faust*, Nietzsche – *Így szólott Zarathustra* vagy Wittgenstein *Logikai-filozófiai értekezése* hivatkozási alap, több ízben visszatérő eleme a korpusznak.

A tudattalan autonóm természetéről

„A tudatalattink ismeretlen terület. Ki kell bányásznunk onnan az elrejtett információkat” – mondja a regény egyik meghatározó dialógusában a pszichológusnő (mintha önmagát szuggerálná), miközben arra tesz erőfeszítést, hogy páciense (Suzi) gyógyulásában eredményt érjen el. Ezeken a szöveghelyeken Böszörményi Zoltán aprólékosan és hitelesen ír le olyan terápiás módszereket, mint az álomanalízis, és a hipnózis, feltűnő az odafordulása a

jungi analitikus pszichológia alapjain nyugvó terápiás módszerekhez. Leleményes, ahogyan a szerző terápiás kezelésbe ágyaz olyan kényes kérdéseket, amelyek arra kínálnak válaszlehetőséget, mi számít napjainkban devianciának a szexualitásban. Teszi ezt úgy, hogy a szexuális deviancia jelenségére relatív (és semmikképp sem statikus) fogalomként tekint, amelynek értelmezési tartománya kultúránként, koronként, illetve a szociális kontextus függvényében változik.

Az egyetlen erőről, amely a magányt oldani képes

Egy nagyívű történelmi kitekintés és egy pszichoanalitikus ciklus után újfent a házaspár életterére szűkül a narratíva. *„Szabadon szeretnék élni, mint a sasok, uralni a magasságot, szenvedélyesen vadászni bármire, amire kedvem szottyan”* – mondja Melanie ábrándozva, de képtelen irányt szabni életének, viselkedése hektikus, döntése csak látszólagos. Ennek a prózának ugyan mindig alapszituációja marad az értékvesztés, a szöveg zárlatában, a megbocsátás éteri szépségű mondatai adnak szimbolikus többletet a regénynek. *„Gyere vissza hozzám... Bármit tettél, bárkivel csaltál meg, nem idegenítetted el magad tőlem... Most is szeretlek”* – mondja a társa hiányától szenvedő férfi feleségének. Ez az érzékeny vallomás éterien tiszta leírása a ragaszkodásnak, s puritánságában is arra tanít, hogy a szerelem az egyetlen erő, amely a magányt oldani képes.

Böszörményi merész hangfekvéssel megszólaló prózája egyfajta viviszekciós számvetés; miközben darabokra tépett hazáról és darabokra tépett személyiségekről mesél, egyszersmind hiteles etikai-esztétikai dimenziókat nyit meg. A rendkívül összetett elbeszélés és a sok szálon futó cselekmény ellenére a szöveg mégis áttetsző, miközben az értékvesztés melankóliája és méltósága egyszerre van jelen a regényben.

Walter Fromm

Teremtő polifónia

Böszörményi Zoltán Darabokra tépve című regényének német kiadásáról

Böszörményi Zoltán a kortárs magyar próza egyik legkiemelkedőbb alkotója. Erőteljesen, pontosan és mégis költőien ír. Merészen és magabiztosan töri át a műfaji határokat: dokumentarista pontosságot vegyít filozofikus mélységű reflexiókkal, anélkül, hogy valaha is szem elől tévesztené az ember elkerülhetetlen esendőségét. Művei egy kivételes életút krónikái. Lenyűgöző Odüsszeiát rajzolnak az egzisztenciális helykeresés és a filozófiai-irodalmi identitás küzdelmének történetében.

Lírai és prózai műveit számos nyelvre lefordították. A Magyar PEN Club elnöke volt 2021 és 2025 között. Számos rangos irodalmi díj kitüntette, többek között köztük a neves Magyarországi Babérkoszorúja díje (2016).

Miről szól a *Darabokra tépve* című regény?

A vágy, az álmvilágok, az identitáskeresés, a holokauszt és Trianon körül forgó – legutóbb németül is megjelent –, mű igazi „szétszakítottság-regény”. A sodró lendületű regény magánéleti kuszaságok és történelmi traumák mozaikja. A cselekmény több helyszínen játszódik: Toronto – a polgári és értelmiségi élet terei; Párizs – a tükrözések és illúziók színpada; Budapest – a magyar múlt és jelen emlékezeti és konfliktustere. Szerelem, vágy,

Zoltán Böszörményi

szexualitás, árulás és identitáskeresés szövődik magyar–kanadai globális történetté az emberi létállapotról. A dokumentarista betétek – a „Dark Chapters in a Bloody History” – könyörtelenül behatolnak a privát térbe, és a történelmi sokk a főhőst teljesen megrendíti.

A regény középpontjában Melanie V. Templeton áll, kanadai pszichológus, akinek házasságát Richard Vaughnnal az ügyvéd ridegsége és távolságtartása hatja át. Míg Richard kalandokba menekül – viszonya van egy diáklánnyal, Susan (Susi) Langgel –, Melanie is megerősítést keres: a gátlásos, intellektuális Paul Harding filozófiaprofesszorral és az obszesszív Kenneth (Kenny) White-tal és diáktársával, Fredyvel folytat viszonyt. Kenny pedig szorosan kötődik a számítógép-programozó diák Fredy Bloomhoz – a James Joyce-féle Leopold Bloomra tett utalás egyértelmű –, akivel kölcsönösen függő, már-már szimbiotikus barátságot ápol. Párizsi útjuk a nagyfokú illúziókeltés mestermintája: álomszerűség és valóság egymást tükrözi, felborítva minden észlelési rendet.

Ezzel párhuzamosan Thomas Larringen, a kanadai író és magyar származású felesége, Eva Larringen újabb mélységeket nyitnak meg a történetben. Thomas a jelentéktelenné válástól szenved, végül azonban legutóbbi regényével berobban az irodalomba. Eva sikeres ingatlanügynök, és kemény pragmatizmussal viszonyul az élethez. Halálos beteg barátnője, Margit levelein keresztül szembesül a magyar kollektív emlékezet traumáival és a mai magyar politikai-kulturális közállapotok belülről és kívülről is látható tényeivel.

A regény empirikus dimenzióját Susi alakja bővíti tovább. Susan Lang barátnője George Bannernek, aki a földhözragadt realitás embere: lakástulajdonos, egykori fúrótorony-munkás. Susinak viszont viszonya van Richard Vaughnnal is, később pedig Melanie páciense lesz, egy csoportos nemi erőszak traumáját próbálva feldolgozni, amelyet szégyennel és önundorral küzdve, de paradox módon élvezetesnek élt meg. Így jön létre a fojtogató alapszituáció: Melanie tudja, hogy a nő lefeküdt a férjével, mégis terapeutaként kell vele dolgoznia.

A szereplők szétszakítottsága a történelmi katasztrófák tükrében is megmutatkozik. A trianoni Magyarország – területének és lakosságának kétharmadától megfosztva – csonka államként, traumatizált nemzetként jelenik meg, amely még mindig az analízis és a patológia határmezsgyéjén egyensúlyoz; ezt Apponyi Albert híres trianoni párizsi beszédének érzelmi tónusa világítja meg.

A regény további történelmi szélsőségeket is egymás mellé illeszt. Megdöbbenéssel szembesülünk azzal, hogy Adolf Eichmann nem egyedül „dolgozott” Magyarországon: Edmund Veessenmayer, Hitler Magyarországra „kirendelt” teljhatalmú megbízottja tevékenyen segítette a magyar zsidóság fizikai megsemmisítését. Olyan dokumentumok kerülnek elő – eddig jórészt ismeretlenek –, amelyek Veessenmayer szerepét világítják meg. A fordító, Hans-Henning Paetzke amerikai katonai levéltárból szerezte be az eredeti német iratokat, és került a közvetett, angol forrásokból való visszafordítást.

Hasonlóan nagy hangsúlyt kap a mexikói drogbáró, Joaquín „El Chapo” Guzmán alakja – a globalizált gonosz szimbóluma. A fikció terében Dante, Szent Ágoston és Voltaire alakjaival találkozunk: e látomásszerű jelenetek a nemzetközi bünszindikátus és a keresztény, felvilágosult etika közti drámai ellentétet villantják fel.

A regény narratív architektúrája

A *mi* fontos – a *hogyan* azonban döntő. Thomas Larringen, a regény egyik főszereplője és részben az író alteregója, így fogalmazza meg a művészet szenvedélyes poétikáját: „Az írás... eksztázis, kétségbeesés, a gondolat merész röpte, tűz és szenvedély, metafizikus vibrálás, eretnekség, a valóság elutasítása, utazás a pokol mélyére, a feszültség megteremtésének akarata, kín és gyötrelmem...”

Valóban: az elbeszélő „eksztázisa” kontinenseken és műfaji határokon ível át; „kétségbeesése” a történelemmel számol le; „a gondolat merész röpte” összeköti a transzcendens misztikát az

egzakt tudománnyal; a „tűz és szenvedély” az emberi törekénységhez közelít gyöngéden; „metafizikus vibrálás” és „a valóság elutasítása” álmovilágokat és tükröződő illúziókat szül; „a pokol mélye” a Gonosz feltérképezése; „kín és szenvedés” az élet és az alkotás alapállapota.

Íme, a narrátor: teljes fényárban

A mű egyik inspirációs forrása Roberto Bolaño infrarealizmusa: nyers közvetlenség, kánonellenes formabontás, az egzisztenciális lecsupaszítás elsőbbsége az irodalmi simasággal szemben.

Böszörményi szerint az irodalom nem zárt rendszer, hanem széttöredezett hangok és foszlányok hálózata. E fragmentáltság az emberi létezés tükre: törések, veszteségek, ellentmondások tagolják. Éppen e töredékesség teszi képessé az irodalmat arra, hogy igazságot csiholjon ki a valóság mélyéről.

Az elbeszélő perspektívája többnyire semleges, jelenetező, olykor személyes belső nézőponttal váltakozva. Néhol a kommentáló, mindentudó narrátor is megszólal, illetve felhangzik az „én-elbeszélő” személyes hangja. Az így keletkezett polifóniát a valóság kaleidoszkopikus sokrétegűsége mintegy kikényszeríti.

A technikák keveredése ennek megfelelően igen változatos: a jelenetezés és a dialógus uralkodik; a narrátor háttérbe húzódik, nem kínál kész értelmezést – a megértés a szereplők interakcióinak terébe kerül át. Számos belső monológ (különösen Melanie-é) nyers és személyes világokat tár fel, míg a kerettörténetek (pl. *A sors*, *A csőd*) kitágítják a narratív horizontot.

A dokumentarista elemek, levélrészletek, naplók, újságcikkek és történelmi iratok az „archívum esztétikáját” teremtik meg; ezek hitelesítő funkciót töltenek be, és a végső értelmezést szinte teljes egészében az olvasóra bízák.

Böszörményi alapelve: „A világ szöveg. A valóság szöveg. Az élet szöveg. A tudat szöveg. Az irodalom szöveg. Minden szöveg – és szöveg nélkül minden semmi.”

Nincs magányos szöveg: minden mű egy végtelen hálózat része, amelynek nincs se kezdete, se vége.

A „rizomatikus narratív architektúra” (Deleuze/Guattari) nemcsak abban mutatkozik meg, ahogyan fikció és dokumentum egymás mellé kerül, hanem abban a gazdag intertextuális hálóban is, amelyben több mint negyven gondolkodó és művész – Epikurostól Szent Ágostonig, Kanttól Wittgensteinig, Goethétől Bolañoig, Newtontól Hawkingig, Apponyitól Veesenmayerig – szólal meg egymás mellett.

Ez a polifónia nem szétesés, hanem a „szimultán összpontosítás ereje”: a világ megismerése csak a sokhangúságban lehetséges.

A regény tehát hibrid narrációval, műfajkeveréssel, polifon struktúrával és regiszterváltásokkal épít fel egy nyitott, összetett építményt. Nem szolgál ki semmilyen hagyományos szabályrendszert, hanem saját működésmódja során hozza létre az ismeretet.

Ez az esztétika: szétszakított, polifon, emlékező és megismerést teremtő.

A regény olyan tér, ahol egyéni és kollektív tapasztalatok, történelmi traumák és filozófiai reflexiók folynak egymásba – csi-szolatlanul, érdesen, őszintén.

„A szétszakítottság a posztmodern én archetípusa – örök ingadozás szellemi nyugtalanság, határtalan vágy, törékeny álomvilág, tudományos bizonyosság és történelmi kataklizmák között.”

Pusztai Ilona

Kötelezők újratöltve

A rendszerváltás óta vita tárgya, szükségesek-e egyáltalán a kötelező olvasmányok, nem kellene-e a régi, megszokott kötelezőket a gyerekek ízlésvilágához közelebb álló kortárs művekre cserélni, melyekkel jobban képesek azonosulni. A *Klasszikusok popritmusban* tanulmánykötet nem kíván e vitában állást foglalni, helyette azt próbálja megmutatni, milyen új értelmezési lehetőségeket rejtene azok a kötelező iskolai olvasmányok, amelyeken generációk nőttek fel. Mert valljuk be, mindannyian az iskolai tanulmányaink unalomig elcsépett közhelyeit tudjuk csak ismételtetni, ha ezekre a művekre visszagondolunk. Persze mély tisztelettel tekintünk rájuk, mint nemzeti múltunk kincseire. Miközben földíéve, milyen nehezen is rágtuk át magunkat némelyiken gyerekként, lehet, hogy a lelkünk legmélyén elavultnak és porosnak tartjuk őket. Pedig ha friss szemmel néznénk őket, a megszokottól eltérő nézőpontból tekintenénk rájuk, az segíthetne a művek újrafelfedezésében. A kötet szerzői eleve megelőlegezik ezt az elvárást, hiszen a többségük fejlesztő- vagy drámapedagógus, szociális szakember, pszichológus, szociológus, nem gyakorló irodalomtanár. Emiatt viszont a tanulmányok színvonala magyartanár szemmel hullámzó. Hegedűs András „Aztán, hogy hívnak, Jancsi fiam?” János vitéz pszichoszociális fejlődése című tanulmánya esetében nem ártott volna egy irodalmár végzettségű lektor, mert pár műfajkategóriai tévedés rontja az elemzés összképét. A János vitéz következetesen eposzként, sőt nemzeti eposzként szerepel a szövegben, ahogy Dante műve reneszánsz eposzként. Egyik elnevezés sem helytálló. Henrich Mihály *Milyen felnőtt lesz az Abigél Ginájából?* írá-

sa pont a címben feltett kérdésre nem ad választ azzal, hogy túlzottan erős párhuzamot von Szabó Magda és Gina alakja között. Leegyszerűsített módon szimplán írói alteregónak tartja a regény főhősét, miközben Szabó Magda debreceni iskolaélményei mellett hódmezővásárhelyi, kezdő tanári emlékeit is beledolgozta a műbe. Nagy Ádám *Helikopterszülő, vattagyerek. A Baradlay-család mai szemmel* című tanulmányban viszont éppen kerüli az életrajzi párhuzamot. Nem épít *A kőszívű ember...* anyaképe kapcsán az író személyes élményeire, amelyeket például Szécsi Noémi nemrég megjelent *Jókai és a nők* tanulmánykötetében kiemelten kezel. Eszerint Jókai, ha cselekvőképes nőket akar mozgatni, özvegyi státuszba teszi őket. „A meghatározó Jókai-hősöknek anyjuk van, aki rendszertint özvegy nemesasszony, ezért autonóm cselekvésre képes, ahogy Baradlayné, Jenőyné, Lávayné és más kisebb jelentőségű anyafigurák.”¹ Így az író személyiségét kivonva és a korszak nőképének, társadalmi szokásrendjének vizsgálatát elhagyva egy kissé steril pszichológiai, neveléstudományi elemzés született. Máté Éva – Pirisi Gábor *Az ügyes ember. Határok és határátlépések Jókai Az arany emberében* című írása azonban annak ellenére izgalmas, új szempontú elemzés, hogy a szerzőpáros geográfus végzettségű. De a földrajzi határok és határátlépések vizsgálatán túllépve társadalmi, nőtörténeti, erkölcsi szempontból is elemzik a hősök határsértéseit, így tanulmányuk akár az etika, vagy a társadalomismeret tantárgyak anyagához is kapcsolható. De több írás is hasonlóan izgalmas megközelítést adja a műveknek. *A Pál utcai fiúk* konfliktusrendszere a Neumann János nevéhez köthető játékelméleten keresztül tárul fel (Nagy Ádám: *A Pál utcai fiúk története nem játék! – De lehet akár játékelméleti probléma*). A *Tóték* kapcsán az emberi viselkedés mélyrétegei a Stockholm-szindrómán és Aronson *A társas lény* című könyvéből ismert stanfordi börtönkísérleten keresztül válnak érthetővé (Libor Zoltán: *Dobozok Stockholm és Stanford között, avagy A Tóték néhány szociálpszichológiai aspektusa*). A *Szent Péter esernyője* pedig jól ábrázolja azt a folyamatot, miként vált a hajdani falusi pletykából a mai, közösségi média uralta világunkban deepfake (Vancsó Éva – Szélesi Andor: *Mit posztolnának Glogova lakói? Információmegosztás és fake news a Szent Péter esernyőjében*).

¹ Szécsi Noémi: *Jókai és nők*. Bp., 2025. 23. p.

A szándék tehát mindenképpen dicsérendő. De, mint tudjuk, az ördög a részletekben lakik, vizsgáljuk hát meg részletesebben: ki lehet a célközönség, mennyire használhatóak a kötet tanulmányai a közoktatásban?

A Nagy Ádám szerkesztette kötet tizenhárom tanulmányt tartalmaz, ebből nyolc az általános iskola felső tagozatának kötelezője (*János vitéz*, *Toldi*, *Egri csillagok*, *A Pál utcai fiúk*, *A köszívű ember fiai*, *Szent Péter esernyője*, *Légy jó mindhalálig*, *Abigél*), a maradék öt pedig a középiskolai kötelezőkből válogat (*Az ember tragédiája*, *Bánk bán*, *Csongor és Tünde*, *Tóték*, *Az arany ember*). A lista alapján érzékelhető némi arányeltolódás a kiskamasz korosztály irányába. Ez azért sajnálatos, mert a tanulmányok nézőpontjai egyrészt túl szűkek, másrészt eleve túlmutatnak az irodalomtudományon, leginkább pszichológiai, szociálpszichológiai szempontúak, így közoktatási kereteken belül a kiskamaszok irodalomtanításában nem hasznosíthatóak. Emellett meg is haladják a korosztály értelmi szintjét. Ellentétben a középiskolai kötelezőkről szóló elemzésekkel, amelyek már bátran használhatóak a közoktatásban, bár inkább az osztályfőnöki vagy az etika-, társadalomismeret-, illetve filozófiaórák keretében. Talán az egyetlen kivétel Fenyő D. György írása, a *Csongor, aki egész életét felteszi egyetlen ügyre*, ahol látszik, hogy gyakorló irodalomtanár a szerző, és bár új szempontból elemzi Vörösmarty drámai költeményét, mégis beépíthető tanulmánya a magyartanárok tanítási gyakorlatába.

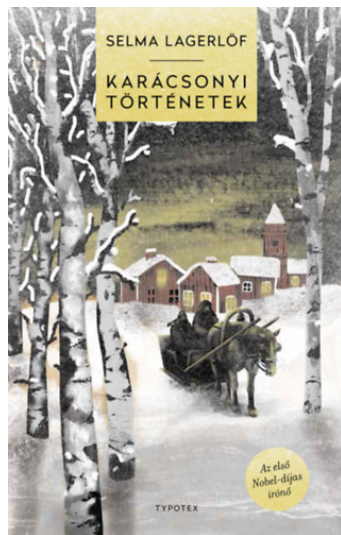
Mint látjuk, a közoktatásban sajnos csak korlátozottan használható a tanulmánykötet, ami némiképp levon az értékéből. Ám középiskolásoknak, illetve azon felül bármely korosztálynak érdemes kézbe venni a kötetet, mert a szokatlan, néhol meghökkenítő, sőt provokatív elemzések biztos sokakat készítenek majd a kötelezők újraolvasására. Ha ezt nem is teszik meg, legalább már nem fognak poros, elavult, feleslegesen elszenvedett iskolai gyötrelemként gondolni rájuk. Mert a kötelező is lehet menő!

Juhász Kristóf

Északi varázsmesék

Ó, azok a régi karácsonyok! Amikor még minden mozdulat mögött titok lapult, amikor még minden sötét sarokban félelmetes csodák rejtőztek, amikor még szégyellt az ember gyermeke belelépni a holdfényben csillogó, friss hóba, mert olyan költőien ragyogott... aztán persze az ilyen áhítatos percek sem tartottak örökké, elvégre hógolyózni, meg szánkózni is kell valamikor. A vastag felhőkből hó hull, a szánkókról úrhajóssá bugyolált gyermekek potyognak, és az egyetlen problémánk, hogy föl húzni a szánkót a dombtetőre mindig tovább tart, mint lecsúszni onnan. A behavazott erdő látványa kilépőt ajánl az ismert valóság szürkeségéből, átjárót egy tündérvilágba, a mesék birodalmába. Akinek voltak már ilyen élményei és érzetei, az régi ismerősként léphet be Selma Lagerlöf *Karácsonyi történetek* című mesegyűjteményébe.

A legismertebb svéd író nő több, karácsonyi témájú mesét, legendát írt és dolgozott föl, ezek már életében is igen népszerűek voltak. Nálunk persze leginkább a *Nils Holgersson csodálatos utazása* (s legfőképpen az abból készült japán rajzfilm-sorozat) révén ismerik az első Nobel-díjas írónőt, pedig ő minimum Svédország Jókaija, s érdekes módon a mi nagy mesélőnkhez hasonlóan ő sem tartotta magát mesemondónak, sokkal inkább realistának, aki epikusan összefoglalja mindazt, amit lát. Egyébként az említett *Nils Holgersson...* remek példa: ha valaki a rajzfilm emlékével fejében olvas bele, jóval „felnőttesebb”, drámaibb hangvétellel találkozunk, mint afféle „gyermekbarát” munkától

várná. A vándorludak madártávlata és a törpévé varázsolts, az állatok nyelvét immár beszélő embergyerek fejlődéstörténete valóságos világjáró tablóvá áll össze, miközben nem veszíti el mesei lendületét.

Fekete István munkásságából lehet még ismerős ez a mesehősöket a természet tényszerű megfigyelésének alapján formáló írói út, a didaktikussá soha nem váló bölcselkedés, a dagályossá nem tévedő emelkedettség.

Főnt mesegyűjteménynek tituláltam a kötetet – és valóban karácsonyi történetekről van szó –, Selma Lagerlöf neve pedig önmagában is jelzi, hogy igényes olvasmányról van szó. „A tél átveszi a jogart. Jeges markába szorítja, és nagy lendülettel nekilát az uralkodásnak. Minden elnémul, minden meghal, minden engedelmeskedik a parancsának. Mintha azonban mégsem lenne egészen biztos a dolgában. Látni sem akar semmit, ami a nyárra emlékezteti.

Elrendeli a napokon át tartó, sűrű hóesést. Hagyja, hogy az elszürkülő ég teljes súlyával ránehezedjen a földre. Nem hallani egyetlen hangot sem. Az utcák, a terek némaságba burkolóznak. Megállás nélkül szakad a hó. Mintha be akarná borítani az egész földgolyót. Mintha el akarná temetni a világot. Aludjon el örökre, nyugodjon békében. Aztán egy éjszaka végül eláll a hóesés. Vastag és mély hótakaró borít be mindent. A tél győzelme kétségbevonhatatlan. Az életet semmi nem ébresztheti fel többé.

Ám alighogy abbamarad a havazás, megszólalnak a csengettyűk, fával megrakott szánok jelennek meg hajnalok hajnalán az utakon, egy órával később pedig előáll az impozáns hóeke, három pár ló húzza. Aztán felsereglik az ásókkal, lapátokkal felszerelt hómunkások hada, akárha mezei munkára készülnének.

A tél mintha elszámította volna magát. Mintha újra sarjadni kezdene az élet, mégpedig magából a hóból, a hideg és vastag hótakaróból, amely örökre el akarta temetni.”

Csak azért idézem ilyen hosszan e gyönyörű leírást, hogy minden olvasónk érzékelhesse, micsoda sodrása és milyen tiszta nyelvezete van a szövegnek. A fordítás új, mégpedig Kúnos

László munkája, aki már számos művet fordított svéd, dán és norvég nyelvből (2019-ben műfordítói díjat kapott a Svéd Királyi Akadémiától). A sok ma divatos, népszerű olvasmányhoz képest föltűnően gazdag szókincsű, nyelvünk legszebb regisztereit megszólaltató műfordítás tökéletesen teremti meg a komor északi hangulatot a legmélyebb sötét és a legviláglobb fényesség kontrasztjaival megfestett történetekben.

Itt a csodát nem adják ingyen: kalandok, küzdelmek, sötét ösvények és valódi mélységek megjárása vezet el a titok felismeréséhez, a kegyelemhez vagy a békességhez. Sokszor csak a csoda fel nem ismerésén, a hit és a hitetlenség viaskodásán, illetve a másik ember iránti bizalomért folytatott küzdelmen át jutnak el hőseink valamiféle katarziszig, mint *A karácsonyi rózsák legendájában* Hans apát, a kolostor kertésze, meg a Göinge erdejében bujdosó rabló és felesége. Ez a mese igazából nem is ér igazán jó véget, hiszen az igazi, évről évre ismétlődő nagy csoda örökre eltűnik, ám mégis marad valami apró, ami örökké emlékeztet rá... Sokszor találkozunk magukban vívódó alakokkal, mint *A trollok muzsikája* öreg kántora, aki akkor találja meg valódi békességét, amikor megtanítja a trollokat muzsikálni, s ezzel feloldja a családját sújtó átkot. Vagy itt van talán a legkomorabb történet, *A halálfej sírásója*, amelyben egy út mentén talált koponyát hív meg a főszereplő karácsonyi vacsorára, ezzel indítva el a csaknem tragikussá váló események láncolatát, amelyek végül az isteni jóakarat felismeréséhez és a feleségével való kibéküléshez vezetnek.

Selma Lagerlöf egyik titka, hogy komolyan veszi forrásait, legyenek azok rémtörténetek vándormotívumai, helyi legendák, vagy szentek, bibliai alakok legendái. És komolyan veszi olvasóját is: nem babusgatja s nem is provokálja fölöslegesen, hanem valódi erkölcsi kérdéseket tesz föl, valódi sötétséget ábrázol, valódi fényességet láttat.

Nem fél a komoly kérdésektől, a dolgok súlyától, a tanulságoktól vagy a feloldástól. Úgy tár fel dolgokat és jelenségeket, hogy nem hagy bennünket a feltárás gödrében, hanem finoman elővi-

gasztal onnan. Kortársunkként szól hozzánk, mi pedig kortársunkként hallgatjuk történeteit a hosszú, sötét téli estéken, és világosságot, vigaszt találunk bennük. Szükségünk is van minderre napjaink – nemcsak a téli estékre jellemző – sötétségében. Bízunk benne, hogy ez a vékony, ám annál fontosabb kötet minél több emberhez eljut, és minél többen olvashatják átéléssel ezeket az örök érvényű történeteket – nemcsak karácsony idején.

Péter Róbert

Levélregény történelmi háttérrel

Hans-Henning Paetzke sokoldalú kulturális személyiség, valódi szellemi közvetítő: sokarcú alkotó, aki Magyarország, Németország, s bizonyos értelemben Lengyelország kulturális életének is aktív részese volt – és maradt. Zsidó felmenői Németországban asszimilálódtak. Ő maga 1943-ban született Lipcsében. Szülővárosának kulturális és irodalmi atmoszférája egész életében meghatározó jelentőséggel bírt számára, jóllehet a bombázások traumája mély, kitörölhetetlen nyomokat hagyott gyermeki emlékeztében. Lipcséhez tartozik zsidó nagyanyjának tragikus öngyilkossága is: a Klingersche Villa mögötti Luppe vizében lelte meg végső nyugalját.

Politikai okokból az NDK valamennyi középiskolájából kizárták. Katonai szolgálatának megtagadása miatt börtönbe került. A fogság éveiben azonban nem szellemi elszigetelődést jelentettek számára: sokat olvasott, kétszer végigolvasta az Őszövétséget, és számos zsidó szerző művével is megismerkedett. Színészi pályája a börtönbüntetés következtében megszakadt, később bölcsészettudományokat tanult. Házassága révén 1968-ban Magyarországra került, amelyet öt év múltán illegálisan hagyott el, hogy Frankfurt am Mainban telepedjen le. Ott nemcsak német honfitársai, hanem magyar és lengyel írók, valamint ellenzékiek

is élvezték vendégszeretetét. 1994 óta ismét Magyarországon él, amelyet korábban is rendszeresen látogatott.

Magyar írókkal és költőkkel intenzív, baráti kapcsolatokat ápolt, műveiket német nyelvre fordította. Sok más szerző mellett Mészöly Miklós, Szabó Magda, Petri György, Pilinszky János, Böszörményi Zoltán és Konrád György munkáit. Közel hat évtizedes fordítói pályája során neve alatt mintegy száz kötet jelent meg.

Prózaíróként tavaly új művel gazdagodott életműve: *Traumleicht* címmel. A regény német nyelven is megjelenik a ludwigsburgi Pop Verlag gondozásában, a lipcsei tavaszi könyvvásárra időzítve. Ez a mű több tekintetben eltér Paetzke korábbi prózáitól. A szerző új életet lehel az egykor modernnek számító levélregény műfajába. Irodalmi előképként akár Goethe világhírű műve, *Az ifjú Werther szenvedései* is felidézhető.

A regény egyik szervezőeleme a szerző lengyel szerelméhez, Teresához írt levelezés: szenvedélyes, intim hangú szerelmes levelek, amelyek a történet érzelmi tengelyét alkotják. A telefon és a digitális kommunikáció korában ezek az írott vallomások különös súlyt kapnak. A kapcsolatot ugyanakkor hosszú telefonbeszélgetések is fenntartották.

„Mint egy játékos, aki nap mint nap az újabb nagy nyereségben reménykedik, hogy fedezni tudja a havi telefonszámlákat – amelyek egy luxuslakás bérleti díjával érnek fel –, a jelzálogkamatokat, a mindennapi kiadásokat, az utazásokat a hegyvidék, Frankfurt, Poznań és Berlin között, a hotelszámlákat és az ajándékokat. Néha baljós érzés fog el, hogy hosszabb távon nem leszek képes eleget tenni a növekvő anyagi kötelezettségeknek. A hirtelen támadó üresség a fejemben, amikor átnézem a bankszámlakivonatokat, megóv a kicsinyes számolgotástól. Nem is beszélve a fejemben támadó ürességről, amikor Teresát a karjaimba tartom.”

Így idézi fel helyzetét a mind súlyosabb anyagi gondokkal küzdő szerelmes. Paetzke életére soha nem volt jellemző az unalom: könyveit gyakran ihlették múzsái. Talán sehol sem érzékelhető

ez olyan tisztán, mint az Irodalmi Jelen Könyvek gondozásában megjelent *Ábrándok* lapjain. A mély érzelmek megrendítő erővel és stílárís fegyelemmel öltének formát; a szeretett nő válaszevelei pedig váratlan poétikai magasságokba emelkednek.

A regény világa nem szűkül le két szereplő történetére. A családtörténeti szálak legalább ilyen hangsúlyosak. Kriemhild zsidó édesanyja megjárja a német koncentrációs táborokat, köztük a buchenwaldi tábor fogolybordélyát. Az Irkutszkban született lánynak már jut osztályrészsül ez a végzet. Erdélyi és budapesti alakok is benépesítik a történetet. Kriemhild későbbi férje – mintha egy Dickens-regény lapjairól lépett volna elő – törökországi emigrációban történészként elnyeri Atatürk bizalmát.

A cselekmény elsősorban az 1989–1990 közötti években játszódik, a közép- és kelet-európai politikai átalakulások idején. A szerző nem csupán tanúja e folyamatoknak, hanem baráti és szellemi kapcsolatai révén aktív résztvevőjük is. Konrád György, Petri György és sokan mások már nincsenek közöttünk. Több közéleti szereplő csak álnéven jelenik meg a regényben, köztük a lengyel ellenzék egyik karizmatikus alakja is. Saját művében a szerző Leo Kleinschmidt néven lép színre. A Grimm fivérek egyik meséjére utalva egy Stasi-tiszt a Rumpelstilzchen nevet kapja.

A regény lapjain egy eseménydús, szellemileg telített élet rajzolódik ki. Az *Ábrándok* nemcsak olvasmányélményt kínál, hanem történelmi és egzisztenciális felismeréseket is.

Nacsinák Gergely András

Vándormesék

Az egyszeri mesepásztor elhatározta, hogy ha már úgyis bolyongani kénytelen egy láthatatlan nyáj nyomában, akkor bejárja kicsiny hazánk (újabban vár)megyéit. És mindenhol hoz magával egy mesét. Vagy mindenhová visz? Nehéz az ilyesmit eldönteni.

Ugyan, mi szükség van erre, kérdezhetnők, hiszen mesék mindenhol teremnek, Dunát, Tiszát és egyéb kisebb vízfolyásokat is lehet velük rekeszteni (amennyiben éppen van bennük mit), a könyvkiadásnak úgyszólván húzóágazatát jelentik a gyerekkönyvek, mesét ír boldog-boldogtalan; elég kilátogatni a könyvhétre, és szemrevételezni, amint a gyerek- és ifjúsági irodalom számára kimért fertályon izgalomtól kipirult arcú gyermekek, és hőgútától szederjes arcú szülők végtelen sorai kígyóznak egy-egy boldog szerző felé.

Igen ám. Csakhogy a felnőtt irodalom főterén ugyanígy kígyóznak ugyanők egynyári szerzők előtt, mintegy óvatosságra intve: nem minden könyvnek látszó tárgy könyv, és nem mindenki író, akinek arcképe borítófülre kerül. Ugyanígy: nem mindenki mesélő, aki meseírássra vetemedik.

Alighanem valahol itt van az eb elhantolva. Egyszeri mesepásztorunk ugyanis mesélő a javából. A lóláb, amelyet viszont hant nem takar, már akkor is kilógott, amikor elvileg felnőtteknek írt felnőtt műfajt, úgynevezett novellákat. Ott is elszabadult a meselogika, amely a hétköznapi logikánknál éppen eggyel csavarosabb, kettővel színesebb, és hárommal zavarba ejtőbb. Ott is úgy tört fel a magyar nyelv, mint valami buzgár, áthatolva a köznap gondolkodás aszályos frázisaiban megkérgesedett nyelvhasználaton és a gátakon, amelyek közé az úgynevezett szoszöl-,

meg egyáltalán bármilyen média nyelvezete szorítja be. És látott, minden sorában, hogy azért a víz az úr.

Itt is ez a helyzet. A könyvben, mindenkit előre figyelmeztetek, igazi mesék laknak. Gondosan szüretelve a haza minden tájáról, sarkáról, szegletéről. Nem amolyan nevelő szándékú, szocializációt elősegítő, terápiás célzatú szövegek, amelyeket manapság nemegyszer ekként címkéznek fel, és boldogtalan szülők adnak nyűgös porontyaik kezébe abban a reményben, hogy ettől majd valami valamilyen irányba változni fog. Az a bűdös kölkök nem fél majd a sötétben, nem agyabugyálja el pajtásait a játszón, vagy egyszerűen csak rászokik majd az olvasásra, és akkor csönd lesz végre. Mindezt úgy, hogy a boldogtalan szülő is fél – főleg mert sejdíti már, hogy a szörnyek nem az ágy alatt vagy a komódfiókban, hanem a lelkében laknak –, ő is elagyabugyálja, legalább verbálisan, nyakkendős kis pajtásait a cégnél, és ő sem olvas egy árva sort sem, hacsak nem a képernyőn. Na most, ennél a könyvnél megtörténhetik a varázslat. Együtt olvashatja gyermek és felnőtt (sőt: fölnőtt), és egyiknek sem lesz semmi baja. Mi több: mind a kettő kiválóan fog szórakozni. És most nem a levegőbe beszélek. Bizonyítékkal is szolgálhatok.

Recenzálni ugyanis elvileg úgy recenzál az ember, hogy fogja, elolvassa a kötetet, átgondolja a gondolatait, amelyek közben körülserleglettek, és leírja őket. Idéz, véleményez, kitér, megjegyez, méltat, marasztal, egyebek. Közben fellapozza az inkriminált művet újra és újra. Na most ez itt nincsen. Mivelhogy a kötet sincsen a kezem ügyében. Annyi történt, hogy barátaimnál előkerült a kötet a táskámból. Egy hatéves, egy négyéves, valamint a nagypapa rögtön rávetette magát. Ennek egy hónapja már. Kétszer is jártam azóta náluk, és nem hajlandóak visszaszolgáltatni. Majd legközelebb, mondják, és vigyorognak. Így mindezt emlékezetből vagyok kénytelen írni, annak a négy-öt mesének az emlékével a zsebemben, amit volt időm még a kötet kézhezvételekor elolvasni. Bánja kánya. Még az is lehet, hogy kölcsönadják valakinek, aztán én is végigjárhatom a mesék nyomában az összes (vár)megyét.

Vicente Ferreira da Silva

Lábjegyzet Hérakleitoszhoz

Szakács Péter fordítása

Efezusi Hérakleitosz – az emberi gondolkodás történetének egyedülálló alakja – volt az, aki a világra hagyta, még a filozófiai reflexió keletkezésének idejéből, a dolgok összességéről alkotott legcsodálatosabb képet. Amikor megpróbáljuk részletesebben kifejtetni a bölcsességet, mely átítatja a munkásságából fennmaradt néhány töredéket, meglepődünk elénk táruló monumentális vízióján. Spengler egyik írásában Hérakleitosz látomásainak költői erejét a drámaírás történetének csúcspontjához hasonlítja: „Hérakleitosz gondolkodása, mely mindent egységben lát, úgy jelenik meg számunkra, mint grandiózus vers, kozmikus tragédia, mely felülmúlhatatlan magasztossága révén Aiszkhülosz műveihez hasonlatos.”

Az efezusi filozófus, akárcsak a tragikus költők, a valóság titkos folyamataival való mély szimbiózisa révén egyaránt megsejti azon titokzatos Fátum elkerülhetetlen rendelkezéseinek súlyát, mely ott áll az érzéki világ sodrása mögött. Vannak dolgok, melyeknek meg kell történniük, vannak végzetek, melyeknek be kell teljesedniük; s a valóság minden eseménye, momentuma, egyedi története arra irányul, hogy ez a kérlelhetetlen Fátum megnyilatkozzék. A drámában – ahogyan a valóságban is – a partikuláris figurák, szereplők csak a cselekmény által nyerik el mélységüket, és teljesednek ki, vagyis egy, a tevékenységük keretét, összességét jelentő dinamikus képben; ha kívül rekednek ezen a drámai folyamaton, elveszítik szerepüket, és elhagyott bábokként összeomlanak. Prométheusz csak azon kötelékek hálójában Prométheusz, melyek körvonalazzák titáni alakját, s ha ezek nélkül gondolnánk el, elveszítené lényének szövevényes mélységét.

Szinte azt mondhatjuk, hogy a dolgok lényege kimerül kapcsolatainkban, körülményeinkben, csak ezek kontextusában léteznek, anélkül, hogy saját szubsztancialitással bírnának.

Hérakleitosz homályos nyelvezettel felhívja figyelmünket a valóság ezen vonására: „A világ egyensúly, erők között, melyek egymásnak feszülnek, akárcsak a nyíl és az íj húrja. Tudnunk kell, hogy a háború folyamatos állapot, a harc oszt igazságot, s minden a harc munkálkodásától születik és hal meg.” Mint arra az idézett fragmentum rámutat, inadekvát a világot pusztán egymás mellett lévő, egymástól független dolgok sokaságaként, csak külsődleges módon összekapcsolódó elemek aggregátumaként elgondolni. A dolgok ellentétpárjaikból születnek és táplálkoznak, önmaguk negációjából bontakoznak ki, s az ellentétpárjaikkal való bensőséges kapcsolatuk mindvégig megmarad. Minden létező ugyanannak a szövetnek a része, összeforrott egység. „Nem tőlem, hanem a logosztól hallván, bölcs dolog elismerni, hogy minden egy. Élő és holt, éber és álmodó, fiatal és öreg mibennünk ugyanaz; ám ha az egyiket visszájára fordítjuk, a másikat kapjuk, és ugyanígy fordítva.”

Tehát, ha egy adott dolgot megpróbálunk elménkkel különválasztani az élet sodrásától, az rögtön elenyészik számunkra; vagyis a filozófiatörténet legendássá vált szentenciája szerint: „minden folyik”. Környezetétől elválasztva semmi sem állhat fenn: létezni annyi, mint együtt-létezni. Hérakleitosz egy, a valóság különböző területei között fennálló, abszolút fluktuáció eszméjét hirdeti: minden rigid, materiális konkréciót, a lét minden szigetét beleömleszt a létesülés határtalan folyamába. A világ a létesülésben oldódik fel, egy végtelen fejlődési folyamatban. A dolgoknak pusztá szubjektív, véges létük van, pillanatnyi, önkényes részletek, melyeket elménk kiragad a valóság egységes folyamából. Hérakleitosz azt állítja: „amit látunk, hazugság”, valamint „a valóságos kötelékek erősebbek, mint a látható kötelékek”.

Hérakleitosz töredékeit tanulmányozva tehát egy olyan filozófiával kerülünk szembe, melyben a történelmi, drámai, vitális aspektusok állnak a metafizikai elmélkedés középpontjában. A valóság kinézis, pusztá mozgás, folyó, mely állandóan szemünk

előtt áramlik, és soha nem fürödhetünk meg kétszer ugyanabban a vízben. De ha a valóság pusztá mozgás, vélekedik Spengler, akkor annak „a Logosz a ritmusa, a Logosz a mozgásának üteme”. Ahogy minden életnek, úgy a világegyetem életének is megvan a maga ritmusa, a maga üteme, pulzálása, ideje, ami az ő egyedi, misztikus törvénye.

Ebben a furcsa kinematikus folyamatban állandóan alakzatok, individuális aggregátumok – világok, galaxisok, dolgok, emberek – formálódnak, egy olyan törvénynek megfelelően, mely mindig kicsúszik értelmünk hatóköre alól, s ezek interakcióban lépnek egymással, szikrákként felcsillannak, hogy aztán eltűnjenek a kozmikus tűzvészben. Nem önmagukban állnak, hanem össze vannak kapcsolva eme teremtő és pusztító örvényben, a természet létesülésében.

A Logosz, melyről Hérakleitosz beszél, a kozmikus történések sajátos ritmusa; nem egy értelemmel teljesen megragadható törvényszerűség kifejeződése, hisz maga Hérakleitosz figyelmeztet: „a természet szeret rejtőzni.” A Logosz eszméje a sors, mely a felsőbb szükségszerűség más görög reprezentációin keresztül is megközelíthető; gondoljunk csak a Moirák és Ananké eszméire.

A világ fundamentuma, mely Sorsként jelenik meg, nem valamely világos, egyértelmű formák révén megragadható valóság, hanem csendes, bensőséges intuíció által lehet megérezni.

Hérakleitosz gondolkodását elemezve Jaeger (a *Paideiában*) azt írja, hogy a világ ezen gondolkodó számára hieroglifa, megoldhatatlan titok, s Hérakleitosz magát a titkok megfejtőjének gondolja, egyfajta filozófiai Oidipusznak.

„A lélek határát nem találhatod meg, még akkor sem, ha mindent bejársz: ily mély az ő értelme.” Ily módon a Hérakleitosz által keresett bölcsesség közelebb áll a tragédiakórusok gyászos látomásaihoz, Szibilla titkos jóslataihoz, a költők, szentek, héroszok megvilágosodásához, mint a mi tudományunk halovány absztrakcióihoz.

Vincze Nóra Veronika

Délibábszínház

*Reggeleink túlértett húsa
bevonzza a muslicákat a falak közé,
pedig nincs mit enniük.
Üvegház a nappaliban.
Lemegy a nap, szellőztetünk. Kereszthuzat.
Nem kapcsolunk villanyt, nehogy kintről
lássanak minket.
Jön a lehűlés. Alig libben a függöny. A szoba
ellenkező oldalán állunk, te az ajtónál,
én az ablaknál. Nézek oda,
ahol a szemednek van helye. Nem tudhatom,
te mit figyelsz. Mégis követem
gondolatod mozgáspályáját.*

*Kimész, azt mondod, sétálni.
Megpuhult a barack a konyhapulton,
nyomogatom. Nedves héja
körmöm alá szorul.
A hálóba beszűrődik a csatornaszag.
Organza függöny mögül követem az árnyékkodat,
szúnyog pattog az ablakon közöttünk.
Elképzelem nyakad melegét. Hallom
véred zúgását. Tudom,
hova lehetne szűrni.
Lecsapom a vérszívót.*

*Odakint a templom előtt locsolnak.
Estére köréd szűkül a tér,
áttetszik rajtad az alkony sűrűje.
A narancssárga lámpafény dómján
kívül állsz meg, a pad mellett.*

*Belefagysz a látképbe. Háttal állsz.
Vagy szemben.
Halovány körvonalad tapad rád, mint só
nyers halra.
Gondolataid kikristályosodnak,
súrlódó szemcsék
az éjcsend érdes peremén.*

*Azt hiszem, ismét ismerlek,
leheleted újra tenger,
fülkagylómat mossa.
Kutyák öblös csaholása.
A hullámok visszahúzódnak.
A szomszéd macskát pár hónapja
elgázolták. Most újra átsurran az úttesten.
Közelgő motor zúgása,
a fény is szökik az aszfaltról,
billenőpont,
kitárom az ablakot,
a slag bekúszik
nyakam köré kígyózik
te elindulsz felém.*

Házi fosszília, XX–XXI. század, Antropocén kor

I.

*Nagyapám megint a lovakkal álmodik.
Nagyanyám belisztezi kezét, de úgysem hagy
senkit ragaszkodni.
Csontvázaik sosem érintették egymást.
Megint a karaj. Bekapcsolják az elszívót,*

*végre valami kitölti a nyárzaj szaporodó üregeit.
Nagyapám nyaka görcsöl, kobaltkék lavórban
mossa lábfejét. Este talán újra
egy szobában alszanak.
Nagyanyám könnyörület-kirakata
a csak derékig felhúzott takaró.*

II.

*Körfolyosórétegekben tapadunk egymásra.
Szétcsúszó évgyűrűk. Plafonpucolás
krumplihámozóval. Inkább a lehullott vakolatot
szopogatjuk. Sül a hús, forró olaj köpköd;
megszokta, csak akkor figyelnek rá.
Habzsolunk. Nem hagyjuk, hogy kihűljön.
A visszatartás varasodik a szájpadrólásainkon.
Megrémít a bordazugod. A csontvelőm
tojáshab, gyengéd kezek között is összetörik.
A liftakna alját behintjük termőfölddel.*

*Beágyazódunk a közös üledékbe.
Ugyanarra a kapucsengőre hallgatunk.*

Özönfaj

*Epezöld tótükröt tör napfényed hanyag esése,
csobbanás helyett csörömpöléssel bukik az ég alá.*

*Ladikunk hánykolódik. Rágcsálószerűke massa
hullámfelhőkarcolók tűnékeny sikátoraiban. Honvágy*

*fojt a betonba, de neked kellenek a téglatestek merőleges vonalai.
Nem tudsz mit kezdeni azzal, hogy itt a szmog lágyítása nélkül*

*látjuk egymást. Nem evezünk, de közeledik a szárazföld. Az
iszapban
az idegenhonos aranykárász élőbevonatot csipked.*

*A tábortűz éjjel leégett. Fűzfaárnyékban boncoljuk
a facsonkokat,
tökéletlen égéstermékünk még sokáig füstölög.*

VINCZE NÓRA VERONIKA 1996-ban született Budapesten. Diplomáját Hongkongban szerezte meg New Media Art szakon, jelenleg Budapesten él. Verseit közölte a Műút, novellái megjelentek a GABO kiadó *Az év magyar science fiction és fantasynovellái* sorozat 2022-es és 2025-ös válogatásaiban. 2025-ben a Starbucks Kávéköltők pályázatának egyik döntőse volt, illetve elnyerte a Gödöllői Irodalmi Díj Könyvtár különdíját.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Dante a barbadosi tengerparton (vers)
- 4 **Oláh András:** A tárgyalás (próza)
- 7 **Farkas Wellmann Endre:** Az értelem hite; Közös projekt; Misztérium helyett; A megértés imája (versek)
- 10 **Kőrös András:** Joli (próza)
- 17 **Finta Éva:** „Mindenkinek az Isten diktál”; Csillagközi futár fölöttünk; Napba forrva, holdra hullva (versek)
- 20 **Abafáy-Deák Csillag:** Sövény (próza)
- 23 **Lőnhárt Melinda, Varga Melinda:** Napfonat (pszichológus)
- 26 **Hegedűs Imre János:** Petőfi csontjai (próza)
- 36 Fotómondó: **Székelyhidi Zsolt** versei **Méhes Károly** fotóihoz
- 41 **Gál Vilmos:** Adjatok egy karabélyt! (próza)
- 45 **Hodossy Gyula:** A melengetett büntudat; A zene és a költészet metszéspontja (versek)
- 47 **Nagy Zopán:** Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XIV. (próza)
- 50 **Csáji László Koppány:** A Beneš-dekrétumok margójára (2026-ban) (vers)
- 53 **Kollár Dávid:** A vadas ontológiája (próza)
- 57 „Tovább játszom – érted” – **Ayler Roskos** versei **Böszörményi Zoltán** fordításában
- 66 Örökséget hagyni történetekkel és versekkel – **Filip-Kégl Ildikó** beszélgetése **Mezey Katalinnal**
- 75 **Mandics György:** Ráki (tárca)
- 77 A hónap alkotója: **Luzsicza István** – Mert mit kezdünk a halállal
- 82 Akinek nyugodtan hátat fordíthat az ember – Pályatársak Luzsicza Istvánról
- 88 **Turbuly Lilla:** A verset öltött nemlét – Luzsicza István költészetéről
- 93 Tartozni valahová – **Bene Zoltán** beszélgetése **Luzsicza Istvánnal**
- 104 **Filip-Kégl Ildikó:** Törékeny rend, szilárd etika (Böszörményi Zoltán: Darabokra tépve)
- 111 **Walter Fromm:** Teremtő polifónia – Böszörményi Zoltán Darabokra tépve című regényének német kiadásáról
- 116 **Pusztai Ilona:** Kötelezők újratöltve (Klasszikusok popritmusban)
- 119 **Juhász Kristóf:** Északi varázsmesék (Selma Lagerlöf: Karácsonyi történetek)
- 123 **Péter Róbert:** Levélregény történelmi háttérrel (Hans-Henning Paetzke: Ábrándok)
- 126 **Nacsinák Gergely András:** Vándormesék (Juhász Kristóf: Országjáró mesék)
- 128 **Vicente Ferreira da Silva:** Lábjegyzet Hérakleitoszhoz – **Szakács Péter** fordítása (esszé)
- 131 **Vincze Nóra Veronika** versei (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

Dante a barbadosi tengerparton

○ **Oláh András:** A tárgyalás

○ **Farkas Wellmann Endre:**

Az értelem hite

○ **Kőrös András:** Joli

○ **Finta Éva:** Csillagközi futár fölöttünk

○ **Abafáy-Deák Csillag:** Sövény

○ **Hegedűs Imre János:** Petőfi csontjai

○ **Gál Vilmos:** Adjatok egy karabélyt!

○ **Hodossy Gyula:** A melengetett büntudat

○ **Nagy Zopán:**

○ **Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XIV.**

○ **Csáji László Koppány:**

A Beneš-dekrétumok margójára (2026-ban)

○ **Kollár Dávid:** A vadas ontológiája

A hónap alkotója: **Luzsicza István**

Mert mit kezdünk a halállal

Akinek nyugodtan hátat fordíthat az ember –
Pályatársak Luzsicza Istvánról

Turbuly Lilla: A verset öltött nemlét –
Luzsicza István költészetéről

Tartozni valahová – **Bene Zoltán** beszélgetése
Luzsicza Istvánnal

Lőnhárt Melinda, Varga Melinda:

Napfonat

Fotómondó: **Székelyhidi Zsolt** versei

Méhes Károly fotóihoz

1000 FORINT • 10 RON • 2,80 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap